

VENÄJÄ: UHKA VAI MAHDOLLISUUS?

**AVOINTA KESKUSTELUA SUOMEN
VENÄJÄ-SUHTEESTA.**

Toimittaneet Arto Luukkanen ja Simo Grönroos

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	5
Lukijalle.	7
Timo Vihavainen: Suvereeni Venäjä – uhka Suomelle?	9
Arto Luukkanen: Onko Venäjä marttyyri, uhri vai syyllinen?	27
Timo Koivurova: Venäjän viimeaikaiset sotatoimet kansainvälisen oikeuden näkökulmasta	47
Esa Seppänen: Miksi ei Natoon?	69
Jukka Mallinen: Rurikin miekka – uusi ymmärrys Venäjän historiasta.	95
Kari Liuhto: Suomi Venäjän talouden vuoristoradassa	113
Oiva Miettinen: Isänmaata vapaasti myytävänä.	133
Sakari Linden: Venäjä geopoliittisena uhkana ja mahdollisuutena	155

ESIPUHE

Onko Venäjä uhka vai mahdollisuus? Venäjällä on aina ollut Suomen kannalta ristiriitainen rooli. Se on ollut samaan aikaan sekä potentiaalinen turvallisuuspoliittinen uhka että merkittävä kauppakumppani. Viime vuosina Venäjä on näyttäytynyt Suomelle enemmänkin taloudellisenä mahdollisuutena, kun maidenvälinen kauppa on kasvanut. Ukrainan kriisin myötä Venäjän rooli ulkopoliittisena uhkana on kuitenkin korostunut.

Suomen Perusta -ajatuspaja osallistuu keskusteluun Suomen ja Venäjän suhteesta teoksella *Venäjä: uhka vai mahdollisuus? – arvointa keskustelua Suomen Venäjä-suhteesta*. Kirjassa tarkastellaan ajankohtaista Ukrainan kriisiä ja pohditaan sitä, mitkä ovat Venäjän ulkopoliitiikan tavoitteet. Venäjän ulkopoliittista toimintaa tarkastellaan lisäksi laajemmin niin, että se otetaan huomioon osana suurempaa maailmanpolitiikan pelikenttää.

Tarkastelussa ovat myös Venäjän merkitys Suomen ulkomaankaupassa sekä siihen liittyvät lieveilmiöt, kuten paljon puhutut venäläisten kiinteistökaupat. Teoksessa otetaan myös kantaa kysymykseen Suomen sotilaallisesta liittoutumisesta, tarkastellaan venäläistä historiakäsitystä ja pohditaan geopolitiikan uusia suuntauksia.

Suomen Perusta -ajatuspaja toivoo, että tämä teos antaa uusia näkökulmia keskusteluun Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta ja Suomen ja Venäjän suhteista.

Helsingissä 12.9.2014

*Reijo Tossavainen
hallituksen puheenjohtaja
Suomen Perusta -ajatuspaja*

*Simo Grönroos
toiminnanjohtaja
Suomen Perusta -ajatuspaja*

LUKIJALLE

Tämän artikkelikokoelman tarkoituksena on toimia meille niin tärkeän aihepiirin – itänaapurian koskevan poliittisen korkeatasoisen analyysin – käynnistäjänä.

Meidän tarkoituksemme oli luoda korkeatasoinen ja keskusteleva asiantuntijoiden puheenvuoro Venäjän poliittiseen kehityksen ja maittemme naapurisuhteiden tilasta. Mielestäni me onnistuimme tässä pyrkimyksessä hyvin: kirjasta tuli mielenkiintoinen, harkittu ja tasapuolinen. Toivomme, että näiden tutkijoiden ja kirjoittajien työ edistää keskustelua Venäjästä ja edesauttaa vanhojen stereotyyppien ja uhkakuvien hautaamista. Venäjä on meille tärkeä, ja sen naapurina pysytään.

Ajankohtainen poliittinen tilanne tähdensi puheenvuoromme merkitystä. Vielä helmikuussa 2014 ei osattu arvata, että Ukrainan kriisi tulisi näin polttavaksi.

Haluan kiittää Suomen Perusta -ajatuspajan hallituksen puheenjohtajaa, kansanedustaja Reijo Tossavaista, oivaltavasta ideasta toteuttaa tämä teos ja toiminnanjohtajaa, FM Simo Grönroosia yhteistyöstä kirjan toimittamisessa. Näyttää siltä, että tämä on myös ilmeisesti ensimmäinen tätä aihepiiriä koskeva keskustelunavaus ja tästä on hyvä jatkaa.

*Dosentti Arto Luukkanen, TT
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen yliopistolehtori,
maailman kulttuurien laitos
Helsingin yliopisto*

Timo Vihavainen on Venäjän tutkimuksen professori Helsingin yliopistossa. Hän on julkaisuihinsa lukeutuvat muun muassa teokset Kansakunta rähmällään (1991), Stalin ja suomalaiset (1998), Länsimaiden tuho (2009), Itäraja häviää (2011) ja Ryssäviha (2013).

TIMO VIHAVAINEN
**SUVEREENI VENÄJÄ –
UHKA SUOMELLE?**

VENÄJÄ JA LÄNSI. IDEOLOGIAN PERINTÖ

Venäjän tärkeä erikoisuus on sen ideologinen traditio. Venäjä on etenkin Venäjällä aina nähty ”Euroopasta” poikkeavana maana. Milloin sen on katsottu olevan läntisestä maailmasta jäljessä ja milloin taas niistä edellä. Jälkimmäinenhän oli Neuvostoliiton virallinen tulkinta omasta yhteiskunnallisesta kehitysvaiheestaan, ja asiaa todistamaan värvättiin tuhansia ja taas tuhansia tieteiden tohtoreita ja akateemikkoja.

Venäjän poikkeavuus lännestä on myös nähty arvona sinänsä. Hyvin voimakas slavofiilinen aatevirtaus on 1800-luvulta lähtien katsonut, että Venäjällä on oma sivilisaationsa ja sen arvot ovat toiset kuin lännessä. Länsi, millä tuohon aikaan tarkoitettiin lähinnä Länsi-Eurooppaa, nähtiinkin taantuvana ja rappeutuvana maailmana, jolta nuori ja nouseva Venäjä pian ottaisi johtoaseman käsiinsä.

Tämä slavofiilinen virtaus ei ole koskaan ollut niin voimakas kuin nykyään. Kirjoja, jotka ihannoivat Venäjää ja sen kulttuuria ja panettelevat länttä, ilmestyy nykyään tiuhaan tahtiin. Jokaisessa suuressa

venäläisessä kirjakaupassa niitä on myynnissä kymmenittäin. Yleensä niissä toistuvat vanhat väittämät siitä, että Venäjällä, sen perinnäisessä kulttuurissa, vallitsee yhteisvastuun ja ihmisrakkauden henki, kun taas lännessä ihannoidaan demokratian nimikkeellä raakaa kilpailua ja elitismia, jossa pieni ihminen kokonaan unohdetaan ja jätetään markkinavoimien armoille. Se, että samaa tapahtuu koko ajan Venäjällä, ei jostakin syystä näytä lainkaan häiritsevän kirjoittajia.

Slavofiilisessa traditiossa on myös esiintynyt voimakasta pyrkimystä irrottautua Euroopasta ja sen arvoista. Eurooppaa on pidetty Venäjälle automaattisesti vihamielisenä, vieraana elementtinä, joka aina hautoo katalia suunnitelmia vihaamaansa ja kadehtimaansa itäistä naapurua vastaan.

Neuvostokaudella sama vastakkainasettelu läntisen maailman kanssa itse asiassa vain vahvistui entisestään. Neuvostoliitto julisti olevansa antagonistisessa eli sovittamattomassa ristiriidassa koko kapitalistisen maailman kanssa ja väitti, että tämä ristiriita lakkaa vasta sitten, kun kaikki maailman maat ovat läpikäyneet sosialistisen vallankumouksen ja tulleet Neuvostoliiton kaltaisiksi. Neuvostoliiton virallinen itsekehu ei tuntenut rajoja, ja sen kritisoiminen oli käytännössä kiellettyä.

Nykyään lännenvastaiset ja Venäjän eristymistä kannattavat ajatukset eivät aina ole saaneet hallitsevista piireistä paljoakaan vastakaikua. Gorbatsšovinkin aikana Venäjä julisti jo haluaan liittyä yhteiseen ”euroopalaiseen kotiin” ja lakkasi todistelemasta, että sen oma yhteiskunta olisi malli, jollaista kaikkien muidenkin tulisi jonakin päivänä noudattaa. Venäjä ryhtyi opettelemaan demokratiaa ja markkinataloutta ja etsi esikuvia lännestä.

Kuitenkin jo Jeltsinin aikana havaittiin, että Venäjä ilman ideologiaa on kuin lehmä ilman häntää. Niinpä julistettiin kilpailu uuden kansallisen ideologian löytämiseksi. Kilpailun voittaja löytyi ja palkittiin, mutta hänen löydöksistään ei kuultu sen enempää. Putinin aikana ideologian

paluu on sen sijaan ollut hyvin voimakasta. Kun Jeltsinin aikana vielä podettiin henkistä krapulaa sen jälkeen kun kommunistisen Neuvostoliiton estoton virallinen itsekehu oli osoittautunut katteetomaksi, alkoi venäläisten loukattu itsetunto Putinin aikana vähitellen palautua.

1990-luvulla venäläiselle kulttuurille oli ominaista itseruuskinta ja joskus myös itsesääli. Kun talous sukelsi pohjamudissa ja elintaso putosi suorastaan vaarallisen alas, vitsailtiin siitä, miten lahjakkaita venäläiset olivatkaan, kun pystyivät aikaansaamaan tällaisen tilanteen maailman rikkaimmassa valtiossa. Taloudellisten onnettomuuksien pohjakosketukseksi osoittautui vuosi 1998, jolloin ruplan ulkoinen arvo romahti neljäsosaan. Venäläisten palkkataso oli tuolloin lännestä katsoen ja virallisten kurssien mukaan laskien suorastaan sääliittävä. Tämän jälkeen alkoi kuitenkin nopea nousu, jolle kurssilasku juuri antoi eväitä.

Putinin onni oli tulla vallan kahvaan juuri silloin, kun maan talous nousi jaloilleen. Putinin kannattajat ovat tietenkin käyttäneet asiaa hyväksi ja selittävät, että Putin on nostanut Venäjän polviltaan. Kehitys on myös merkinnyt köyhyyden vähenemistä murto-osaan entisestä. Samaan aikaan työllisyys on pysynyt varsin hyvänä.

Saattaa olla, että Venäjän nousun selittää pelkkä hiilivetyjen hinnannousu ja ettei presidentin omalle politiikalle voi tästä kehityksestä antaa ainakaan kaikkea kunniaa. Ei kuitenkaan kannata ihmetellä sitä, että venäläisten enemmistö yhdistää toisiinsa Putinin presidenttiyden ja elintason nousun. On tavattoman vähän asioita, jotka olisivat keskivertovenäläisen mielestä olleet paremmin Jeltsinin aikana kuin nyt. Tämän osoittavat lahjomattomasti mielipidemittaukset, joissa ero Putinin ja Jeltsinin välillä on huima.

*”Putinin onni oli tulla
vallan kahvaan juuri
silloin, kun maan
talous nousi jaloilleen”*

SUVEREENI DEMOKRATIA JA IMPERIUMI. MENNEIDEN VUOSISATOJEN AATTEITA?

Putinin hallinnon piirissä kehiteltiin jo varhaisessa vaiheessa teoriaa ”suvereenista demokratiasta”. Sen isänä pidetään erityisesti Putinin neuvonantajaa Vladislav Surkovia, jonka sukujuuret itse asiassa tulevat Tšetšeniasta.

Tämän opin mukaan Venäjä ei, tulkitessaan arvoja ja normeja, ole enempää kansallisella kuin kansainväliselläkään tasolla riippuvainen ulkomaista. Se on sanan klassisessa mielessä suvereeni eli täysivaltainen valtio, jolla ei missään suhteessa ole velvollisuutta alistua muiden määräysvaltaan.

Tämä perusidea suuntautuu nykymaailmassa nimenomaan niin sanotun ”yksinapaisen maailman” ideaa vastaan. Juuri siihen aikaan kun Neuvostoliitto hajosi ja sen imperiumi purkautui, riemuittiin lännessä usein siitä, ettei liberaalilla demokratialla enää ollut ideologista haastajaa, kun maailman toinen ”napa” poistui poliittiselta kartalta.

Joskus asia kiteytettiin jopa niin, että ”historia” oli tässä mielessä loppunut ja että lännessä vallitsevia arvoja voitiin nyt pitää täysin kehittyneinä ja objektiivisina. Venäjän kannalta tämä tilanne oli myös historian pitkän linjan valossa uusi ja haastava asia. Siellä oli perinteisesti aina totuttu ajattelemaan, että se määräsi omista arvoistaan: nyt se joutui opiskelemaan niitä lännestä.

Niinpä ”suvereenin demokratian” ideologiaa voikin pitää vastuksena yksinapaisen maailman haasteeseen. Jo varhaisessa vaiheessa Venäjällä todettiin, että suvereenisuus näin pitkälle ymmärrettynä edellyttää vahvoja puolustusvoimia. Muussa tapauksessa Venäjän yli tullaan kävelemään.

Moninapaisen maailman idealla on 2000-luvulla osoittautunut olevan yhä enemmän kannatusta. Sen tulevaisuudennäkymät vaikut-

tavat suorastaan lupaavilta, mikäli sanaa voi tässä yhteydessä käyttää. Yksinapaisen maailman ainoa supervaltia, Yhdysvallat, jonka bruttokansantuote on Venäjään verrattuna kymmenkertainen ja väestökin kaksinkertainen, on hitaasti mutta varmasti menettämässä paikkansa maailman ainoana napana. Sen haastajista Kiina jo yksinään näyttää taloutensa koon puolesta ohittavan läntisen maailman johtajan hyvin läheisessä tulevaisuudessa. Kiinan ohella Intia, Brasilia ja muut nousevat mahdit muodostavat oman, tosin löyhän kokonaisuutensa, BRICS-maat, joihin myös Venäjä kuuluu.

Venäjän taloudellinen potentiaali on ainakin toistaiseksi varsin vaatimaton, ja suurvallan asemaa se voi vaatia lähinnä alueensa koon ja ydinaseidensa perusteella. Lisäksi sillä on suuret luonnonvarat, erityisesti hiilivetyjen osalta, mikä on tietynlainen valtti myös poliittisesti.

Venäjällä nykyään sangen suosittu niin sanotun geopolittisen ajattelun mukaan Venäjällä on näiden lisäksi vielä yksi ylittämätön valtti: se hallitsee Euraasian mantereiden ydinaluetta. Tämä tarkoittaa, että se on strategisesti haavoittumaton. Sitä ei voida valloittaa eikä lannistaa elinhermoja katkaisemalla, toisin kuin meriyhteyksistä riippuvaisia valtioita. Sijaintinsa vuoksi Venäjän kanssa samaan kohtalonyhteyteen kuuluvat mantereiset kansat myös elävät luonnollisessa symbioosissa ydinvaltion, Venäjän, kanssa, kertoo suosittu teoria, joka periytyy historioitsijalta ja uus-euraasialaisuuden keksijältä Lev Nikolajevitš Gumiljovilta (1912–1992). Sanastoon ei siis suinkaan kuulu esimerkiksi sellainen ilmaisu kuin olla Venäjän ”armoilla”.

Ideologisessa puheessa on tapana ollut korostaa myönteisiä asioita. Slavofilit ovat puhuneet Venäjän historian väkivallattomuudesta, kommunistit veljeysliiton vapaaehtoisuudesta ja geopolitiikat kohtalonyhteydestä. Tällainen retoriikka on sinänsä kiinnostavaa ja tärkeää, vaikka sen suhde todellisuuteen saattaakin olla löyhä.

Verrataanpa kuitenkin vain näitä veljeyspuheita Hitlerin ja hänen

apulaistensa karkeisiin ilmoituksiin siitä, että Suur-Saksan tarkoituksena ei ole onnellistuttaa imperiuminsa kansoja, vaan käyttää niitä hyväkseen. Tällaista Venäjän suunnalta ei ole koskaan esitetty. Toki käytäntö on usein saattanut olla paljon karumpaa kuin puheet. Baltian maissa tämä muistetaan hyvin.

Yhtä kaikki, Venäjä näkee itsensä yhä vieläkin nimenomaan imperiumina, monien kansojen yhteytenä, vaikka se Neuvostoliiton romahduksen jälkeen alkoi yhä enemmän muistuttaa kansallisvaltiota, venäläisten Venäjää. Geopoliittinen mullistus, jota voi näkökulman mukaan pitää katastrofina tai suurena vapautumisena, puolitti imperiumin väkiluvun, joka nyt on vain vähän yli 140 miljoonaa. Samaan aikaan se jätti peräti 25 miljoonaa venäläistä kotimaansa ulkopuolelle ja teki heistä kertaheitolla ulkomaalaisia. Melkoinen osa näistä on jo palannut Venäjälle, mutta on syytä korostaa, että asia oli usein heidän kannaltaan katastrofi.

Venäjä on imperiumi jo sen takia, että niin sen sisällä kuin sen rajaseuduilla asuu miljoonittain vähemmistöjä, lähinnä muslimeja. Aivan erityisesti on syytä mainita tataarit, joiden alueella on luonnonrikkauksia. Sama koskee myös pohjoisen alkuperäiskansoja kuten nenetsejä ja jakuutteja. Tulenaran ja monikansallisen Kaukasian merkitys imperiumille lienee kaikille käynyt selväksi.

Pelkästään tämän imperiumin pitäminen koossa vaatii merkittävää sotilaallista voimaa.

Sen koko valtavan alueen uskottava suojaaminen ulkoisia uhkia vastaan vaatii sitä vieläkin enemmän ja saattaa jo keskipitkällä aikavälillä käydä mahdottomaksi. Joka tapauksessa Venäjän imperiumin suvereniteetin ylläpitäminen on suuri haaste, jota yritetään hoitaa toisaalta sotilaallisen voiman ja toisaalta liittoutumisen avulla. Venäjän todelliset ongelmat eivät ole lännessä, vaan idässä ja etelässä. Syystä tai toisesta Venäjä ei luota myöskään länteen, ja monet sen ”suverenisuuden” osoitukset ovat olleet haaste nimenomaan lännelle.

PUTLER JA HÄNEN DIKTATUURINSA. UHKA EUROOPALLE?

Etenkin Putinin kolmannen kauden aikana ovat lehdet Suomessakin yhä uudelleen täyttyneet uutisista, jotka käsittelevät Putinin vastaisia mielenosoituksia Moskovassa ja uusia lakeja ja asetuksia, jotka rajoittavat demokraattisia oikeuksia, syrjivät vähemmistöjä ja niin edelleen.

Kaikki on toki näissäkin asioissa suhteellista, ja asioiden saattamiseksi kohtuulliseen perspektiiviin kannattaa muistaa pari asiaa. Ensinnäkin Putinin toimivalta Venäjän presidenttinä on Jeltsinin ajoilta periytyvän perustuslain mukaan erittäin laaja, hyvin verrattavissa esimerkiksi Yhdysvaltojen tai Ranskan presidentin vastaavaan. Edelleen, tietystä vilpistä huolimatta, Putin on ehdottomasti laillinen ja vaaleilla valittu presidentti. Sitä paitsi hänen kansansuosionsa on valtava. Keväällä 2014 Krimin liittäminen jälkeen häntä kannatti yli 80 prosenttia venäläisistä. Niinpä Putin on maan laillinen isäntä, jonka politiikalla on kansan suuren enemmistön luottamus. Perinteisesti tällaista asiointilaa on pidetty toimivan demokratian keskeisenä tunnuksena.

Toisaalta on syystäkin huomautettu, että Putin on käyttänyt valtaansa demokratian kuristamiseksi. Hän on tehnyt opposition toiminnan hyvin vaikeaksi. Viime aikoina sen toimintamahdollisuuksia on entisestäänkin suitsittu esimerkiksi lailla niin sanotuista ulkomaisista agenteista. Syystäkin on puhuttu myös sananvapauden rajoituksista, mikä näkyy esimerkiksi televisiokanavien hallitsemisena valtion taholta, ja myös uudet lait historiantulkinnosta aiheuttavat huolta demokraattisesti ajattelevissa.

Ei kuitenkaan pidä liioitella näitä asioita. Venäjällä on yhä oppositiolehdistöä, joka arvostelee niin Putinia kuin muitakin vallankäyttäjiä hyvin avoimesti, ja internet on ainakin vielä miltei vapaa alue, jossa Putin on yksi oppositiohenkisten venäläisten suosituimpia pilkanteon kohteita.

"Venäjän perustuslaki on erittäin liberaali ja sisältää paljon määräyksiä, joiden tarkoituksena on estää paluu totalitarismiin"

Onkin aiheellista kysyä, miksi Putin näyttää olevan niin huolestunut oppositiosta, joka kuitenkin on lukumääräisesti varsin vähäinen. Miksei normaalille oppositiolle anneta edellytyksiä vaikuttaa parlamentissa maan kehitykseen ja nostaa esille uusia kandidaatteja maan johtoon

sitten, kun Putin sieltä joskus vääjäämättä joutuu väistymään?

Tavallisen kansalaisen kannalta Venäjä muistuttaa monessa suhteessa normaalia eurooppalaista valtiota, ja tavallinen arkielämä Moskovassa tai Pietarissa ei juuri poikkea Lontoon tai New Yorkin vastaavasta. Samalla tavalla pukeutunut juppinuoriso siemailee latteaan muodikkaissa kahviloissa, ja Wi-Fi mahdollistaa heille työnteon ja huvin yhdistämisen pilvirakenteisissa yrityksissä.

Tämä idylli saattaa kuitenkin olla hauras. Venäjän oppositio, joka enimmäkseen on käyttänyt liberaaleja tunnuksia, on osoittautunut ärhäkäksi ja haluttomaksi yhteistyöhön vallan kanssa. Suuret mielenosoitukset Putinin kolmannen kauden alussa muistuttivat ikävästi niistä niin sanotuista värivallankumouksista, joita entisen Neuvostoliiton alueella on tapahtunut ja joita Kreml on pitänyt lännestä masinoituina. Kun Venäjän poliittinen järjestelmä on estänyt laillisten vaihtoehtojen ilmaantumisen nykyhallinnolle, saattavat kriisin sattuessa laittomat eli vallankumoukselliset menetelmät tulla ajankohtaisiksi myös siellä.

Venäjän akilleenkantapää on myös sen kansasta erkaantunut hallinto, joka on myös huono ja korruptoitunut. Yhdistäväksi renkaaksi kansan ja vallan välille on yleensä ajateltu tarvittavan kansalaisyhteiskuntaa, valppaiden ja politiikasta kiinnostuneiden kansalaisten verkostoitumista ja aktiivista osanottoa yhteisten asioiden hoitamiseen. Tämä puoli on Venäjällä alikehittynyt, ja valta seuraa poliittisesti aktiivisia toimijoita epäluu-

loisesti. Tilanne muistuttaa 1800-lukua, jolloin katsottiin, että politiikka kuului itsevaltiaalle eikä kansalla ollut sen hoitamiseen mitään asiaa.

On mahdollista, että Venäjän talous jossakin vaiheessa kokee rajun kriisin: sellaiselle sen tekee haavoittuvaiseksi yksipuolinen riippuvuus hiilivetyjen hintakehityksestä. Tästä on esimakua vuosilta 2007–2009, ja uusi kriisi saattaa koska tahansa olla edessä. Sellaisen voivat synnyttää myös poliittiset ongelmat Venäjällä tai ulkomailla. Tällaisen kriisin poliittisilta seurauksilta Venäjä on pyrkinyt suojautumaan juuri nojaamalla "voimamiehiin" eli silovikkeihin, joihin kuuluvat sotilaiden ja poliisien ohella myös salaisen palvelun edustajat. Kansalaisyhteiskunnan tarkkailu ja kuristaminen ovat luettavissa juuri tähän toimintaan.

Ei kuitenkaan ole oikein eikä kohtuullista nimittää Putinia diktattoriksi eikä Venäjää diktatuurivaltioksi saati totalitaariseksi. Venäjän perustuslaki on erittäin liberaali ja sisältää paljon määräyksiä, joiden tarkoituksena on estää paluu totalitarismiin. Kieltämättä on imponoivaa havaita, miten itsevaltaisesti maata siitä huolimatta voidaan hallita. Palleelia voisi etsiä Kekkosen kauden Suomesta, ellei Putinin Venäjä olisi paljon autoritaarisempi ja mahtipontisempi, kuten sen pyrkimys suurvallaksi edellyttää.

Putinia voi toki kernaasti verrata myös Hitleriin, joka myös nautti valtavaa kansansuosiota. Pelkkä kansansuosio ei tee kenestäkään kunnon demokraattia tai humanien aatteiden ja laillisuuden kannattajaa saati toteuttajaa. Myös Putinin politiikassa ilmenevä pyrkimys kansallisuudeltaan venäläisten alueiden palauttamiseen emävaltion yhteyteen muistuttaa suuresti sitä politiikkaa, jota Hitler harjoitti 1930-luvulla.

On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että Putin on ilmoittanut poliittiseksi päämääräkseen Euraasian unionin, joka ei merkitse uuden Neuvostoliiton kaltaista yhtenäisvaltiota, vaan suunnilleen EU:n kaltaista löyhää unionia. Hän ei siis ole esittänyt vastaavanlaista ekspansio-ohjelmaa kuin Hitler eikä pyri eksportoimaan hallintojärjestelmäänsä,

joka, kuten sanottu, on itse asiassa demokraattinen, ainakin se on demokraattisempi kuin eräissä muissa Euraasian unionin nykyisissä ja tulevista jäsenmaissa.

Tässä mielessä Putinin Venäjä on myös aivan toista kuin Neuvostoliitto, jossa järjestelmän ekspansio koko maailmaan oli perimmäisenä oletuksena, jonka sanomista ääneen ei suinkaan kainosteltu. Putinin Venäjä on epäilemättä autoritaarinen maa, mutta siitä huolimatta sen johto nauttii suuren enemmistön luottamusta.

VENÄLÄINEN IDEOLOGIA JA KONSERVATIIVINEN KOMINTERN?

Joissakin sinänsä hyvin vähäpätöisissä asioissa, kuten esimerkiksi niin sanotun homovastaisen yllytyspykälän säätämisessä, Venäjä on poikennut kansainvälisistä trendeistä, mikä on saanut valtavaa julkisuutta. Aivan hiljattain onkin sitten voitu havaita, että muun muassa perhenormien alalla Venäjä on Putinin suulla suorastaan uhmakkaasti julistanut aikovansa noudattaa toista linjaa kuin amerikkalais-länsieurooppalainen konsensus edellyttäisi.

Etenkin vuoden 2013 syksyllä pitämässään puheessa Putin tuomitsi arvovaltaisesti monet niistä arvoista, joita EU:n piirissä on pidetty suorastaan perusarvoina ja perussopimuksessa sellaisiksi mainittu. Näihin kuuluvat sekä sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoisuus lain edessä että multikulturalismi.

Putinin tulkinnan mukaan vähemmistöt eivät saa sanella enemmistön normeja, perinteinen ydinperhe on yhteiskunnan kulmakivi ja vieraiden kansalaisuuksien on sopeuduttava ympäröivän yhteiskunnan normeihin eikä päinvastoin. Hänen mielestään valtion on myös kunnioitettava perinteisiä uskontoja, jollaisia Venäjällä ovat ennen muuta ortodoksinen kristinusko, mutta myös islam, juutalaisuus ja buddhalaisuus.

Putin on siis tunnustautunut traditionalistiksi ja hakenut politiikalleen tukea myös Euroopan populistipuolueilta. Sitä on saatukin, ja esimerkiksi Ranskan Marine Le Pen on esittänyt tukensa Putinille. Koska sekä EU:n perussopimuksessa että sen käytännön politiikassa Venäjän edustamat arvot on leimattu vanhentuneiksi ja sopimattomiksi, on Putin saanut aiheen puhua eurooppalaisesta ”messianismista”, joka haluaa levittää oman ideologiansa sinnekin, missä sitä ei haluta.

Tämäkin Putinin politiikka näyttää nauttivan suurta suosiota myös kotimaisen yleisön joukossa. Tutkimusten mukaan venäläiset ovat keskimäärin arvoiltaan paljon konservatiivisempia kuin länsieurooppalaiset. Lisäksi uskonnollisen identiteetin voimistuminen on Venäjällä ollut Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen hyvin selkeä kehityssuunta. Ortodokseiksi itsensä määrittelevien osuus väestöstä on noin kahdeskymmenessä vuodessa kasvanut paristakymmenestä prosentista yli seitsemäänkymmeneen.

”Putinin tulkinnan mukaan vähemmistöt eivät saa sanella enemmistön normeja, perinteinen ydinperhe on yhteiskunnan kulmakivi ja vieraiden kansalaisuuksien on sopeuduttava ympäröivän yhteiskunnan normeihin eikä päinvastoin”

Putinin arvokonservatiivisella politiikalla on siis selkeä kotimainen tuki, vaikka poliittisesti kaikkein aktiivisimmat ja parhaiten koulutettuun väestöön kuuluvat antiputinitit vastustavatkin kiivaasti tätä politiikkaa, jota pitävät taantumuksellisenä. Voidaan myös todeta, että tälle politiikalle löytyy sympatiaa myös ulkomailta. Uuden konservatiivisen ”kominternin” perustaminen lienee kuitenkin vielä kaukaa haettu aja-

tus. Kommunismi oli aikoinaan messiaaninen aate, jolla oli fanaattisia kannattajia kaikissa maissa. Tuntuu mahdottomalta kuvitella, että traditionalismi voisi saada aikaan vastaavaa liikettä.

LÄNNEN PAKOTTEET JA KIINA-KORTTI

Uhka lännen pakotteista Venäjän Ukrainan-politiikan johdosta on pakottanut Venäjän tehostamaan suhteitaan itään, erityisesti Kiinaan. Ajatus siitä, että Venäjä laajentaisi taloudellista aktiivisuuttaan Kaukoidässä, ei ole suinkaan uusi, mutta ilmeisesti lännen pakotteiden uhka pakotti Venäjän nopeuttamaan suuntautumistaan tälle taholle, vaikka Kiinan tarjoamat ehdot eivät ilmeisesti olleet kovinkaan edulliset.

Yhteistyötä Venäjä on yrittänyt tehostaa Aasiassa myös niin sanotun Shanghain organisaation puitteissa, ja mielellään se näkisi itsensä alueen johtavana tai ainakin tasavertaisena mahtina. Idän jättiläisten joukossa Venäjän Aasian-puoleinen osa kuitenkin edustaa hyvin vaatimatonta tasoa. Venäjällä on siellä tarjottavanaan vain raaka-aineita.

Positiivisen skenaarion mukaan Venäjästä voisi tulla Kiinan Kanada eli siis vastaavanlainen harvaan asuttu luonnonvarojen reservaatti ja poliittisesti harmiton naapuri, jota Kanada on Yhdysvalloille. Negatiivisen skenaarion mukaan Kiina, Korea ja Japani ottavat vuosikymmenien tai ainakin vuosisatojen mittaan tavalla tai toisella haltuunsa alueen luonnonvarat ja hyödyntävät niitä mielensä mukaan.

Geopoliittisen ”ydinalueen” haltijana Venäjällä on joidenkin patrioottisten geopoliitikkojen mielestä lyömätön logistinen etu, koska se voi omalta alueeltaan ulottaa vaikutusvaltaansa miltei kaikkialle, esimerkiksi Intiaan ja Iraniin sekä Turkkiin.

Heikko kohta tässä haaveilussa on se, etteivät Venäjän resurssit suinkaan ole ylivertaiset näihin maihin verrattuna. Vaikka Venäjällä on valtavat öljy- ja etenkin kaasuvarat, on niitä myös aasialaisilla naapu-

reilla. Jopa Kiinan tähän mennessä käyttämättömät liuskeöljyvarannot lienevät maailman suurimmat. Azerbaidžanin, Iranin ja Turkmenistanin luonnonvarat tunnetaan yleisesti.

Venäjällä jotkin ainakin toistaiseksi epäviralliset tahot, kuten niin sanottu Izborskin klubi, esittävät kuvitelmia valtavasta euraasialaisesta liittovaltiosta, joka ulottuisi Tyyneltämereltä Välimerelle ja käsittäisi myös Venäjän. Ei ole kuitenkaan realistisesti kuviteltavissa, että Venäjä olisi tässä kokonaisuudessa johtavassa asemassa, pikemminkin päinvastoin. Niinpä Venäjän logistista asemaa voidaan pitää pikemminkin sille rasitteena kuin ratkaisevana etuna. Se on esimerkiksi joutunut aina ylläpitämään useita laivastoja, jotka käytännössä ovat toisistaan eristettyjä. Myös muiden asevoimien sijoittelu valtavan maan joka kolkkaan on suuri rasite.

IMPERIUMIN PALAUTTAMINEN – UHKA SUOMELLE?

Poliittisesti ja jopa sotilaallisesti Venäjä on joutunut lännen kanssa vastakkain jo useaan otteeseen. Kosovon sota ja länsimaiden sanelu siellä oli sille nöyryytys, jota ei ole unohdettu. Niinpä Venäjä on ottanut itselleen vapauden toimia vastaavalla tavalla Georgiassa ja on tunnustanut miehittämiensä Etelä-Ossetian ja Abhasian itsenäisyyden ja tukee myös Transnistrian tasavaltaa. Sitä mukaa kuin Venäjän talous on kasvanut, on myös sen sotilaallinen potentiaali tullut melko merkittäväksi, vaikka on vielä hyvin kaukana Yhdysvaltojen vastaavasta ja luultavasti tulee aina olemaan.

Ne Venäjän naapurimaat, jotka aikoinaan kuuluivat ns. sosialistiseen veljesliittoon, ovat hakeutuneet Natoon ja muodostavat nyt käytännössä piiritysrenkaan Venäjän ympärille. Tämä sitoo Venäjän sotavoimia, vaikka lännessä ei olekaan ollut sellaisia merkittäviä kiistakysymyksiä, joiden voisi kuvitella kärjistyvän aseelliseksi konfliktiksi, ellei sellaiseksi lasketa Viron niin sanottua pronssisoturiikiä.

Ukrainan konfliktin kärjistyminen on kuitenkin vienyt kehityksen uudelle tasolle, tapahtuihan sen yhteydessä rajanmuutos Euroopassa vastoin voimassa olevia sopimuksia. Vaikka tämä lienee ollut lähinnä niin sanottu työtapaturma ja on tuskin perustunut ennakolta tehtyyn suunnitelmaan, on se herättänyt paljon epäluuloa ja pelkoa Venäjän mahdollisia aikeita ja etenkin sen käyttäytymistapoja kohtaan. Onhan ilmeistä, ettei Venäjä tulevaisuudessakaan välttämättä kysy kansainvälisen yhteisön mielipidettä päättäessään rajanmuutoksista.

Ukrainassa kaikki joka tapauksessa alkoi yrityksestä saada maa mukaan perustettavaan Euraasian liittoon. Asialla oli laillisesti valittu presidentti, ja kyseessä oli ensi vaiheessa vasta liittyminen tulliliittoon, mihin Venäjä lupasi myös houkuttelevia etuja esimerkiksi kaasuntoimituksissa.

Kun normaali poliittinen prosessi sitten katkesi ja joutui Kiovan keskusaukion vallanneiden mellakoitsijoiden syrjäyttämäksi, Venäjän oli tässä kohden pakko luopua tavoitteistaan, mikä oli karvas poliittinen tappio. Sen sijaan se saattoi ikään kuin korvikkeena hyväksyä vastaavanlaisen epävirallisen riehujajoukon tarjouksen Krimin yhdistämisestä jälleen Venäjään. Tämä nosti Putinin suosion Venäjällä huippulukemiin, mutta tietenkin myös vahingoitti vakavasti hänen mainettaan lännessä.

Suomen ja muiden Venäjän länsinaapurien välillä on merkittävä historiallinen ero. Kun Baltian maat, Puola ja muut läntiset naapurit olivat periaatteessa samassa niin sanotussa ystävyysliitossa ja ylistivät liiton autuutta, pysyi Suomi koko ajan sen ulkopuolella. Käytännössä tämä säästi Suomen sekä miehityksen että ei-toivotun maahanmuuton vitsauksilta, jotka katkeroittivat noita toisia.

Sen sijaan Suomi, kapitalistisena maana, sai nauttia niin sanotun näyteikkunapolitiikan hedelmistä, ja sille kerääntyi Venäjällä suuri varasto positiivista goodwilliä ja arvovaltaa. Kun tähän lisätään Suomen sodissa osoittama kunto ja sen tuoma kunnioitus, voi sanoa, että sen maine Neuvostoliitossa oli verrattoman myönteinen. Neuvostoliiton

lehdistö ei enää 1960-luvulta lähtien saanut kirjoittaa kielteisesti Suomesta, myönteisesti kyllä.

Suomen ja Venäjän suhteet ovat myös Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen pysyneet ongelmattomina pieniä mediakonflikteja lukuun ottamatta. Rajariitoja meillä ei ole eikä muitakaan suuria avoimia kysymyksiä. Koska Suomi ei ole Naton jäsen, olisi hyvin vaikea kuvitella, millaisesta syystä Venäjä saattaisi uhata Suomea sotilaallisesti. Mikäli kyseessä olisi geostrateginen intressi eli lähinnä Itämeren läpikulun turvaaminen, olisi Suomen uhkaaminen mieletöntä, ellei samalla haastettaisi myös kaikkia Itämeren etelärannan valtioita. Tällaiseen ei kenenkään mielikuvitus taida riittää.

Pohjoinen alue on sen sijaan nykyään Venäjän sotilaallisesti keskeinen seutu. Siellä on sekä luonnonrikkauksia että avomerilaivaston tukikohdat. Niiden turvaaminen jonkin ulkovallan aiheuttamaa uhkaa vastaan ei varmastikaan saisi mitään lisäarvoa puolueettoman Suomen alueen loukkaamisesta.

Mikäli Suomi sen sijaan kuuluisi Natoon ja siis olisi osa Naton suurta sotakoneistoa, olisi Venäjän otettava huomioon Suomen alueelta tuleva uhka myös kaikissa muissa kuin Suomen aluetta välittömästi koskeissa konflikteissa. Suomen potentiaaliset hyökkäysaseet olisi valmistauduttava eliminoimaan. Käytännössä tämä voisi tapahtua ilmaiskulla ja mahdollisesti muillakin alueellisesti rajoitetuilla operaatioilla. Nämä Suomen pitäisi aina valmistautua ehkäisemään ennakolta ja myös olemaan valmis ensi-iskuun. Tämä tuskin rauhoittaisi tilannetta Suomen itärajalla, jonka liittyminen Naton puolustukseen kaksinkertaistaisi Naton itärajan pituuden.

Etenkin Ukrainan kriisin aikana on lehdistössä myös esitetty pelkoja siitä, että Venäjän tavoitteisiin kuuluisi liittää Suomi takaisin imperiumiinsa. Olimmehan siellä aikoinaan yli sata vuotta.

Tällaisia tulkintoja on tehty surullisenkuuluisan Aleksandr Du-

ginin geopoliittisista kartoista, vaikka itse kirjoittaja on kiistänyt tar-
koittaneensa Suomen liittämistä Venäjään. On hyvin mahdollista, että
Izborskin klubin kaltaisten ääriainesten piirissä, joita Dugin edustaa,
todella haaveillaan imperiumista, johon kuuluu myös Suomi, samoin
kuin Kiina, Intia, Iran ja Turkki. Tällaiset haaveilut eivät kuitenkaan
kuulu vakavan politiikan piiriin. Luultavasti Moskovassa on jo Ukrai-
nan tapahtumien ansiosta ymmärretty, että olisi täyttä mielettömyyttä
yrittää nykyaikana pakottaa vastahakoinen kansa hyväksymään asema,
joka olisi sille vastenmielinen. Kenraali evp. Gustav Hägglund tokaisi
jokunen aika sitten, ettei Venäjä varmastikaan yrittäisi tulla pakolla
Suomeen – ”täällähän tulee turpaan”.

On tietenkin aina otettava huomioon, etteivät kansainvälisen po-
litiikan päättäjät aina ole rationaalisia. Mikäli Venäjällä jostakin syystä
päädetäisiin vaihtaa nykyisen kaltainen ongelmaton ja molemminpuo-
lisesti edullinen naapuruus Suomen kanssa hyökkäykseen tai peräti
miehitykseen, niin se kyllä merkitsisi ”turpiin ottamista”, jossa kaiken
taloudellisen ja poliittisen vahingon lisäksi olisi pakko ottaa huomioon
myös ihmisuhrit, joilta se ei voisi säästyä. On miltei mahdotonta kuvi-
tella Venäjän missään olosuhteissa voivan vapaaehtoisesti ryhtyä niin
mielettömään politiikkaan, mikäli sille jätetään edullisempi vaihtoehto.

*”Koska Suomi ei ole Naton jäsen,
olisi hyvin vaikea kuvitella, millaisesta
syystä Venäjä saattaisi uhata
Suomea sotilaallisesti”*

Arto Luukkanen toimii Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston maailman kulttuurien laitoksella. Luukkanen on koulutukseltaan teologian tohtori ja hän on julkaissut lukuisia Venäjää ja Itä-Eurooppaa käsitteleviä teoksia.

ARTO LUUKKANEN

ONKO VENÄJÄ MARTTYYRI, UHRI VAI SYYLLINEN?

Onko Venäjä marttyyri vai uhri vai pelkkä kansainvälisen politiikan häirikkö ja uhka?

Venäjän oman näkemyksen mukaan länsi on pettänyt sen kylmän sodan jälkeen, kun se salli Naton laajenemisen itään ja pyrki ”värivallankumousten” avulla varastamaan sen viimeiset liittolaiset.

Erityisesti vuonna 1999 tapahtunut Kosovon kriisin ratkaisu ”humanitäärisellä interventiolla” oli Venäjälle kipeä isku. Siltä ei kysytty, vaan itäisen suurvallan globaalit edut pyyhkäistiin tylästi syrjään. Lopulta Yhdysvaltojen hyökkäys Irakiin vuonna 2003 osoitti sen, että läntinen maailma ei välitä tippaakaan kansainvälisestä oikeudesta eikä siitä, mitä Venäjä sanoo.

Ajatus lännen jatkuvasta ja hellittämättömistä Venäjä-vihasta on varsin yleinen stereotypia, ja sille löytynee ymmärtäjiä myös maan nykyisten johtajien keskuudesta. Samoin slavofiilien ja geopolitiikkosten toisteleva ajatus Venäjän erityisestä tiestä ja lännen edustamasta itsekkyydestä sekä moraalisesta rappiosta on saanut kannatusta myös tavallisten kansalaisten keskuudessa. Ei liene yllätys kenellekään, että Ukrainan kriisi on tehostanut näitä mielikuvia.

Mutta onko Venäjä tosiaan uhri, jonka länsi uhkaa kuristaa? Onko se marttyyri ja kansallisten arvojen viimeinen linnake, kuten sen puolustajat uskovat?

Seuraavassa artikkelissa käsitellään Venäjän muuttunutta asemaa Euroopan turvallisuuspoliittisessa kentässä sekä sitä, miten Ukrainan oma kansallinen identiteetti on kehkeytymässä vuoden 2014 kriisin tuloksena.

Tämän artikkelin lähtökohtana on Ukrainan kriisi vuonna 2014. Siinä Venäjä ja sen läntinen naapurimaa ovat kietoutuneet niin sanottuun *low intensity*- aseelliseen selkkaukseen, joka uhkaa Euroopan rauhaa. Mielenkiintoiseksi tämän konfliktin tekee se, että kylmän sodan jälkeisessä maailmassahan uskottiin, että sotilaallinen vastakkainasettelu olisi lopullisesti ohitse eikä kiistatilanteissa käytettäisi enää fyysistä voimaa.

Tämä ajattelutapa sai kolhuja Kosovon kriisissä vuonna 1999. Siitä huolimatta Euroopassa ei ajateltu 2000-luvulla käytettävän voimaa. Tällöinhän puhuttiin avoimesti siitä, miten sotilasliitto Natoa pitäisi muuttaa ja että myös Venäjän pitäisi liittyä siihen. Tätä varten kehitettiin niin sanottuja rauhankumppanuusohjelmia ja yhteisiä toimintoja, joiden piti johtaa jännityksen vähenemiseen.

VENÄJÄN YMMÄRTÄMISEN LÄNSIMAISET MUUTOKSET

Osoituksena tästä yleisestä optimismista lännessä ajateltiin vielä 1990-luvulla yleisesti, että Venäjä tulisi olemaan osa suurta globaalia maailmanjärjestystä. Tätä varten kehitettiin jopa erityinen tieteenala: transitiologia, jossa oletettiin, että Venäjästä tulee siirtymäajan jälkeen aivan normaali valtio, jolla ei olisi Neuvostoliiton suurvaltaelkeitä ja joka toimisi yhteistyössä lännen kanssa.

Transitiologian perusolettamuksena oli ajatus siitä, että länsi antaisi Venäjälle lainoja ja asiantuntemusta, kun Venäjä käyttäytyisi hyvin. Itäinen suurvalta menisi voittoisan kapitalismin sivistävään kouluun, jossa se uudistaisi hallinnollisia rakenteitaan. Vastaavasti murisevalle karhulle lainahanat pysyisivät kiinni.

Yhdysvaltalainen tutkija Stephen F. Cohen on käyttänyt tästä ilmiöstä määritelmää ”epäonnistunut ristiretki”. Hänen mukaansa etenkin yhdysvaltalaiset tutkijat ja neuvonantajat halusivat innokkaasti ulottaa tämän Venäjän uudistamisen aivan joka tasolle. Vimma uudistuksiin oli niin suuri, että tämän prosessin piti ulottua Venäjän hallinnollisten rakenteiden disintegraatioon ja tuhoon saakka. Mätää ei voinut uudistaa.

Jeltsinin tehtäväksi nähtiin ei pelkästään kommunistisen puolueen tuhoaminen vaan myös monien muiden Venäjän instituutioiden murskaaminen. Lääkäritermein potilas piti saattaa niin heikkoon tilaan, että sen syöpäpesäkkeet heikentyisivät ja kuolisivat pois.

Tämän koulukunnan tunnetuimmat kehittäjät, yhdysvaltalainen Jeffrey Sachs ja ruotsalainen Anders Åslund, tulivat monitieteisen Venäjän tutkimuksen tradition ulkopuolelta ja uskoivat läntisen taloustieteen perusideoiden pätevän siirtymävaiheen Venäjällä. Sökkiterapia epäonnistui, ja sitä kuvaa Sachsin tunnettu lausahdus siitä, jonka mukaan kun kirurgit (eli maailmanpankin asiantuntijat) avasivat potilaan rintakehän, niin sieltä tulikin vastaan aivan erilainen elimistö kuin luultiinkaan.

Suurin ongelma oli se, että tämä linimentti, joka oli luentosaleissa näyttänyt hyvältä (”tuhotaan kerralla ja uudistetaan sitten”), ei sopinut oikeaan elävään yhteiskuntaan. Siitä huolimatta tutkijoiden valtavirta oli mukana tässä hypessä, myös Suomessa. Perusteltiin siirtymätalouk-

”Yhdysvaltojen hyökkäys Irakiin vuonna 2003 osoitti sen, että läntinen maailma ei välitä tippaakaan kansainvälisestä oikeudesta eikä siitä, mitä Venäjä sanoo”

sien tutkimuslaitoksia ja rahoitettiin Venäjän kansalaisyhteiskunnan (jota siis ei ollut olemassa) tutkimusta. Tähän liittyvät myös ne monet, jo painovaiheessa vanhentuneet, mietinnöt siitä, miten Venäjä olisi Suomelle ja maailmalle luotettava kumppani.

Näin sivumennen sanoen nämä vaihtuvat poliittiset agendat ovat olleet aina vahvasti Venäjä-tutkimuksessa; tutkijoiden mielipiteet ja arviot ovat vaihdelleet vuosituhaten alun riemukkaan positiivisista ja innostuneista analyyseistä aina illuusionsa menettäneisiin huomattavasti synkempiin arvioihin Putinin valtaantulon jälkeen.

TRANSITIO TUTKIMUS: KUINKA VENÄLÄISET KESYTETÄÄN?

Transitiotutkimuksen yhteydessä syntyi myös Euroopan poliittisen yhteistoiminnan syventämiseksi tarkoitettu integraatiotutkimus, jossa tarkastelun kohteeksi tulivat historiallisten toimijayhteisöjen hajoaminen ja niiden uudelleenorganisoiduminen. Sanomattomana ideana oli tietysti se, että kaiken kehityksen lopullisena päämääränä oli uusi arvoyhteisö – EU.

Taloustieteilijöiden tuntumassa apajalle tulivat myös muut tieteenalat yhdessä poliittisten kommentaattorien kanssa. Innostuipa eräs historiantutkija kyseessä olevasta prosessista sen verran, että kirjoitti hyvin myyvän kirjan historian loppumisesta ja läntisten arvojen triumfista.

Näin jälkikäteen arvosteltuna transitiotutkimuksen erityisluonteen sisältyi monia omalaatuisia piirteitä. Siitä näytti tulevan arvotettua, ja se ladattiin täyteen läntisten voittajien arvostamia yhteiskunnallisia ideoita. Sen lausumattomaksi tehtäväksi annettiin läntisten hyveiden, kuten demokratian, markkinatalouden ja kansainvälisten ihmisoikeuksien, edistäminen. Transitilogiasta tuli vähäksi aikaa uudenlainen poliittinen totuus, ideologia – tai poliittinen usko, jota läntiset ”lähetys-

saarnaajat” levittivät ja johon myös monet tutkijat kääntyivät. Venäjän karhu piti opetettaman ihmistavoille tarjoamalla sille länsilainojen hujajaa. Transitilogiaa näytti olevan myös sisälle ladattuna aino annos aivan tavallista ylemmydentuntoista rasismia.

VUODEN 2000 JÄLKEEN KAIKKI MUUTTUU

Nämä kaikki oletukset Venäjän heikkoudesta ja siitä, että länsi voisi sanella Venäjälle ehtojaan, romutuivat vuoden 2000 jälkeen. Vladimir Putinin aikana Venäjä on saanut takaisin itsetuntoaan, vaurauttaan ja ennen kaikkea poliittista voimaansa.

Nyt lännen suhde Venäjään viileni ja karhu ei enää totellut sen läntisiä oppimestareita. Entisestä ei liittolaisesta mutta kumppanista tulikin kilpailija. Tämä näkyi myös tutkijoiden nimityksissä. Venäjästä tuli energiantuotannon johtava petrovaltio, hybridi, tandemokratia, sekurokratia, eksynyt suurvalta tai sitten autoritääri puolidiktatuuri. Putinin tuloa presidentiksi kuitenkin tervehdittiin yleisellä tyytyväisyydellä: Venäjä ei näyttänyt enää ajalehtivan tulessa.

Vladimir Putinin Venäjä keskitti vuodesta 2000 lähtien valtaa, aloitti uuden Tšetšenian sodan, keskeytti Venäjän hajoamisen, kesytti duuman ja laittoi kunnianhimoiset liikemiehet kuriin. Varsinaisissa uudistuksissa Putinin hallinnon harjoittama uudistuslinja oli ollut kuitenkin varovaisen hidasta. Kun poliittinen vakaus oli ensimmäisinä vuosina hallinnon ensisijainen päämäärä, niin rohkeat uudistushankkeet haudattiin varsin pian tai pantiin jäihin. Tästä esimerkkinä olivat todellisen maareformin puuttuminen sekä julkisen sektorin subventiopolitiikan jatkaminen.

Aikomukset olivat kuitenkin hyvät. Kuten niin monien edellistenkin Venäjän hallitusten toiveena, oli myös Putinin ensimmäisten vuosien aikana tarkoitus uudistaa rakenteita, lisätä tehokkuutta, vähentää korruptiota ja hillitä virkamiesten väärinkäytöksiä. Tämä projekti ei ole

onnistunut. Päinvastoin kaasu- ja öljydollarien vuolas virta 2000-luvulla pahensi näitä ongelmia.

Putinin ainoana vaihtoehtona oli tässä vaiheessa turvautua pakoon ja autoritäärisyyteen. Historiallisesti tarkasteluna Venäjää on uudistettu aina autoritäärisesti: joko vahvana hallinnollisena hankkeena kuten keisarillisena aikana ministeri Sergei Witten tai Pjotr Stolypinin ajamana tai sitten ”aasialaisesti” – Stalinin ajamana modernisaatiohankkeena. Witten ja Stolypin hankkeet kukistuivat siihen, että ylin päättäjä ei kyennyt tukemaan pitkäjänteisesti uudistajien hankkeita. Ne jäivät kesken. Stalinin modernisaatioprojekti taas onnistui, mutta sen hintana oli Venäjän predestinoituminen savupiipputeollisuuteen, tehottomuuteen ja kuritalouteen. Nyt uudistusprojekti jäi kesken, eikä hallinto halunnutkaan todella tehdä muutoksia entiseen.

*”Vladimir Putinin aikana Venäjä on
saanut takaisin itsetuntoaan, vaurauttaan ja
ennen kaikkea poliittista voimaansa”*

Venäjän modernisaatioprosessi ja kansallisten projektien pystyttäminen eivät loppujen lopuksi olleet Putinin hallinnolle sen tärkein prioriteetti. Venäjää hallitsevan sekurokration ensimmäisenä ja ainoana tavoitteena oli pikemminkin estää Venäjän ”ideologinen hajoaminen” ja aloittaa uuden imperiumin rakentaminen.

Tapautunut poliittinen muutos betonoitiin ideologisesti niin sanotun suvereenin demokratian nimityksen alle. Siinä tärkeintä oli Venäjän yhtenäisyys ja voima. Kuten Vladislav Surkov, Putinin varakansliapäällikkö, totesi aikoinaan ”Yhtenäinen Venäjä” -puolueen edustajille, ”oranssi” teknologia pyrkii ideologiseen hajottamiseen, ja lääke siihen on ”kansallisesti orientoituneen johtavan säädyn muodostuminen”.

Suvereenin demokratian prioriteetit pysäyttivät uudistukset. Se näkyi myös suhteessa ulkomaihin. Välit viilenivät, kun Venäjä alkoi harjoittamaan aktiivisempaa ulkopoliittikkaa. Erityisesti projekti oman suurvaltahegemonian rakentamisesta, toisin sanoen Euraasian liiton perustamisesta, hiersi suhteita entisiin neuvostotasavaltoihin ja län-sinaapureihin. Oliko tarkoitus herättää henkiin vanha Neuvostoliitto ja sukeltaa takaisin kylmän sodan aikoihin?

Muutos käynnistyi vähitellen vuonna 2000. Venäjän ulkopoliittikka omaksui uudet suuntaviivat vuoden 2000 kesäkuussa, kun Venäjän federaatio hyväksyi uuden ulkopoliittisen doktriinin. Siinä mainittiin selvästi, että Venäjällä on oikeus puolustaa omia kansalaisiaan sekä heidän ulkomailta asuvien maanmiestensä oikeuksia ja etuja – kaikin mahdollisin tavoin.

Putinin johtaman uuden Venäjän tärkeänä punaisena lankana oli alusta asti sen suurvalta-aseman alueellinen ja globaalinen palauttaminen, kuitenkin niin, että pragmaattinen ja yhteistyöhakuinen linja mahdollisiin globaaleihin vastustajiinkin säilytetään – mikäli se on mahdollista.

Putinin omaksuman uuden ulkopoliittisen linjan mukaan Venäjän ulkopoliitiikan oli keskityttävä ajamaan ennen kaikkea Venäjän omia etuja. Vanhakantainen geopolitiikka ja globaali kilpailu sopivat tähän tulkintaan. Tähän uuden valtiollisen kokonaisuuden rakentamiseen on liittynyt myös rajantekoa läntisen maailman arvoihin. Ne on Venäjällä todettu moraalittomiksi ja vääriksi.

Venäjän näkökulmasta länsi ja sen edustamat arvot ovat heikkene-mässä ja nopeasti kehittyvät mahdit, kuten Intia ja Kiina, ovat nousussa.

Käytännössä tämä uusi linja on näkynyt vanhanaikaisen ulkopoliitiikan tai niin sanotun tahtopoliitiikan noudattamisessa. Kun ulkopoliitiikan muutos tehtiin virallisesti vuonna 2000, sen käytännön linjat saneltiin 23.10.2003 Moskovassa.

Tällöin Yhdysvallat oli osoittanut, että se ei välitä vähääkään Venäjän protesteista ja oli hyökännyt Irakiin. Tämä näkyi, kun lokakuussa 2003 pidettiin Moskovassa Venäjän armeijan ja puolustuksen avainhenkilöille erityinen ”laajennettu kokous”. Tapahtuman merkitystä korosti se, että siihen osallistui myös silloinen presidentti Vladimir Putin. Kokouksessa hyväksyttiin 73-sivuinen dokumentti ”Venäjän federaation asevoimien kasvun aktuaalit tehtävät”.

Tilaisuuden pääviestinä oli, että sotilaallista voimaa käytetään tulevaisuudessa yhä enemmän turvallisuuden ylläpitämiseksi. Tämä silloiselta puolustusministeri Sergei Ivanovilta peräisin ollut niin sanottu Ivanov-doktriini saikin yhä enemmän merkitystä, koska siinä Venäjä hyväksyi ensimmäistä kertaa kylmän sodan jälkeen vallitsevat tosiasiat ja sen ”vihollisten” harjoittaman globaalin kilpailun. Toisaalta siinä myös hyväksyttiin, että Venäjä oli tarvittaessa valmis sotilaallisen voiman käyttöön.

Ivanov-doktriini oli sisällöltään seuraava: 1) Venäjällä on uusia tavoitteita suhteessaan Itä-Euroopan entisiin ”kommunistisiin valtioihin”, 2) Venäjä haluaa voimistaa taloudellisia asemiaan näissä maissa kasvattamalla niiden riippuvuutta Venäjän energiasta ja 3) Venäjä haluaa rajata entiset vaikutusalueet uudelleen ja luoda rajoilleen neuvostoaikaiset puskurivyöhykkeet. Sen tavoitteena oli halu rajoittaa läntistä vaikutusta näissä maissa ja laajentaa omaa etupiiriään sekä heikentää erityisesti Euroopan transatlanttisia suhteita.

Ivanov-doktriini sai myöhemmin taakseen uudenlaisen ulkopoliittisen linjanvedon, kun Venäjällä hyväksyttiin vuonna 2006 niin sanottu Putin-doktriini, ajatus Venäjän geo-taloudellisesta vaikutuspiiristä. Tällä dokumentilla Venäjän ”voimamiehet” olivat halukkaita astumaan uuden askeleen. Venäjän kansallinen ideologia sai nyt oman ohjelman: maan oli oltava suvereeni demokratia, sen talouden piti olla vahva ja lopuksi sillä piti olla myös sellainen armeija, joka kykeni ajamaan maan

etuja konkreettisesti. Nyt siirryttäisiin sanoista tekoihin.

Teoriassa tämä merkitsi sitä, että Venäjä pyrki vuodesta 2006 lähtien luomaan erityisiä etupiirejä maansa rajojen ulkopuolelle. Kaikkein tärkeintä näytti olevan Naton vaikutuksen eliminointi tämän etupiirin alueella. Lännessä tätä ei aluksi otettu vakavasti. Ajateltiin, että kaikki nämä julistukset olivat vain Venäjän sisäpolitiikkaa ja että todellista konkreettista kamppailua ei lännen ja Venäjän välillä todella tulisi.

KUN KORTIT KATSOTTIIN: GEORGIAN SOTA 2008

Lännen ja Venäjän välinen suhde jopa lämpeni väliaikaisesti vuoden 2001 WTC-iskujen jälkeen, jolloin Venäjä avasi oman takapihansa Keski-Aasiassa yhdysvaltalaisen terrorisminvastaiselle sodalle. Kun Yhdysvallat oli kanveesissa, puhuttiin jopa vanhoin termein ”liittoutuneista”.

Yhdysvaltojen terrorisminvastainen sota kuitenkin laajeni Irakiin, mikä katkaisi tämän sydämellisen yhteistyön. Varsinainen pommi koettiin vuonna 2008, jolloin Georgian ja Venäjän välillä käytiin pieni rajasota. Se mullisti kaiken.

Venäjä ei enää perääntynytkään. Tämän sodan taustalla oli ulkopoliittisia syitä mutta myös sisäpoliittisia syitä. Samalla kun 1990-luvulla Venäjän federaatio alkoi etsiä historiallista viitekehystään ja omaa identiteettiään, niin sanottu selektiivinen nationalismi, toisin sanoen tarkkojen ääriviivojen vetäminen ”meidän” ja ”muiden” välille, muuttui tärkeäksi poliittiseksi tekijäksi. Federaation asukkaista ylivoimainen enemmistö oli sen jälkeen etnisiä venäläisiä, ja puhtaan kansallisvaltion ajatus muuttui konkreettiseksi mahdollisuudeksi Venäjällä.

Puhtaasti venäläinen nationalismi oli yksi varteenotettava vaihtoehto kansalliseksi ideologiaksi, vaikka nykyajan Euroopassa nationalismilla on nähty usein olevan aiempaa vähemmän vetovoimaa.

Esimerkiksi tunnettu kansallisuuskysymyksistä kirjoittanut britti E. J. Hobsbawm ajattelee nationalismin merkityksen olevan häviämässä suurempien taloudellisen-poliittisten yksikköjen tieltä. Näin ei ilmeisesti sitten ollutkaan.

Venäjän kannalta kysymys oli kuitenkin hieman monimutkaisempi. Sille Neuvostoliiton hajoaminen ja sitä seurannut Itä-Euroopan maiden liittyminen Natoon merkitsi sitä, että länsi oli itse asiassa salaisesti halukas kuristamaan Venäjää. Etenkin 2000-luvun alun ”värivallankumousten” esiinmarssi vakuutti Putinin johtaman Venäjän siitä, että sitä vastaan oli käynnissä sitkeä kampanja. Vuonna 2000 Serbia sai oman verettömän vallankumouksensa, vuonna 2003 oli vuorossa Georgia, vuonna 2005 Ukraina ja Kirgisia. Venäjän vastainen piiri alkoi sulkeutua.

Putinin Venäjällä tämän vääjäämättömästi etenevän prosessin tulokittiin olevan se vaarallisin suuntaus. Kuten presidentti Medvedev totesi vuoden 2008 kesällä, parlamentaarinen demokratia merkitsisi ”Venäjän kuolemaa”, toisin sanoen sen nykyisen sekurokration tuhoutumista. Putinin ajan Venäjän vastauksena tähän uhkakuvaan (demokratia plus maan hajoaminen) on ollut kriisien ja konfliktien generoiminen niin sanotun ”low intensity” -periaatteen mukaisesti.

Georgian kriisin eskaloitumisen tapa viittasi siihen, että tällä sodalla oli useita ”kokkeja” ja että sillä oli omat kiihkeät kummisetänsä myös Venäjällä. Venäjä oli aina vuoden 2003 ruusu vallankumouksesta lähtien pyrkinyt Georgian kysymyksen lopulliseen ratkaisuun. Georgialaisten avustava rooli Ukrainan oranssivallankumouksessa oli aikoinaan ratkaiseva, ja Georgian uhitteleva käytös on ollut punainen vaate Moskovassa. Venäjä myös kiristi maiden välejä tunnustamalla de facto Abhasian ja Etelä-Ossetian hallitukset ja kieltämällä monien georgialaisten tuotteiden tuonnin Venäjälle.

Pahinta oli kuitenkin Georgian tekemä turvallisuuspoliittinen ratkaisu. Villakoiran ydin oli se, että Georgia ei ole vuodesta 2003 alkaen

halunnut olla Venäjän vaikutuspiirissä. Moskovassa tätä itsepäisyyttä pidettiin vaarallisena esimerkkinä Kaukasuksen muille pikkuvaltioille ja ennen kaikkea sen alueen omille kansallisuuksille. Entä jos tataarit Volgan alueella ottaisivat esimerkkiä itsepäisestä Georgiasta? Se merkitsisi Venäjän hajoamista. Georgian kurittaminen vuonna 2008 toimi siten myös havainnollisena oppituntina siitä, mitä tapahtuisi, jos jokin Venäjän federaation alue pyrkisi itsenäisyyteen.

Georgian ja Venäjän välisen aseellisen konfliktin alku ja varsinainen sodan aloittaja on vieläkin vahvan mediasumun peitossa. Kumpikin osapuoli syytti toista kansanmurhasta ja sodan aloittamisesta. Ulkopuolisille tarjoiltiin vain vahvasti puolueellista disinformaatiota, jossa kummallakin puolella oli oma totuutensa. Venäjä ilmoitti aloittaneensa humanitaarisen operaation Etelä-Ossetian siviilien pelastamiseksi, kun taas Georgia kertoi kansainväliselle yleisölle, että Venäjä pyrkii tuhoamaan sen itsenäisyyden.

Georgian kriisin pahin seuraus oli kuitenkin siinä, että väkivaltat otettiin uudelleen esille poliittisena mahdollisuutena Euroopassa. Se ei ole YK:n turvallisuusneuvoston kontrolloimaa eikä myöskään Yhdysvaltojen ”humanitaarisen maailmapoliisin” politiikkaa. Venäjä huomasi, että sen on mahdollista käyttää tätä ”enklaavi-strategiaa” myös Baltian maita ja Ukrainaa vastaan ja lopulta murentaa Naton uskottavuutta.

UKRAINAN KRIISI TASAPAINON HORJUTTAJANA

Venäjän suhde Ukrainaan on aina ollut mielenkiintoisella tavalla holhoava. Vielä keisarillisella ajalla maa oli ”vähä-Venäjä”: agraarinen ”junttila”, jolla ei ollut kykyä omaan kansakunnan kehitykseen. Neuvostoaikana Ukraina oli taas maan liittovaltiokokonaisuuden peruskivi. Neuvostoliitto ei olisi ollut mahdollinen ilman Ukrainaa. Näyttää siltä,

että Ukrainalle on annettu Euraasian unionissa yhtä tärkeä osa; Venäjän uuden imperiumin pystyttäminen ei olisi mahdollinen ilman tämän 44-miljoonaisen kansan liittymistä siihen.

Tässä tilanteessa Ukrainan halu lähestyä EU:ta ja länttä koettiin petturuudeksi. Euromaidanin kansannousu ei voinut olla aito vallankumous vaan pikemminkin lännen inspiroima ”värivallankumous”. Venäjää petettiin, ja se oli taas uhri.

Venäjän kannalta välitön syy Krimin miehittämiseen oli ilmeisesti niin sanottujen helmikuun 20.–21. päivien neuvotteluiden tulosten mitätöiminen. Tällöinhän Puolan, Ranskan ja Saksan ulkoministerit tapasivat presidentti Janukovitšin ja maan opposition edustajat.

Tässä hauraassa sovinnossa päätettiin, että presidentti palauttaa perustuslain entiselleen ja määrää parlamentti- ja presidentinvaalit. Myös Venäjä osallistui niihin lähettämällä tärkeän neuvonantajansa Vladimir Lukinin neuvottelemaan. Lopulta sovittu kompromissi saatiin kirjalliseen muotoon ja niin kolme EU:n ulkoministeriä, presidentti Janukovitš kuin opposition edustajat allekirjoittivat sen. Myös Putin näytti hyväksyvän sen pitkin hampain.

Kadut eivät kuitenkaan hyväksyneet enää mitään kompromissia, vaan mielenosoittajat vaativat sisäministerin ja Berkutin johtajan vangitsemista. Vallankumous tulisi jatkumaan siihen saakka, kunnes presidentti olisi eronnut!

Tämän jälkeen opposition johtajien oli taivuttava kadun vaatimuksiin ja tapahtumat vyöryivät omalla painollaan. Presidentti Janukovitšin vallan rakenteet alkoivat nopeasti rapistua ja entisen vallan kannattajat alkoivat poistua maasta. Vallan dominot kaatuivat. Presidentin väkivaltakoneiston johtajat pakenivat, ja sen jälkeen myös Berkutin poliisit hävisivät ja vallankumoukselliset valtasivat rakennuksia. Entisen vallan edustajat neuvottelivat Maidanin aktivistien kanssa, ja sovittiin siitä, että mitään lynkkauksia ei tapahtuisi. Lopulta myös Janukovitš pakeni.

Entinen eliitti tyhjensi lähtiessään valtion rahat.

Valtatyhjiö täyttyi nopeasti. Janukovitšin paon jälkeen parlamentti vahvisti olevansa ainoa laillinen valtioelin, joka pian erotti presidentin ja määräsi virkaatekevät presidentit ja pääministerit.

Tämä oli ratkaiseva seikka. Venäjä katsoi, että allekirjoitettu kompromissi oli vain sumuverhoa, ja sitä oli petkutettu. Sen mukaan EU:n ulkoministerit olivat vain avustaneet tulevaa valtiokaappausta. Tässä mallissa Ukrainan vallankumous oli lännen inspiroima salajuoni ja todiste siitä, että länsi haluaa tuhota Venäjän.

Putinin hallinnon mukaan tämä kaappaus oikeutti Venäjän kovaankin politiikkaan. Tilanne muistutti näin kylmän sodan aikaa: jos länsi sai etuja jossain päin maailmaa, oli Venäjän saatava siitä kompensatiota.

Venäjän kova linja johtui tietenkin myös siitä, että se pelkäsi Ukrainan vapautumisen idän uhasta säteilevän suoraan sen sisäpolitiikkaan. Arabikevään esimerkki epäilemättä pelotti: entä jos Euromaidan liukuiksi Punaiselle torille? Ukrainalla näytti riittävän sympatiaa; hyvänä esimerkkinä tästä on Venäjän johtavien kirjailijoiden kirjoittama tukidressi Kiovan kansannousulle.

Venäjän toiminnan motivaation taustalla oli epäilemättä useita seikkoja, mutta näyttää siltä, että 28. päivänä helmikuuta alkanut Krimin miehitys ja Ukrainan painostaminen päätettiin varsin impulsiivisen harkinnan jälkeen ja myös ilmeisesti mielenkuohussa. Putin koki tilanteen henkilökohtaisena loukkauksena.

On hyvin todennäköistä, että lopullinen päätös tehtiin maan ”johtonelikon” kesken 25.–26. päivänä helmikuuta. Tähän hyvin pieneneen piiriin kuuluivat presidentin lisäksi Nikolai Patrušev – Venäjän federaation turvallisuusneuvoston sihteeri, Sergei Ivanov – presidentin hallinnon johtaja sekä tietenkin Aleksandr Bortnikov – tiedustelupalvelu FSB:n johtaja. Nämä ydininstituutiot, presidentinhallinto, federaation turvallisuusneuvosto ja FSB, hallitsevatkin nyt Venäjän turvallisuus-

poliittisia ratkaisuja. Kyseinen nelikko oli epäilemättä myös vastuussa Itä-Ukrainan kriisin eskaloitumisesta.

UKRAINAN KANSAKUNNAN RAKENTAMISPROSESSI – HUOMIOITA KESÄLTÄ 2014

Euromaidanin vallankumous kaatoi entisen Venäjä-myönteisen johtajan mutta loi myös uuden ukrainalaisen identiteetin. Paradoksaalista kyllä, toinen ukrainalaisen identiteetin luoja oli ennen kaikkea Vladimir Putinin Venäjä.

On historian ironiaa, että Krimin kaappaus sekä sisällissodan luominen Itä-Ukrainaan vahvistivat juuri Petro Porošenkon asemaa Ukrainan presidenttinä. Ennen kaikkea tapahtumat mahdollistivat sen, että Kiovan hallitsemassa Ukrainassa käynnistyi voimakas kansallisen identiteetin rakentuminen. Ukrainan kansakunnan rakennus ei onnistunut vuonna 1918 eikä 1990-luvulla. Nyt se näytti onnistuneen.

Dokumentoin itse henkilökohtaisesti tämän kansallisen identiteetin kasvua kesällä 2014 Kiovassa arkistojen tutkimusmatkalla. Nostan tässä esille käytyjä keskusteluja ja vaikutelmia.

Keskusteluissa paikallisten kanssa näytti siltä, että nyt ukrainalaisilla oli vihollinen vuosisadoiksi, heillä oli aidot kansalliset marttyyrit ja pyhät kertomuksensa, joita toisteltaisiin yhä uudestaan ja uudestaan.

Tämä uusi ukrainalainen kansallismielisyys leijui vastaan Kiovassa joka puolella. Jokaisessa keskustelussa ja kohtaamisessa kajasti uudenlaista päättäväisyyttä siitä, että Venäjän kanssa ei haluta enää minkäänlaista alistussuhdetta.

Esimerkkinä tällaisesta uudenlaisesta päättäväisyydestä voisi mainita pitkät keskustelut ukrainalaisen valokuvaajan ja Maidan-aktivistin Taras Tomenkon kanssa.

Hänen puheenvuoroissaan näkyi selvästi muutos entiseen. Hänen mukaansa Ukraina halusi kulkea omaa tietään ja osana Euroopan kansojen perhettä. Maan tulevaisuus ei voinut olla riippuvainen entisestä alisteisesta suhteesta Moskovaan vaan siitä, mitä maan kansalaiset halusivat. Tomenko, kuten monet muut nuoret ukrainalaiset, toisteli sitä, että kesän 2014 tapahtumissa ei ollut kyse sisällissodasta vaan siitä, että Venäjä on nyt sodassa Ukrainan kansaa vastaan.

Näiden keskustelujen perusteella oli helppo todeta, että kiovalaiset uskoivat vahvasti oman vallankumouksensa niin sanottuun moraaliseen vaikutukseen. Heidän mukaansa Maidanilla ja Itä-Ukrainassa puolustettiin eurooppalaisia arvoja ja taisteltiin Euroopan kansojen puolesta. Tätä varten haettiin myös malleja historiasta, ja esimerkiksi Suomen talvisota kävi hyvin esimerkkinä siitä, miten pieni maa voi haastaa suuren maan.

Monet keskustelut aktivistien ja tavallisten ihmisten kanssa nostivat esille yhä uudelleen sen, miten tämä konflikti itse asiassa loi kaksi uutta kansakuntaa. Putinin valloitusota loi uuden kansallisen identiteetin perustan myös Venäjälle. Maa kylpee nyt sotaisen uhon ja konservatismiin aalloissa. Samaan aikaan Venäjän demokraatit pyrkivät protestoimaan kiivaasti, mutta heidät on nyt pistetty sivuun. Vuotanut veri synnytti uudelleen myös venäläisen ”historia sacran”. Venäjä eli nyt kovin pitkittynyttä ”kansallista kevättä” – yhä uudelleen ja yhä järeämällä propagandakeinoilla.

Ukrainassa tämä vallankumouksen kokemus oli taas säilötty Itsenäisyyden aukion jäljellejääneisiin muistomerkkeihin ja barrikadeihin ja ennen kaikkea kansalaisten kollektiiviseen muistoon.

Ulkopuoliselle vierailijalle Kiovan Itsenäisyyden aukio oli järkyttävä kokemus. Paikan ilmapiiri oli toivorikas ja muistutti Berliinin muurin tunnelmaa 1990-luvun alussa. Toivon lisäksi siellä uhosi samanlainen hartaus kuin aikoinaan Moskovan ”Valkoisen talon” luona.

Myös Moskovassa vallankumouksen tehnyt kansa oli löytänyt hetkeksi sankarinsa ja marttyyrinsä. Vuonna 1991 Jeltsin oli saanut voiton ja kolmea taisteluissa kaatunutta mielenosoittajaa juhlittiin uuden Venäjän sankareina. Silloin oli Venäjän kevät. Kommunismi oli voitettu!

Maidanilla ei ollut helppo säilyttää objektiivista viileyttä, kun Taras selosti pikkutarkasti sitä, miten ja mistä päin tarkka-ampujat tulittivat. Hän osoitteli paikkoja, minne uhrin tuupertuivat ja minkälaisia lelusuojavarusteita mielenosoittajat pitivät päällään.

Ulkopuolisen kävelijän valtaa Maidanilla tunne jostain selittämättömästä. Paikka on sikäläisille pyhä. Se on ”taivaallisen sotnian” kaatumispaikka. Nimitys kertoo niistä noin sadasta uhrista, jotka tarkka-ampujat niittivät tälle aukiolle. Ammuttujen kuvia oli koristettu kukilla.

VERI LOI UUDEN UKRAINAN?

Maidan oli myös vapaaehtoisten ”sankarien” vartiopaikka. Näytti siltä, että heinäkuussa 2014 jonkinlaiset viiksivallut ja nuoret gorillat pitivät siellä jatkuvaa mielenosoitusta. Keitä nämä ovat? Taras ei osannut luonnehtia tätä joukkoa tarkemmin. Urheiden aktivistien teltojen vieressä turisteille myytiin t-paitoja ja rihkamaa. Miehet pelasivat korttia ja lukivat lehtiä.

Toisaalta tämäkin on ymmärrettävää. Vallankumous tarvitsee rahaa ja sen on hengähdettävä. Samalla sakraali sekoittuu kaupusteluun. Kaikesta markkinatouhusta huolimatta myös tutkijalle nousi pala kurkkuun; epäuskoisen oli mahdollista sormeilla katulampuissa olevia luodinreikiä. Jokaisessa aseellisessa konfliktissa vallitsee tietenkin kaksi totuutta. Yksi on kuitenkin varmaa.

Maidanin aukio on muistomerkki siitä, miten kansa voi kerta kaikkiaan saada tarpeeksensa; kansan ampujista tuli myös tahtomattaan uuden kansallismielisen Ukrainan luoja.

Historia on joskus ristiriitaista. Mellakkapoliisin luodit tekivät marttyyreitä. Se ei kuitenkaan riittänyt vielä kansallisen identiteetin ja päättäväisyyden luomiseen. Kuten edellä on mainittu, sen teki naapurimaan presidentti Putin, joka aloitti uuden Ukrainan nakertamisen miehittämällä Krimin ja junailemalla ”sisällissodan” Itä-Ukraina.

HÄÄT MAIDANILLA JA NUORTEN SOTAANLÄHTÖ

Paikalliset sanomalehdet ja kansainväliset verkkosivut toistelivat kesällä 2014 samoja asioita: sotainen menestys oli vihdoinkin tuonut Ukrainan johdolle uusia ystäviä, ja etenkin malesialaisen matkustajakoneen ampuminen kesällä 2014 merkitsi muutosta ulkomaisten suhteissa alueen niin sanottuun kapinaan. Alueelle oli ilmeisesti rientänyt Naton upseereja seuraamaan konfliktin kulkua. Myös Saksa näytti olevan halukas tukemaan Ukrainaa myös pienillä teoilla – ei pelkästään sanoilla. Sinne vietiin nyt luotiliivejä ja jotain ei-sotilaallista apua. Edellä mainituissa lähteissä kerrottiin siitä, miten Eurooppa näytti hetkeksi löytäneen omatuntonsa.

Ukrainassa näytti olevan käynnissä jonkinlainen hiljainen mobilisaatio. Viitteitä tästä näimme, kun vastasimme myöntävästi erääseen syntymäpäiväkutsuun Kiovan kansallismuseon vieressä, puistossa. Merkkipäivän sankari, muuan Ostap, oli kerännyt ison joukon ystäviään, ja me suomalaiset tutkijatkin pääsimme näin vieraiksi.

Näissä syntymäpäivissä oli kuitenkin jotain erikoista. Ei pelkästään siksi, että vieraille ei tarjottu tippaakaan alkoholia. Juhla oli erilainen. Paikalle saapui vähitellen suuri joukko nuorta väkeä, ja todellinen kunniavieras ei ollutkaan yllättäen se, jonka syntymäpäiviä vietettiin.

Paikalle saapui auto, josta kannettiin pyörätuolilla eräs mies. Autosta horjui esiin vammautuneita; joillakin oli kainalosauvat ja toisella

käsi siteessä. Väki seurasi intensiivisesti mukana.

Paikalle kompuroi Itä-Ukrainan sodan veteraaneja. Mukana oli muun muassa eräs yliopistomies – Kiinan-tutkija. Hän oli lähtenyt mukaan ja päässyt helpolla, toinen käsi on siteissä. Iloisesti hymyilevä sotaveteraani juhli kuitenkin joukossa mukana vaimonsa kanssa. Tunnelma tiivistyi näiden veteraanien tulon myötä.

Näiden syntymäpäivien sankari Ostap kertoi meille olevansa Maidanin aktivisteja ja sanoi menneensä naimisiin Itsenäisyyden aukiolla juuri sen jälkeen, kun voitto oli varmistettu. Nyt hän aikoo mennä Itä-Ukrainaan auttamaan ATOn joukkoja (Itä-Ukrainan terrorisminvastainen armeija).

Tässähän oli jotakin epätodellista! Nuoressa ja idealistisessa joukossa kukki romanttinen tunnekuuhu ja vapaaehtoinen innostus. Kenelle ne kellot nyt soivatkaan? Ostap kertoi solmineensa rakkauden liiton aina kuolemaan saakka! He nostivat maljoja Ukrainan sankarien kunniaksi ja tulevalle voitolle. Ilman näitä juhlallisia puheita juhlavieraat olisivat olleet tavallisia nuoria. Nyt he näyttivät löytäneen niin sanotun ison asian.

Ulkopuoliselle tarkkailijalle paljastui lopulta se, että nämä syntymäpäivät olivat vain kulissia. Nämähän olivat oikeastaan jonkinlaiset mobilisaatiojuhlat, joita tässä kaupungissa vietetään nyt useita. Kakunpalojen ja limonadin seassa velloi suuri määrä innostusta ja toivoa uudesta Ukrainasta. Kerättiin rahaa, jolla aiottiin ostaa ruokaa, sidontatarvikkeita ja yökiikareita. Samalla leikin ja naurun takana tuijotti kuitenkin kylmä todellisuus: Ostap oli menossa vaaraan.

UUDET IHMISET OPETTELEMASSA SUOMEA

Epätavallisen tutkimusmatkan viimeinen ilta huipentui keskustelun ukrainalaisten nuorten kanssa, jotka opiskelivat suomea.

Oli tietysti mainiota rupatella suomeksi ja nähdä, miten innostu-

neita nämä tavalliset opiskelijat olivat kielestämme.

Näille nuorille opiskelijoille Suomi merkitsi jotakin ihmeellistä onnenmaata, jossa skandinaavinen elintaso kohtasi hyvän elämän perusasiat. Hienoa! Mutta... miten näille toiveikkaille opiskelijoille olisi voinut sanoa mitään negatiivista Suomesta? Eihän näitä voinut muuta kuin kannustaa tulemaan Suomeen ja varoitella ilmastosta sekä ujoista ihmisistä. Mikä ilahduttavaa, isossa joukossa oli eräs oma opiskelijani, joka kertoi käyneensä vaihdossa Tverissä ja tulevansa kursseilleni syksyllä.

Näiden toivorikkaiden ja uutta tähyävien opiskelijoiden innostuksessa oli kuitenkin paljon jotain sellaista, jota ei voi itse ymmärtää. Näille opiskelijoille Euroopan unioni kerta kaikkiaan merkitsee hyvää arvoyhteisöä ja taetta siitä, että Ukrainaa ei jätettäisi itsekseen selviämään Venäjän kanssa. Tässä uskossa on jotain liikuttavaa.

Miten näille untuvikoille olisi voinut sanoa, että nämä toiveet olivat vähintäänkin utopistisia? Että EU:n jäsenet kyllä ostaisivat kaasua idästä, moisivat Venäjälle Mistral-aluksia ja tukisivat Lontoon Cityn venäläisiä pankkiireja – ainoastaan siksi, että raha ratkaisee.

Nämä nuoret taas uskoivat muutokseen ja hyvyyteen.

Timo Koivurova on tutkimusprofessori ja Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin johtaja Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa. Koivurova on erikoistunut kansainväliseen oikeuteen ja on kansainvälisen oikeuden dosentti Itä-Suomen ja Turun yliopistoissa.

TIMO KOIVUROVA

VENÄJÄN VIIMEAIKAISET SOTATOIMET KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN NÄKÖKULMASTA

Valtiokeskeinen maailmanjärjestys on osoittautunut erinomaisen sitkeäksi järjestelmäksi. Kylmän sodan päättymisen jälkeen monet ennustivat sen loppua. Ajateltiin, että valta siirtyy ylikansallisille järjestelmille sekä samalla valuu alaspäin alueellisille tai paikallisille järjestelmille.

Toinen kansainvälisten suhteiden koulukunta taas on arvioinut valtioiden roolin kutistuneen lähes olemattomaksi, kun talouden toimijat määräävät yhteiskuntien suunnan. Monella tapaa ajateltiin maailman vapautuvan valtioiden pakkopaidasta. Näin ei kuitenkaan käynyt. Vaikka valtioiden rooli on monella tapaa muuttunut, ovat valtiot edelleen keskeisimmät poliittiset toimijat maailmanjärjestyksessä.

Tässä kirjoituksessa pohdin, miten Venäjä suhtautuu kansainvälisen oikeuden keskeisiin periaatteisiin – voimankäytön kieltoon, kieltoon puuttua sisäisiin asioihin ja kansojen itsemääräämisoikeuteen. Ensin on syytä käsitellä näiden periaatteiden luonnetta ja asemaa kansainvälisessä yhteisössä ja yhteistyössä. Tarkastelen sitten, minkälaisen kannan näihin periaatteisiin Venäjä on ottanut yhtenä turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä.

Seuraavassa jaksossa pohdin, miten Venäjä on perustellut Georgiassa ja Ukrainassa toimet, jotka ainakin päällisin puolin näyttävät näiden periaatteiden rikkomiselta. Onko se perustellut omaa toimintaansa kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisena? Voidaanko sanoa, että sen toiminta on ollut linjassa kansainvälisen oikeuden periaatteiden kanssa? Jos ei, niin mikä vaikutus tällä on kansainvälisen järjestelmän toimintaan? Pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin kirjoituksen johtopäätöksissä.

KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN PERIAATTEET: NIIDEN LUONNE JA ASEMA

Valtiokeskeinen järjestelmä on keskeisesti kansainvälisen oikeuden ylläpitämä sääntöjärjestelmä, joka on vuosisatojen kuluessa syvästi institutionalisoitunut valtioiden väliin käytäntöihin. Tämän valtiokeskeisen kansainvälisen oikeuden ylläpitämän järjestelmän keskeiset periaatteet kirjattiin toisen maailmansodan jälkeen Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) peruskirjaan. YK:n peruskirjan kautta valtiokeskeinen järjestelmä pyrki saavuttamaan tavoitteensa: voimankäytöllä ei saa asioita ratkaista eikä toisten valtioiden asioihin puuttua. Voimankäytön kieltoa ei ennen tätä ollut näin selkeästi hyväksytty kansainvälisen oikeuden periaatteena. Kuten YK:n peruskirjan artikla 2 (4) määrää:

Kaikkien jäsenten on pidätyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai menettelemästä muulla tavalla, joka on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärien kanssa.

Jos jokin valtio uhittelee voimankäytöllä tai jopa hyökkää toiseen valtioon, YK:n peruskirja valtuuttaa turvallisuusneuvoston jakson VII toimiin, jopa kollektiivisiin sotilaallisiin toimiin, tällaista valtiota vastaan. Lisäksi toisen valtion alueelliseen koskemattomuuteen tai poliittiseen riippumattomuuteen ei saa puuttua eikä sen sisäisiin asioihin saa sotkeutua (artikla 2 [7]). Voimankäyttö on edelleen mahdollista, mutta vain poikkeustilanteissa: itsepuolustukseksi tai silloin kun se on YK:n turvallisuusneuvoston valtuuttamaa. YK:n peruskirjan periaatteet osaltaan kirjasivat jo kansainvälistä tapaoikeutta eli kaikkia maailman valtioita oikeudellisesti sitovia periaatteita. Voimankäytön kiellosta muodostui nopeasti myös tapaoikeuden periaate.

Valtion alueellinen koskemattomuus tarkoittaa myös sitä, ettei jokin vähemmistö tai valtion väestön osa, joka kokee itsensä erilliseksi kansaksi, voi noin vain irtautua olemassa olevasta valtiosta ja perustaa omaa valtiota. Ylipäänsä vähemmistöjen oikeudet ajateltiin toisen maailmansodan jälkeen hoidettavan ihmisoikeuksista huolehtimalla. YK:n ihmisoikeusjulistus ja sitä seuranneet kansainväliset ihmisoikeussopimukset perustuvat pääosin näkemykseen, että kunhan valtiot vain noudattavat ihmisoikeusvelvoitteitaan, mitään erillisiä oikeuksia vähemmistöille ei tarvitse taata.

Toisaalta eikö YK:n peruskirja nimenomaan oikeuta kansoja päättämään omasta tulevaisuudestaan itsemääräämisoikeutensa pohjalta? Peruskirjan artiklan 1 (2) mukaan YK:n yksi päämäärä on

kehittää kansakuntien välillä ystävällisiä suhteita, jotka perustuvat kansojen yhtäläisten oikeuksien ja niiden itsemääräämisoikeuden periaatteen kunnioittamiseen, sekä ryhtyä muihin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin maailmanrauhan lujittamiseksi.

Vaikka YK:n peruskirja puhuu yleisluontoisesti kansoista ja niiden itsemääräämisoikeudesta, se itse asiassa perustaa koko järjestelmänsä valtioille. Kansoilla, joilla on valtiostatus, on myös täysi itsemääräämisoikeus. Olemassa olevasta valtiosta ei voi erota tai irrottautua, elleivät valtion johtavat elimet suostu siihen.

Näille peruseriaatteille on riittänyt haasteita sinä aikana, kun YK on ollut olemassa. Kylmä sota Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton liittokuntien välillä jäädettiin pääosin myös YK:n turvallisuusneuvoston mahdollisuuden tehdä paljoakaan valtioiden välisten sotilaallisten konfliktien estämiseksi. Molemmat valtiot olivat turvallisuusneuvoston pysyviä jäseniä, joten niillä oli myös veto-oikeus päätökseen valtuuttaa turvallisuusneuvosto puuttumaan voimankäyttöön valtioiden välillä.

Toisaalta olemassa olevien valtioiden alueellinen koskemattomuus joutui myös heti toisen maailmansodan jälkeen uhatuksi, kun lähinnä eurooppalaisten alistamat kansat Afrikassa ja Aasiassa halusivat käyttää kaikille kansoille varattua itsemääräämisoikeutta. Aluksi läntiset vallat vastustivat siirtomaakansojen itsenäistymishaluja ja vetosivat kansainvälisen oikeuden alueellisen koskemattomuuden ja poliittisen yhtenäisyyden periaatteisiin. Siirtomaakansat taas vetosivat siihen, että kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus kansainvälisen oikeuden mukaan. Kun valtiokäytännössä siirtomaat alkoivat vähitellen perustaa omia valtioita, myös kansainvälinen oikeus muuttui ja kansojen itsemääräämisoikeus todella hyväksyttiin osaksi kansainvälistä oikeutta. Toisaalta läntiset valtiot olivat hyvinkin tarkkoja siitä, että itsemääräämisoikeus on vain näillä Afrikan ja Aasian merentakaisilla kansoilla, ei esimerkiksi alkuperäiskansoilla. Alkuperäiskansat olivat eurooppalaiset siirtolaiset alistaneet jo aikaisemmin kuin Afrikan ja Aasian kansat, mutta niille ei itsemääräämisoikeutta suotu: asuivathan nämä kansat valtion omalla alueella, eivät kaukana merten takana.

Kylmän sodan loppumisen jälkeen nämä kansainvälisen oikeuden

YK:n peruskirjaan kirjatut periaatteet joutuivat uudenlaisten haasteiden eteen, joista vain keskeisimpiä voidaan tässä lyhyessä kirjoituksessa ottaa esiin.

Monenlaisia haasteita kansainvälisen oikeuden peruseriaatteille asetti entisen Jugoslavian vähittäinen hajoaminen. Vaikka Kosovo itse näistyi näistä entisen Jugoslavian alueista viimeiseksi (vaikka se on vielä osin Euroopan unionin hallinnossa, ja monet valtiot eivät sitä tunnusta) sen käsittelemisessä kansainvälisen oikeuden peruseriaatteet olivat kovilla. Ensinnäkin Britannian ja Yhdysvaltojen johdolla Nato pommitti 1999 Serbiaa, koska väkivaltaisuuDET ja etniset puhdistukset Kosovossa näyttivät etenevän Serbian joukkojen mukana. Tällä toimella ei ollut YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta, eikä voimankäytölle Serbiaa vastaan ollut mitään muutakaan hyväksyttävää kansainvälisen oikeuden syytä. Sitä on puolustettu uutena voimankäytön oikeuttamisperusteena valtioyhteisölle tapauksissa, joissa yksi valtio sortaa omaa kansaansa ja rikkoo laajamittaisesti ihmisoikeuksia omassa valtiossaan.

Kosovo jäi sodan jälkeen YK:n hallintaan, mutta sen asema epäselväksi. Kosovo halusi itsenäistyä omaksi valtiokseen, kun taas Serbia ja sen liittolainen Venäjä vastustivat tätä ankarasti. Suomen entinen presidentti Martti Ahtisaari esitti ratkaisuksi eräänlaista valvottua itsenäistymistä, jota Serbia ja Venäjä vastustivat. Vuonna 2008 Kosovo kuitenkin julistautui itsenäiseksi. Serbia sai YK:n yleiskokouksen pyytämään YK:n kansainväliseltä tuomioistuimelta neuvoa-antavaa lausuntoa siitä, oliko Kosovon itsenäisyysjulistus laillinen kansainvälisen oikeuden mukaan. Tuomioistuin vältti ottamasta kantaa muuhun kuin siihen, voiko Kosovon väliaikainen hallinto tällaisen itsenäisyysjulistuksen tehdä YK:n päätöslauselman tai kansainvälisen oikeuden valossa, ja päättyi siihen, ettei sitä ainakaan ole kielletty. Tuomioistuin kuitenkin vältti tiukasti ottamasta kantaa yleisesti kantaa siihen, voiko valtiosta irtautua ja millä perusteella. Se ei millään tavalla siis ottanut kantaa siihen, onko Kosovolla itsemääräämisoikeus ja

voiko se erota Serbiasta ja perustaa oman valtionsa.

Yhdysvalloista tuli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vähitellen supervalta, jolle kansainvälisen oikeuden rajoittavat perusperiaatteet alkoivat tuntua yhä enemmän rasitteelta. Vaativathan ne kunnioittamaan toisten valtioiden alueellista koskemattomuutta ja olemaan puuttumatta toisten valtioiden sisäisiin asioihin, jopa tilanteissa, joissa Yhdysvaltojen näkökulmasta roistovaltio harjoitti tyranniaa omaa kansaansa kohtaan.

Kylmän sodan loppumisen aluksi kaikki näytti siltä, että vihdoinkin YK:n peruskirjan kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä alkaa toimia niin kuin sen oli suurin piirtein tarkoitettu toimivan: turvallisuusneuvosto valtuuttaa voimankäytön valtiota kohtaan, joka on hyökännyt toisen itsenäisen valtion alueelle. Kun Irak hyökkäsi Kuwaitiin 1990, YK:n turvallisuusneuvosto valtuutti Yhdysvaltojen johtamat monikansalliset joukot ajamaan irakilaiset pois Kuwaitista sotilaallisin toimin. Tämä operaatio aavikkomyrsky onnistui, ja silloinen Yhdysvaltojen presidentti George Bush vanhempi ilmoitti puheessaan kongressille 1991, että uusi oikeusvaltion periaatteisiin pohjautuva maailmanjärjestys on nyt saavutettu.

"Yhdysvalloista tuli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vähitellen supervalta, jolle kansainvälisen oikeuden rajoittavat perusperiaatteet alkoivat tuntua yhä enemmän rasitteelta"

Ei mennyt kuin vähän yli 10 vuotta, ja hänen poikansa George W. Bush Yhdysvaltojen uutena presidenttinä hyökkäsi Irakiin 2003 vailla YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta. Yhdysvaltojen ja Britannian johtama liittokunta kehitti kyllä hyvinkin voimalliset oikeudelliset ja muut perustelut Irakiin hyökkäämiseksi, mutta ne eivät tehneet siitä lail-

lista. Bush nuoremman johdolla Yhdysvaltojen yksipuolinen kansainvälisen oikeuden perusperiaatteista piittaamaton politiikka sai huippunsa. Bushin doktriini perustui ajatukseen siitä, että Yhdysvallat voi yksin päättää, ketkä ovat terroristeja, ja miten ja missä Yhdysvallat voi vaikka sotatoimin ne kukistaa. Tähän ei tarvittu YK:n turvallisuusneuvoston valtuutuksia tai kansainvälisen oikeuden retoriikkaa. Uuden presidentin Barack Obaman johdolla Yhdysvallat on palannut ainakin lähemmäksi kansainvälisen oikeuden periaatteiden ja YK:n turvallisuusneuvoston kautta tapahtuvaa oikeutusta vallan- ja voimankäytölle.

Yksi viimeisistä laajamittaisista haasteista kansainvälisen oikeuden perusperiaatteille on Venäjän toiminta lähialueillaan, ja sitä tarkastellaan jäljempänä.

MITEN NÄMÄ HAASTEET OVAT VAIKUTTANEET KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN PERIAATTEISIIN?

Kansainvälinen oikeus on laajentunut oikeusjärjestelmänä valtavaksi määräksi erilaisia periaatteita ja sääntöjä melkein jokaiselta kuviteltavissa olevalta politiikan osa-alueelta. Nämä erityissääntelyn – vapaan kaupan edistämisen, ympäristönsuojelun ja niin edelleen – alueet kuitenkin perustuvat kansainvälisen oikeuden perusperiaatteisiin, siihen, että valtiot ovat ainoita täysivaltaisia kansainvälisen oikeuden subjekteja: ne ja niiden perustamat järjestöt solmivat kansainvälisiä sopimuksia, voivat haastaa toisensa kansainväliseen oikeudelliseen menettelyyn tai perustaa kansainvälisen järjestön.

Edellä käsitellyt kansainvälisen oikeuden perusperiaatteet – voimankäytön kieltö, toisen valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaate, alueellisen koskemattomuuden ja poliittisen yhtenäisyyden periaate – ovat perustavaa laatua olevia sääntöjä. Jotkut kansainvälisen

oikeuden tutkijat kutsuvat niitä kansainvälisen yhteisön perustuslailliseksi periaatteiksi, jotka on kirjattu myös YK:n peruskirjaan, toiset taas tyytyvät toteamaan, että ne ovat kansainvälisen valtioyhteisön toiminnan kulmakiviä. Nämä periaatteet ovat siis vaikeammin muutettavissa kuin vaikka jonkin kansainvälisen sopimuksen määräykset, ja valtiot kokevat ne tärkeämpiä kuin jotkin toiset periaatteet. Voidaan sanoa, että kaikilla valtioilla on intressiä ylläpitää juuri näitä periaatteita, koska ne sekä suojaavat kaikkia valtioita toisia valtioita vastaan että legitimoivat niiden vallan valtiosisäisesti suhteessa potentiaalisiin ryhmiin, jotka haluavat erota valtiosta. Isoillakin valtioilla on siis yleensä intressiä ylläpitää näitä perustavia periaatteita jo siksi, että ne oikeuttavat valtion toimet niitä vastaan, jotka pyrkivät eroamaan valtiosta ja perustamaan uuden.

Vaikka edellä osoitettiin, että nämä perustavaa laatua olevat periaatteet ovat olleet koetuksella koko YK:n voimassaolon ajan, on selvää, että ne edelleen pätevät kansainvälisen oikeuden voimassaolevina periaatteina. Valtiot eivät ole kyseenalaistaneet niiden oikeudellista asemaa. Jos valtiot ovat toimineet periaatteiden rajamailla, ne ovat pyrkineet oikeuttamaan toimensa kansainvälisen oikeuden mukaisina eli ne eivät ole väittäneet, että nämä periaatteet eivät enää ole voimassa. Vaikka humanitaarinen interventio tai jopa yleinen kansainvälisen oikeuden suojeluperiaate R2P (responsibility to protect) ovat johtaneet mielenkiintoisiin akateemisiin keskusteluihin (ja jopa YK:ssa kehiteltyihin ideoihin), ei valtiokäytäntö ole antanut niille oikeudellista majapaikkaa. Voimankäyttö on kielletty, ellei sitä turvallisuusneuvosto oikeuta tai sitä tehdä itsepuolustukseksi välitöntä uhkaa vastaan. Sama pätee itsemääräämisoikeuteen.

On esitetty myös, että kansa (tai tarkemmin ”valtion väestön osa, joka kokee itsensä erilliseksi kansaksi”) voisi erota valtiosta myös muissa tapauksissa kuin niissä, joita siirtomaavallan lopettaminen koski, tapauksissa, joissa eurooppalaiset olivat alistanee meren takana elävän

kansan. Kansa voisi siis olla oikeutettu eroamaan valtiosta itsemääräämisoikeutensa avulla, kun sen ihmisoikeuksia on laajamittaisesti rikottu valtion taholta tai jopa silloin, kun kansa kokee, ettei se pysty vaikuttamaan valtionsa asioihin mielekkäällä tavalla. Valtioikäytäntö on ollut äärimmäisen pidättyväinen. Siirtomaajärjestelmän purkamisen jälkeen itsemääräämisoikeus rajoittuu vain niihin kansoihin, jotka miehittäjävaltio on sotilaallisesti alistanut.

*”Bush nuoremman johdolla Yhdysvaltojen
yksipuolinen kansainvälisen oikeuden perus-
periaatteista piittaamaton politiikka
sai huippunsa”*

Vaikka periaatteet eivät ole muuttuneetkaan YK:n olemassaolon aikana, ei tämä tietenkään tarkoita, että valtiot eläisivät täysin näiden periaatteiden nojalla. Vaikka valtioilla on tässä anarkistisestikin nimettyssä kansainvälisessä järjestelmässä intressiä ylläpitää näitä perusperiaatteita, ovat isot valtiot niitä monesti loukanneet tai ainakin niiden sisällön niin tulkinneet, mikä mahdollistaa voimankäytön tai ainakin tuen omille toimille. Kansainvälisen oikeuden perusperiaatteet heijastavat sitä primitiivistä yhteisöä, joka niitä ylläpitää. Ne kertovat meille, ketkä ovat toimijoita, miten niiden pitää käyttäytyä toisiaan kohtaan ja mitä oikeuksia niillä on – hyvin lavealla tavalla. Valtiot pystyvät yleensä mahdollittamaan käyttäytymisensä jollain tavalla näiden perusperiaatteiden sisään.

Kansainvälinen oikeus on varmasti vahvimmillaan juuri siinä, miten se jäsentää meille maailman poliittisena tilana: On valtioiden sisätila, joka on varattu kotimaiselle politiikalle ja oikeudelle, ja on valtioiden ulkopuolinen tila, joka on kansainvälisen politiikan ja oikeuden

toiminta-alue. Eikä helposti voida rakentaa vaihtoehtoista globaalia järjestelmää, joka ei pohjautuisi sille perusajatukselle, että maailman-yhteisö koostuu melkein 200 itsenäisestä valtiosta, joiden taloudellisesti-laillis-poliittinen voima eroaa toisistaan valtavasti. Kansainvälisen oikeuden vallan huomaavat monesti ne, joita ei ole sisällytetty tähän valtioiden yhteisöön. Alkuperäiskansat pyrkivät yli 20 vuoden ajan neuvottelemaan YK:n julistusta, joissa niillekin taattaisiin täysimääräinen itsemääräämisoikeus kansoina. Valtiot suostuivat siihen, että ei-oikeudellisesti sitovassa julistuksessa myönnetään, että alkuperäiskansoilla on itsemääräämisoikeus sisäisissä ja paikallisissa asioissaan eikä oikeutta aiheuttaa uhkaa valtion alueelliselle koskemattomuudelle tai poliittiselle yhtenäisyydelle.

VENÄJÄN TOIMINTA KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN PERIAATTEIDEN VALOSSA

Venäjä (ja sitä ennen Neuvostoliitto) on ollut YK:n turvallisuusneuvoston jäsen sen toiminnan alusta asti. Kylmän sodan päättymisen jälkeen turvallisuusneuvosto ikään kuin heräsi eloon, koska sen kylmän sodan aikaista toimintaa oli vaivannut Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen veto-oikeuksien käyttäminen. Kylmän sodan jälkeen Venäjä sai huomata olevansa niiden joukossa, jotka yrittivät YK:n turvallisuusneuvostossa padota Yhdysvaltojen halua käyttää sotilaallis-poliittista valtaansa ympäri maailman.

Putinin valtakaudella tämä linja turvallisuusneuvostossa on ollut selkeä. Venäjä haluaa, ainakin turvallisuusneuvostossa, pitää kiinni siitä, että suvereenit valtiot, niiden alueellista koskemattomuutta, kunniotetaan, ja siitä, ettei niiden sisäisiin asioihin puututa, kuten YK:n peruskirja edellytti. Se kuitenkin, monesti yhdessä Kiinan kanssa, on

saanut huomata jääneensä vähemmistöön. Kirvelevä tappio Venäjälle oli edellä käsitelty Naton ilman YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta tekemä hyökkäys Serbiaan, sen veljeskansa, jota se koko ajan oli tukenut. Yhtä paha paikka oli, kun Kosovo päästettiin läntisten suurvaltojen avustuksella 2008 itsenäistymään Serbiasta. Putin sanoi hyvin selväsanaisesti, että Eurooppa ja Yhdysvallat tekevät ison virheen, jos päästävät Kosovon itsenäistymään. Hän varoitti myös, että Kosovosta tulee ennakkotapaus, joka uhkaa koko kansainvälisen yhteisön perustavaa laatua olevia sääntöjä.

Venäjä on ylipäänsä ollut johdonmukainen jäsen YK:n turvallisuusneuvostossa. Pysyvistä jäsenistä se on monesti yhdessä Kiinan kanssa käyttänyt veto-oikeuttaan estääkseen turvallisuusneuvoston valtuutuksen toimille (myös sotatoimille), jotka sen mielestä puuttuvat valtioiden alueelliseen koskemattomuuteen ja sisäisiin asioihin. Varsinkin Putinin valtakaudella Venäjän linja on ollut selkeän epäileväinen YK:n turvallisuusneuvoston toimille, jotka koetaan valtion alueellista koskemattomuutta loukkaavina. Venäjä oli kaikkein voimakkaimmin estämässä toimintaa Kosovon tapauksessa, jota ei edes tämän takia käsitelty turvallisuusneuvostossa. Venäjä protestoi virallisesti myös Yhdysvaltojen Irakin laittoman hyökkäyksen takia, yhdessä monien muiden, muun muassa Kiinan, kanssa.

Arabikevään nimellä tunnettu mielenosoitusten ja kansannousujen sarja itsevaltaisia hallituksia vastaan johti käynnissä oleviin tilanteisiin, joissa Venäjän piti tehdä selväksi oma näkemyksensä puuttumisesta toisten suvereenien valtioiden asioihin. Libyan tapauksessa Venäjä pidättäytyi äänestämästä ja takasi täten hyväksynnän päätöslauselmalle hyväksyä lentokielto Libyan ilmatilassa sekä suojella siviilejä Libyan sisällissodassa. Venäjä arvosteli Kiinan kanssa sitä, että Nato meni liian pitkälle toimissaan siviilien suojelemiseksi, eli käytännössä se taisteli Gaddafin joukkoja vastaan. Käynnissä oleva Syyrian sisällissota

on jatkanut johdonmukaisesti Venäjän linjaa, jossa Venäjä on yhdessä Kiinan kanssa käyttänyt veto-oikeuttaan estääkseen minkäänlaiset kansainvälisen yhteisön nimissä tehdyt puuttumiset Syyrian tilanteeseen. Toukokuussa 2014 oli viimeisin yritys, jonka Kiina ja Venäjä taas veto-oikeudellaan kaatoivat. Venäjä oli tuohtunut siitä, että Ranska toi jälleen kerran päätöslauselmaluonnoksen Syyriasta, vaikka siinä viitattiin vain siihen, että Syyriassa tehdyt sotarikokset pitäisi siirtää pikimmiten kansainvälisen rikostuomioistuimen käsiteltäväksi. Venäjä väitti, että tämä oli läntisten valtojen strategia vähitellen siirtyä lähemmäksi varsinaista aseellista väliintuloa Syyriassa.

Venäjän kannalla, ettei kansainvälinen oikeus tai YK:n peruskirja oikeuta puuttumaan valtioiden sisäisiin asioihin, on laajalti myös Venäjän kansainvälisen oikeuden harjoittajien tuki. Kuten virolainen kansainvälisen oikeuden professori Lauri Malksöö (joka tekee kirjaa Venäjän suhteesta kansainväliseen oikeuteen) sanoo, Venäjän valtion virallinen kanta on pitkään ollut, että voimankäyttö on hyväksyttyä ainoastaan niissä harvoissa poikkeustapauksissa, jotka YK:n peruskirja määrittelee, eli jos se tapahtuu itsepuolustukseksi välitöntä uhkaa vastaan tai se on turvallisuusneuvoston valtuuttama. Venäjä on linjannut myös, että kansoilla ei ole itsemääräämisoikeutta, nyt kun siirtomaajärjestelmä on purettu. Venäjän ulkopoliittinen doktriini, jonka presidentti Putin hyväksyi 12 helmikuuta 2013, tekee Venäjän kannan harvinaisen selväksi:

Arbitrary and politically motivated interpretation of fundamental international legal norms and principles such as non-use of force or threat of force, peaceful settlement of international disputes, respect for sovereignty and territorial integrity of states, right of peoples to

self-determination, in favor of certain countries pose particular danger to international peace, law and order. Likewise, attempts to represent violations of international law as its "creative" application are dangerous. It is unacceptable that military interventions and other forms of interference from without which undermine the foundations of international law based on the principle of sovereign equality of states, be carried out on the pretext of implementing the concept of "responsibility to protect".

Samalla kannalla on Malksöön mukaan myös Venäjän kansainvälisen oikeuden professorien kerma. Heidän mukaansa on selvää, että itsemääräämisoikeus ei missään nimessä voi antaa irtautumisoikeutta itsenäisestä suvereenista valtiosta.

VENÄJÄN VIIMEAIKAISET TOIMET KANSAINVÄLISEN OIKEUDEN VALOSSA

Niiden julkilausumien ja kannanottojen uskottavuus, jotka Venäjä on YK:n turvallisuusneuvostossa ja kotimaassa esittänyt kansainvälisen oikeuden periaatteiden tärkeydestä, on saanut kovia kolhuja elokuun 2008 Georgian sodan aikana ja varsinkin Krimin niemimaan Venäjään liittämisen jälkeen.

Kuten edellä mainittiin, monet valtiot mutta ennen kaikkea Venäjä kokivat ongelmallisena, että Kosovon annettiin itsenäistyä Serbiasta. Monien maiden mielestä se voidaan kokea ennakkotapauksena, joka voi provosoida kansainvälistä järjestystä uhkaavia toimia. Samana vuonna kuin Kosovo antoi itsenäisyysjulistuksensa, alkoivat myös ly-

hyet aseelliset yhteenotot Venäjän ja Georgian välillä elokuussa 2008. Etelä-Ossetia ja Abhasia ovat Georgian maakuntia, joiden asema jäi epäselväksi Neuvostoliiton hajoamisen prosessissa. Ne jäivät kuitenkin muodollisesti osaksi Georgiaa. Venäjän sotilasjoukot ”vapauttivat” Georgian joukkojen kanssa käydyn lyhyen aseellisen yhteenoton jälkeen molemmat maakunnat, perusteluna, että toimi oli humanitaarinen interventio ja rauhaan pakottaminen. Nämä maakunnat ovat sen jälkeen molemmat julistaneet itsensä itsenäisiksi, ja keskeisimmin juuri Venäjä on tunnustanut ne itsenäisiksi valtioiksi.

Vähän Sotšin talviolympialaisten jälkeen tunnustuksettomat aseis-
tautuneet sotilaat ottivat vähitellen jalansijan Krimissä. Kun selvisi, että nämä todella olivat Venäjän sotilaita, Venäjä perusteli kattavasti, miksi se oli sotilaallisesti tunkeutunut itsenäisen valtion alueelle. Venäläisten ihmisoikeuksia oli loukattu, ja heidän autonomisen alueensa johtaja oli pyytänyt apua Venäjältä. Krimillä masinoitiin nopeasti järjestetty kansanäänestys, ja sen tulos oli, että Krimin ”kanssa” halusi liittyä Venäjään. Jälleen Venäjä turvautui Kosovoon ennakkotapauksena. Puheessaan Duumalle 18. Maaliskuuta 2014, presidentti Putin totesi, että

I do not like to resort to quotes, but in this case, I cannot help it. Here is a quote from another official document: the Written Statement of the United States America of April 17, 2009, submitted to the same UN International Court in connection with the hearings on Kosovo. Again, I quote: “Declarations of independence may, and often do, violate domestic legislation. However, this does not make them violations of international law.” End of quote. They wrote this, disseminated it all over the world, had everyone

agree and now they are outraged. Over what? The actions of Crimean people completely fit in with these instructions, as it were. For some reason, things that Kosovo Albanians (and we have full respect for them) were permitted to do, Russians, Ukrainians and Crimean Tatars in Crimea are not allowed. Again, one wonders why. We keep hearing from the United States and Western Europe that Kosovo is some special case. What makes it so special in the eyes of our colleagues? It turns out that it is the fact that the conflict in Kosovo resulted in so many human casualties. Is this a legal argument? The ruling of the International Court says nothing about this. This is not even double standards; this is amazing, primitive, blunt cynicism. (Address by President of the Russian Federation.)

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Ylipäänsä Venäjän toimintaa sekä Krimillä että sitä ennen Georgiassa on leimannut sotilaallinen toiminta, jota on perusteltu hyvinkin tarkmokkaasti kansainvälisen oikeuden mukaiseksi.

Huolta on herättänyt erityisesti se, että Venäjä on monien valtioiden mielestä rikkonut kansainvälisen oikeuden kaikkein perustavinta laatua olevia periaatteita, voimankäytön kieltävää normia sekä valtion alueellista koskemattomuutta. Kaikkein huolestuneimpia Venäjän toiminnasta ovat luonnollisesti olleet pienet valtiot, varsinkin Venäjän naapurivaltiot, joille nämä periaatteet perinteisesti ovat olleet tärkeitä. Suomi ja muut pienet valtiot haluavat pitää kiinni valtioyhteisön

periaatteista, jotka takaavat kaikille valtioille suojan sekä ulkoisia että sisäisiä uhkia vastaan.

Vaikuttaa selvältä, että Venäjän puheet ja teot ovat ristiriidassa keskenään. YK:n turvallisuusneuvostossa ja kotimaan doktriinissa on vannottu kansainvälisen oikeuden periaatteiden nimeen, mutta lähialueilla on hyökätty sotilaallisesti lähialueen valtioita vastaan ja ”vapautettu” kansoja perustamaan joko omat valtionsa tai liittymään Venäjään.

Voidaan pohtia, mikä vaikutus Kosovon ”ennakkotapauksella” oli Venäjän toimintaan Georgian konfliktissa, koska siellä se ”vapautti” venäläiset kansanosat Georgiasta itsenäisiksi valtioiksi. Tai kun se vapautti Krimin kansan päättämään omasta kohtalostaan jälleen kerran Kosovon ennakkopäätöksen mukaisesti.

Kosovoa ei yleensä mielletä kansainvälisessä oikeudessa ennakkotapaukseksi. Kosovon maakunta oli 1990-luvun lopussa joutumassa etnisten puhdistusten ja laajamittaisten taistelujen kohteeksi, kun Serbia oli marssittamassa sinne armeijaansa. Läntiset vallat päättivät toisin. Vaikka YK:n turvallisuusneuvostolta ei saatukaan valtuutusta tähän, Nato-joukot ryhtyivät humanitaariseen interventioon ja lopulta Kosovo päätyi kansainväliseen hallintoon ja itsenäistyi 2008. Kosovo on todella poikkeuksellinen sui generis tapaus, mutta kuten monet – erityisesti Venäjä – varoittivat, se voidaan myös tulkita ennakkotapaukseksi. Venäjän ulkoministeri Lavrov varoitti jo tammikuussa 2008, että Kosovon tapaus luo objektiivisesti ennakkotapauksen, joka uhkaa monien kiisteltyjen alueiden tulevaisuutta, ei ainoastaan Abhasian ja Etelä-Ossetian.

Vaikka siis kansainvälisen oikeuden mukaan voidaan olla varmoja siitä, ettei Kosovo muuttanut kansainvälistä oikeutta eikä antanut kaikille itsensä kansoiksi määrittämille ryhmille oikeutta itsemääräämiseen, ei ole mahdotonta, että Venäjä tämän tällaisena koki. Voi hyvinkin olla, että Venäjälle Kosovon humanitaarinen interventio (jota se vastusti) ja sen itsenäistyminen (jota se vastusti kaikin voimin) olivat osana provo-

soimassa sen aggressiivisempaa ulkopoliittikkaa.

Oikeudelliset perustelutkin ovat hyvin samantyyppiset kuin Kosovon tapauksessa. Georgian maakuntien oikeuksien ja ihmisoikeuksia rikotaan, ja Venäjällä on velvollisuus näitä kansoja suojella. Krimin kansan ihmisoikeuksia loukataan Ukrainan taholta, ja Venäjän vastuu on suojella kansan itsemääräämisoikeutta.

”Huolta on herättänyt erityisesti se, että Venäjä on monien valtioiden mielestä rikkonut kansainvälisen oikeuden kaikkein perustavinta laatua olevia periaatteita, voimankäytön kieltävää normia sekä valtion alueellista koskemattomuutta.”

On selvää, että Venäjä rikkoi periaatteita, joita se on monessa yhteydessä ylistänyt kansainvälisen yhteisön ja yhteistyön kulmakivinä. Se on jo kaksi kertaa hyökännyt itsenäiseen valtioon, vailla kunnan oikeudellista perustelua (itsepuolustus) tai YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta. Eikä Kosovon ”ennakkotapauksen” käyttö sen oikeudellista argumenttia vahvista. Ei ollut mitään perustetta kansainväliseen humanitaariseen interventioon, puhumattakaan Venäjän itse määrittelemästä uhkasta Georgian maakuntien tai Krimin niemimaan ”kansoille” Georgian tai Ukrainan taholta.

Venäjän oikeudellinen retoriikka on itse asiassa juuri päinvastainen kuin se, miten Venäjä on puolustanut valtioiden alueellista koskemattomuutta kansojen itsemääräämisoikeutta vastaan. Liberaali idea siitä, että kansat saisivat itse päättää siitä, minkä poliittisen statuksen ne haluavat, on kirjattu muun muassa kansalais- ja poliittisia oikeuksia

koskevan yleissopimuksen artiklaan 1. Idea on täysimittaisessa käytössä Venäjän oikeudellisessa retoriikassa. ”Kansoja” alistetaan, ja Venäjän pitää vapauttaa nämä kansat tekemään valintoja, joita ne itse haluavat tehdä ja joihin Venäjä voi ne vapauttaa.

Onko tällä Venäjän oikeudellisella retoriikalla sitten mitään merkitystä? Merkityksellistä Venäjän toiminnassa on se, että se on oikeuttanut toimensa hyvinkin voimallisesti juuri kansainvälisen oikeuden avulla. Tämä on mielenkiintoista siksi, että tämä argumentaatio esimerkiksi Krimin tapauksessa oli niin heikkoa. Venäjä ilmiselvästi rikkoi voiman käytön kieltoa sekä Georgiassa että Ukrainassa. Georgian maakunnilla tai Krimin niemimaan ”kansalla” ei ole mitään itsemääräämisoikeutta, eikä niiden ihmisoikeuksia ollut ainakaan voimallisesti loukattu. Tämä itse asiassa leimaa tapauksia, joissa valtio rikkoo kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevia periaatteita: mitä selkeämmin niitä rikotaan, sitä voimallisemmin valtio pyrkii toimensa oikeuttamaan. Yhdysvallat teki täyden päivätyön perustellakseen, miksi Irakiin piti 2003 hyökätä, ja saman monipolvisen juonen myös Venäjä kehitti Krimin niemimaan liittämisen oikeuttaakseen.

Ehkä pelottavinta Venäjän retoriikassa on, että se on alkanut välillä irtaantua sen perinteisestä kansainvälisen oikeuden perusteluista. Suojelu-oikeutta on alettu käyttää yleisenä perusteluna ja on alettu puhumaan siitä, että nämä alueet tavallaan kuuluvat Venäjälle. Julkisessa keskustelussa on alettu puhumaan Venäjän vaikutusvaltaapiiristä, joka ulottuu kaikkiin venäläisiin, jotka eivät enää asu Venäjällä vaan ovat Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen jääneet Venäjän rajojen ulkopuolelle. Tämä on tietyllä tapaa samantyyppistä argumentaatiota, jota Yhdysvallat alkoi George W. Bushin aikana käyttää: valtio alkaa määrittämään itse oman toimintaympäristönsä pelisäännöt. Erona on kuitenkin se, että Venäjä todella liittää nämä valloittamansa alueet itseensä, kuten Krimin niemimaan tai käytännössä Etelä-Ossetian ja Abhasian. Vaikka Yhdysvallat

miehitti esimerkiksi Irakin, ei se missään vaiheessa pyrkinyt liittämään sitä osaksi itseään, vaikka se halusikin monella tapaa vaikuttaa ja hyötyä maasta.

Tämä ei ole lohdullinen näkymä tulevaisuuteen. Voidaanko ajatella, että Putinin hallinto on jakamassa ulkopuolisen maailman kahteen vyöhykkeeseen: sen lähialueisiin, jotka se kokee kuuluvan itselleen joko konkreettisesti tai ainakin osaksi sen valtapiiriä, ja muuhun maailmaan? Ensimmäiseen ryhmään valtioita Venäjä soveltaa omia pelisääntöjään, ja muun maailman ja sen valtioiden suhteen Venäjä pyrkii kunnioittamaan valtioiden alueellista koskemattomuutta ja muita kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevia periaatteita.

Toisaalta, kuten Yhdysvalloissa, on mahdollista, että pitkällä aikavälillä Venäjän politiikka palautuu seuraamaan kansainvälisen oikeuden peruspelisääntöjä. Hallitukset vaihtuvat myös isoissa valtioissa, ja yksipuoliset politiikat muuttuvat. Obaman hallinto on jo muuttanut suhtautumisensa kansainvälisen oikeuden perusperiaatteisiin. Ei ole mahdotonta, että Venäjä palaa takaisin puolustamaan puuttumattomuusperiaatetta, valtion alueellista koskemattomuutta ja niin edelleen – myös omilla lähialueillaan. Tämä siksi, että kaikilla valtioyhteisön jäsenillä on intressi suojella näitä periaatteita. Valtioyhteisö rankaisee rikkurivaltiota tavalla tai toisella, lyhyellä ja pidemmällä aikavälillä. Voisi ajatella, että Putinin hallintokin joutuu jossain vaiheessa laskemaan kaikki ne kustannukset, joita sen valtioyhteisön turvallisuutta heikentävä ulkopoliittikka tuo mukanaan. Luonnollisesti se joutuu jo nyt maksamaan poliittista ja taloudellista hintaa siitä, että se on niin selkeästi rikkonut kansainvälisen oikeuden peruspelisääntöjä.

On vaikea sanoa, millaiset ovat tilanteen pitkän aikavälin vaikutukset Venäjälle. Yhdysvallat joutuu vieläkin maksamaan hintaa George W. Bushin valtakaudesta, siitä, miten se piti valtioyhteisön peruspelisääntöjä pilkkanaan. Irak ei käynnistänytään George W. Bushin kaavailemaa

dominoreaktiota, jossa Irakin naapurit vuorotellen jäljittelevät Irakin liberaalidemokraattista järjestystä. Kävi juuri päinvastoin. Maa on ajautumassa sisällissotaan, ellei se siinä jo ole. Venäjäkin saattaa joutua tulevaisuudessa käymään julkista keskustelua teoista, joita Putinin hallinto sai aikaan. Sisäisesti Putinin hallinto – tai sitä seuraava valtaregiimi – voi joutua kohtaamaan ryhmien itsemääräämisoikeusvaateita: onhan Venäjä niin voimakkaasti puolustanut kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta kansainvälisen oikeuden tärkeänä periaatteena.

*"Vaikka Yhdysvallat miehitti esimerkiksi
Irakin, ei se missään vaiheessa pyrkinyt liittämään
sitä osaksi itseään, vaikka se halusikin monella
tapaa vaikuttaa ja hyötyä maasta"*

Kirjallisuutta:

Miia Aro ja Jarna Petman, Voimankäytön oikeuttaminen ja sotilaallisten järjestelmien muutokset Euroopassa ja Suomessa. Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights, Helsingin yliopisto.

Lauri Hannikainen, Kansainvälisen oikeuden käsikirja. Tietosanoma 2014.

Lauri Hannikainen ja Anniina Kärkkäinen. Etelä-Ossetian elokuun 2008 sota kansainvälisen oikeuden näkökulmasta. Oliko Venäjällä oikeus reagoida asevoimin? Kosmopolis 3/2009, s. 7-27.

Esa Seppänen on valtiotieteen

tohtori ja Neuvostoliiton ja Venäjän asiantuntija.

Seppänen on toiminut puolustusvoimien ja

liike-elämän palveluksessa ja hän on

kirjoittanut lukuisia teoksia Venäjän ja

Suomen suhteista.

ESA SEPPÄNEN

MIKSI EI NATOON?

Jo kauan aikaa triangeli Suomi-Venäjä-Nato on askarruttanut mieltäni, kuten varmasti myös monen, monen muun suomalaisen mieltä. Tulin ulos ongelmani kanssa, kun kirjoitin UKK:n perinnöstä kirjan *UKK:n syvä jälki – perintö vai painolasti?* (2009). Kirjan luvun otsikoin ”Suomi on pieni – Nato ja Venäjä suuria...” Pari vuotta myöhemmin kirjassani *Venäjä – myyteille kyytiä!* (2011) Nato oli taas esillä, tällä kertaa neutraalin ”Nato-Suomi-Venäjä” -otsikon alla. Näihin teoksiini tiivistin kaiken sen, mitä silloin ajattelin kolmiosta Suomi-Nato-Venäjä. Miten tässä maamme kohtalonkysymyksessä voisi käydä, jos EU-Suomi ottaisi ratkaisevan askeleen sotilasliitto Naton jäseneksi?

Koko ajan on ollut kiinnostavaa se, miten Venäjän puolella yhteistä 1 300 kilometrin rajaa mahdetaan arvioida pienen naapurin aikeita Naton suhteen. Erityistä potkua pohdiskeluni sai, kun Venäjä teki Georgian sodassa 2008 tyhjäksi Naton saarrostopaikat Kaukasiassa. Venäjän naapuruus ja etupiiristrategia nousivat konkreettisesti esille, kun välittömästi sodan päättyttyä presidentti Dmitri Medvedev nosti rajakysymyksen esille kertomalla länsimaisille poliittisille tarkkailijoille, että ”naapurimme ovat meitä lähellä monessa suhteessa ja kuuluvat Ve-

näjän perinteellisiin intresseihin. Olemme niin lähellä toisiamme, että olisi mahdotonta repiä meitä erilleen ja sanoa, että Venäjän on lähdettävä omalle polulleen ja naapureiden omalleen”. Kirjoitin ”Syvään jälkeen”, että etnisistä, kulttuurisista, geopolittisista ja sotilaspolittisista syistä kuitenkin ”mitään suoraviivaisia rinnastuksia Venäjän käyttämästä sotilaallisesta voimasta lähialueillaan ei pitäisi kovin köykäisin perustein mennä tekemään”. Suomen media piti tavoilleen uskollisena huolen siitä, että tällaisiin päätelmiin syntyi minunkin työkammiossani riittävästi pohtimisen ja suoranaisten ihmettelemisenkin aihetta.

Lisää kimmoketta sain omille Nato-pohdintoilleni, kun syksyllä 2008 tapasin Moskovassa Carnegie-säätiön tutkimusjohtajan Dmitri Treninin. Siitä keskustelusta nostin kirjassani UKK:n syvä jälki etualalle kolme keskeistä Treninin teesiä:

- Venäjällä Nato nähdään – jos ei nyt ihan suoranaishana uhkana – niin kuitenkin saartavana vihollisena.
- Tästä lähtökohdasta Venäjältä katsotaan Suomeen epäluuloisella silmällä.
- Jos Suomesta tulee Naton jäsen, se koituu Suomen ja Venäjän välisten suhteiden vahingoksi ja tappioksi. Sellaista tilannetta tullaan Venäjällä tarkastelemaan ”epämiellyttävänä asiana”.

Siinä olivat suomalaisille kiteytettynä silloiset Moskovon-terveiset.

Kokonaan uuden ulottuvuuden Nato-pohdintoihini sain, kun teimme kollegani tohtori Ilmari Susiluodon kanssa analyysin Georgian sodan aikoihin ilmestyneestä Venäjän akatemian Eurooppa-instituutin tutkimuskirjasta *Severnaja Evropa – region novogo razvitiia* (Pohjois-Eurooppa – uuden kehityksen alue). Kirja oli toimitettu suomalaisille tutun veteraanidiplomaatti Juri Derjabinin johdolla. Vastaus kirjan

nimen herättämään kysymykseen, ”Minkä uuden kehityksen?”, löytyi analyysimme suhteellisen helposti eikä siihen tarvittu edes luuppia. Äärimmilleen tiivistettynä tämän vakavasti ja virallisuutena otettavan Derjabinin työryhmän Moskovon-viestin keskeiset argumentit ja johtopäätökset määrittelimme venäläisestä näkökulmasta näin:

Prosessi:

- Suomi on luisumassa ”pienin askelin” kohden Natoa – jäljelle jää vain kysymys, milloin kaikki on valmista.
- Suomen sotilassiirit ovat selvästi Natoon liittymisen puolesta.
- Oikeistovoimien vaikutuksesta Suomi liittyy koordinoitusti Ruotsin kanssa Natoon 4–5 vuoden sisällä (kriteerinä eduskunta- ja presidentinvaalit).
- Venäjä kokee uhkana Naton saarroituspyrkimyksen usealta ilmansuunnalta.
- Tämän kuvan osana piirtyy myös pitkä luoteisraja Suomea vasten varsinkin, kun Suomenlahden eteläpuoli kuuluu jo Naton leiriin.
- Taustalla ja kehyksenä Venäjä näkee Yhdysvaltojen politiikan globaalina ”maailman rauhan takaajana” ja Naton pyrkimykset koko entisen neuvostoväyhykkeen ”atlantisoinnana”.

Seuraukset:

- Pohjolan turvallisuuspoliittinen vakaus järkkyy, kun Itämerestä tulee Suomenlahden pohjukkaa ja Kaliningradin enklavia lukuun ottamatta ”Naton meri” ja Pietari jää ”mottiin”. Venäläisen arvion mukaan läntisen liittoutuman välitön kosketus Venäjän luoteisrajaan kasvaisi 1 300 kilometriin, ja se olisi kaikkein pisin rajalinja Venäjän ja Länsi-Euroopan välillä. Näin Derjabinia siteeraten ”Pietari Suuren Venäjän laivastolle avaama ’ikkuna Eurooppaan’ muuttuisi ’tuuletusikkunaksi’, joka tietyissä skenaarioissa olisi helppo pamauttaa kiinni”.

- Maittemme suhteita ei paranna se, että sotilaallinen infrastruktuuri lähestyy Venäjän rajaa. Alueellinen ja ala-alueellinen yhteistyö kärsivät, ja uusia jännitteitä ilmaantuu Karjalan kysymykseen.
- Liittyminen vie Suomen mahdollisuudet pysyä suurvaltaeturisti-riitojen ulkopuolella (Paasikiven–Kekkonen linjan viisaus).
- Venäjä ei voi jäädä passiiviseksi, jos Suomen alueelle ilmestyy vieraan liittoutuman sotilaallisia rakenteita ja ne lähestyvät tiiviisti Venäjän luoteisrajaa.
- Venäjän sotilasmahti on valmistautunut sellaisen tilanteen varalta esimerkiksi palauttamalla Leningradin sotilaspiirin joukot ”entiselle tasolle” myös Suomen vastaisella rajalla sekä ”muilla sotilaallisilla vaihtoehdoilla”.

Derjabinin analyysissä tuodaan rinnalle myös ”pehmeämpi” ratkaisumalli Venäjän ja Naton yhteisine turvallisuusjärjestelyineen, mutta tutkimuksen fokus on selvästi siinä, että ennemmin tai myöhemmin Suomesta tulee sotilasliitto Naton jäsen, jolloin turvallisuusuhka Venäjän luoteisrajalla ja Itämeren alueella kasvaa.

Saimme vastakaikua analyysillemme Ilmari Susiluodon kanssa, kun *Turun Sanomat* julkaisi kolumnini otsikolla ”Venäjä pitää Suomen liittymistä Natoon todennäköisenä” ja *Kouvola Sanomat* teki vastaavasti otsikoimalla kirjoitukseni ”Venäjä on entistä huolestuneempi itärajastaan”. Myös *Suomen Kuvalehti* julkaisi analyysistämme näyttävän haastatteluartikkelin otsikoimalla sen ”Venäjä varautuu Suomen Nato-jäsenyyteen”.

Kaikissa näissä kirjoituksissa keskityttiin siis Venäjään, sen arvioihin ja mahdollisiin reaktioihin Suomen Nato-jäsenyyteen. Kuitenkin pieni tutkimustiimimme oli melkoisen yllättynyt, kun virallisilta analyyssimme vastaanottajilta – keskeisiltä Suomen ulkosuhteita ja turvallisuuspolitiikkaa hoitavilta tahoilta – ei tullut minkäänlaista palautetta.

Vasta näinä päivinä olemme saaneet kuulla, että analyysimme olisi pitänyt silloin kiinnittää suurempaa huomiota.

Sitten tuli Ukrainan kriisi ja koko tilanne muuttui dramaattisesti. Erityisen räikeästi se alkoi näkyä mediamme railakkaissa ylilyönneissä. Kansalaisten huomion keskiöön, lööppeihin ja keskiaukeamille vedettiin – ja vedetään edelleen, usein melkoisella asiantuntemattomuudella, jopa edesvastuuttomasti, ajoittain ja tapauskohtaisesti, suorastaan moraalittomasti – Ukrainan kriisin muka nostattama Venäjän uhka Suomelle. Ilmassa on UKK:n terminologian mukaan astian makua ja loiskiehuntaa – eikä se maistu hyvältä.

*”Venäjä ei voi jäädä passiiviseksi,
jos Suomen alueelle ilmestyy vieraan
liittoutuman sotilaallisia rakenteita ja
ne lähestyvät tiiviisti Venäjän
luoteisrajaa.*

*Venäläisten koneiden tekemien ilmatila-
loukkauksien lisääntyminen on selvä
merkki ja seuraus Suomen hallituksen
Nato-hetkeilystä.*

*Suomen edun mukaista ei ole provosoida
idän ja lännen välistä sotilaallista
vastakkainasettelua.”*

Tässä tilanteessa, kun olin jo menettämässä kokonaan uskoni ja luottamukseni meikäläiseen mediaan ja yhteiskunnallisen keskustelumme tasoon, avukseni tuli emeritussuurlähettiläs, tunnettu Venäjän-tuntijamme (yksi niistä aivan liian harvoista) Heikki Talvitie blogi-kirjoituksistaan kokoamalla uutuuskirjallaan Venäjä, Venäjä, VENÄJÄ! (kirjainkoon erot kuvaavat Venäjän suhteellisen voiman muutoksia). Riemastuneena kirjoitin tästä uutuuskirjasta pika-analyysin *Turun Sanomiin*, joka 29.6. otsikoi sen näyttävästi kirjasta nappaamalla symboliikalla ”Taikasauva ja pakkopaita Suomelle”.

Heikki Talvitien kirjasta valitsin fokuksen tekijän monista inspiroivista, iskevästä, viisaista ja varteenotettavista ajatuksista ja laaja-alaisista kokemuksista kolmioteeman Suomi-Venäjä-Nato. Tästä kolmiosta halusin tuoda esille nimenomaan sen, miltä asiat näyttävät ja miten niitä arvioidaan rajan itäpuolella ja miksi käsitykset rajan tällä puolen ovat niin yksipuolisia, vajavaisia ja harhaanjohtavia. Näillä mietteillä sovimme Heikki Talvitien kanssa, että muutamme tähän mennessä vain kirjan kautta käydyn dialogin eläväksi dialogiksi laajentamalla ja syventämällä kirjan keskeisiä kysymyksiä.

Miten Ukrainan tilanne liittyy Suomeen?

Aloitamme kauniin kesäisen luonnon keskellä Heikki Talvitien kanssa keskustelumme mediamme tasosta. Keskustelukumppanini ei kovin korkeaa arvosanaa sille yleensä ottaen, varsinkaan Ukrainan kriisin yhteydessä, tunnu antavan: ”Suomen media on siitä erikoinen, että se tietää parhaiten, mikä on Venäjän etu. Valitettavasti vain Suomen median näkökannat ovat kaukana siitä, miten Venäjä ja venäläiset näkevät

omat intressinsä”, Talvitie rävyttää. Hänen mukaansa mediamme on muovannut Ukrainan tapahtumista, erityisesti Krimin liittämistä Venäjään sekä yleensä Venäjän käyttäytymisestä tässä kriisissä, myös Suomeen kohdistuvan uhkatekijän. Tätä uhkatekijää käytetään hyväksi kansalaisten selvän enemmistön Nato-vastaisen mielipiteen muokkamiseksi Nato-myönteisemmäksi säännöllisin väliajoin julkaistavissa gallupmittauksissa. Silmiinpistävän usein julkaistavien mittausten tarkoituksena näyttää olevan ei ainoastaan tiedottaminen siitä, mitä kansalaiset kulloinkin näistä asioista ajattelevat, vaan myös heidän ajatustensa ja kantojensa systemaattinen ohjaaminen toivottuun suuntaan. Totta on, enkä varmaan ole ainoa, joka etenkin iltapäivälehtien lööppejä, keskiaukeamia ja markkinointihenkisiä uhkakuvalietsontoja lueskellessaan on saanut niistä sepitelmistä väkisinkin mielikuvan, että eihän tällä kaikella ole mitään tekemistä Ukrainan kanssa – tässähän meillä on Suomen ja Venäjän välinen konflikti!

Millä lailla Ukrainan tilanne todella korreloituu Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin?

Heikki Talvitie syventää ajatustani: ”Ei se itse asiassa liitykään – se on Euroopan unionin ja Venäjän välinen kiista. EU haluaa Ukrainan jäsenekseen, ja siihen liittyy tietysti tietenkin Saksan tietyt historialliset ambitiot Ukrainan suhteen.” Tässä yhteydessä Heikki Talvitie painottaa Suomelle asetetuista solidaarisuusvaatimuksista aiheutuvaa vaikeaa tilannetta. EU:n ja Venäjän suhteet ovat huonot, ja tilanne vaikeutuu, jos Suomi joutuu yhtymään pakotteisiin Venäjää vastaan. Tartuin Talvitien symboliikkaan, kun kirjoitin *Turun Sanomiin*, miten ”taikasauva” ei auta, jos samanaikaisesti ”pakkopaita” estää tai ainakin rajoittaa Suomi-neitoa vapaasti ripaskoimasta itäisen naapurinsa kanssa kuvitellessaan, että unionin yhtenäisyys siitä vaarantuu. Pakkopaidan poimuihin kätkeytyy

illuusio ja utopia siitä, että eurooppalainen tie vapauttaisi Suomen Venäjän naapuruudesta.

Perusnäkemyksissä on suuret sukupolvierot

Näin dialogimme etualalle nousee naapuri-Venäjä, mutta myös suomalaiset poliitikot, joiden Venäjä-osaamisesta olemme samaa mieltä – se on suurelta osalta hyvin heikkoa tai jopa olematonta. Tässä kohtaa Heikki Talvitie nostaa etualalle Suomen nykylinjaan ja tulevaisuuteen vaikuttavan kardinaalikysymyksen – sukupolvien väliset erot perusnäkemyksissä, joihin Suomen suhde Natoon ehdottomasti kuuluu. Talvitie on vakaasti sitä mieltä, että tämä nuori polvi kokoomuksessa ja RKP:ssä on aidosti sitä mieltä, että Suomen tulo läntisen sotilasliiton jäseneksi lisäisi Suomen turvallisuutta.

ES: Se ei siis olekaan pelkkää poliittista peliä ja vaalitaktiikkaa?

HT: Ei – se on todella sukupolvikysymys. Halutaan irti niistä vanhoista faktoista, jotka ovat olleet Suomen geopolitiikan suhteen voimassa. Halutaan Euroopan unionin kaikkiin ytimiin ja siirtää Suomi keskelle Eurooppaa. Mutta se ei vaan käy, kun meillä on 1 300 kilometriä yhteistä rajaa Venäjän kanssa.

ES: Miksi meidän sitten pitää olla niin solidaarisia, niin eeuulaisia, niin eeuulaisia?

HT: ”Koska olemme niin suomettuneita, että meidän pitää osoittaa kaikille, että me emme ole niin suomettuneita!”, keskustelukumppanini vastaa tunnetun, pikantin huumorinsa höystämänä.

Kuin pisteeksi i:n päälle Talvitie kertoo, että Kultarannan kesän turvallisuussymposiumissa hän korosti, miten ”hirveän hyvää on se, että olemme päässeet tästä YYA-sopimuksesta, mutta siitä emme pääse, että Suomen alue on edelleen tärkeä Venäjän turvallisuudelle”. Talvitie havainnoi, miten tämän repliikin jälkeen oli luettavissa naurahtavia ilmeitä Nato-kannattajien joukossa. Vanhemman sukupolven edustajan Heikki Talvitien mielestä nuorella poliittikopolvella ei ole kokemuksen puutteesta minkäänlaisia edellytyksiä ymmärtää Suomen turvallisuuspolitiikan keskeisiä kysymyksiä eikä lainkaan Nato-kysymyksen vaikutusta Suomen ja Venäjän keskinäisiin suhteisiin. ”Naton kannattajat katsovat, ettei Venäjä saa vaikuttaa Suomen asioihin millään tavalla – EI MILLÄÄN TAVALLA. He vastustavat kaikkea, mitä Venäjä esittää, ja katsovat sen painostukseksi. Tämä porukka on tullut politiikkaan johtaviin asemiin 1990-luvulla, ja se näkee kauhuskenaariona kylmän sodan ajan, YYA-sopimuksen ja Suomen tilanteen ymmärtämättä sitä, että itse asiassa Suomi pärjäsi erittäin hyvin.” Talvitie antaa nykypoliitikoille laajan kokemuksensa pohjalta murskaavan arvosanan: ”Kyllä tämä on aika selvää, että tällä porukalla ei tulla pärjäämään eikä pitkälle pötkitäl!” (Tunnen, miten selkäpiissäni alkaa hiipiä kylmiä väreitä.)

Heikki Talvitie jakaa tämän ”porukan” kahteen, näkemyksiltään selvästi erottuvaan kategoriaan. Yhtäältä maximalistit ovat vakaasti sitä mieltä, että Suomen turvallisuusvaje pitää täyttää Naton turvatakuilla. Toisen kategorian muodostavien optimalistien vaihtoehto on Nato-jäsenyys, jos uhkakuva joskus toteutuu. Olennaista tässä kahtiajaossa on se – kuten Talvitie kirjoittaa – että ”optimalistien mukaan Nato-jäsenyys poistaa kaikki muut vaihtoehdot ja merkitsee Suomen position kiinninaulauksesta tilanteesta, jossa tosiasiallista uhkaa Suomen alueeseen ei kohdistu”. Näiden maximalistien ja optimalistien rinnalla Heikki Talvitie on realisti: ”käytän usein muotoa, että ’jos Suomi liittyy sotilasliittoon,

jonka jäsen Venäjä ei ole”, hän sivaltaa (raikuvaa naurua Vesijärven yli). Talvitie muistuttaa, ”ettei option merkitys ole siinä, että me tulemme Naton jäseneksi, vaan se, että pelote on olemassa – optiohommin käsitetään Suomessa aivan päin mäntyä”.

Kysyin, onko niin hullusti, että nykypoliitikot eivät lue eivätkä tutki Tamminiemi-kirjaa eivätkä UKK:n johtavia ajatuksia Suomen kansallisesta edusta. Tamminiemi-kirjassahan selkeäsanaisesti varoitetaan, miten Suomi joutuisi Venäjän rajalla alituisesti varuillaan olevana liittolaisena katselemaan sivusta, kun siitä riippumattomat suurpoliittiset syyt johtaisivat sotaan eikä Suomella olisi riittävää poliittista vaikutusvaltaa eikä sanan voimaa sodasta ja rauhasta päätettäessä. Näin se ”äänettömänä yhtiömiehenä” joutuisi aina Venäjälle vihamielisen suurvaltaryhmittymän alituiseksi ”eteentyönnettyksi tukikohdaksi” ja ensimmäisenä taistelutantereeksi.

”Ei ne lue Tamminiemi-kirjoja. Historian ymmärtämisessä pitäisi olla kokemusta ja kiinnekohtia omaan elämään, muuten se jää teoreettiseksi ajatteluksi, johon juuri utopia helposti johtaa”, Heikki Talvitie filosofoi (lisää kylmiä väreitä hiipii selkäpiissäni).

Onko Suomi jo luisumassa Natoon?

Tässä kohtaa on paikallaan pohtia konkreettista kysymystä, onko Suomi jo luisumassa Natoon ja miten – vai olisiko täsmällisempää kysyä, ollaanko Suomea jo avoimesti ujuttamassa Natoon.

Heikki Talvitien mielestä Nato-kumppanuutta viedään niin pitkälle, että ”tavallaan se jo rupeaa vastaamaan jäsenyyttä”. Myös Suomen ja Ruotsin puolustusyhteistyösopimus (Nordefco) sekä sitoutuminen

muiden EU-maiden avustamiseen (Ruotsi avustaa lisäksi muita ei-EU-maita Norjaa ja Islantia) ovat tulkittavissa Natoon ujuttamisen askeliksi. Talvitien keskustelukumppanista erityisen kiinnostava ja oireellinen ilmiö on tämä uusi niin sanottu isäntämaasopimus, joka päästäisi natolaiset korkeita komentajiaan myöten majoittumaan ja integroitumaan uudentyyppeinä ”maahanmuuttajina” Suomeen, kontrolloimaan ja käyttämään hyväksi valtialuettamme hammaslääkäripalveluja myöten. Tämä kaikkihan selkeästi korreloituu juuri siihen, mistä Derjabinin kirjassa varoitetaan, ettei Venäjä voi jäädä passiivisena katselemaan, jos vieraan valtion sotilaalliset rakenteet lähestyvät tiiviisti Venäjän luoteisrajaa. Kysymys kuuluukin: miten tiiviisti?

Juri Derjabinin kirjasta löytyy vastaus siihen, miten tehokkaaksi Venäjän puolella rajaa tätä Natoon ujuttamista arvioidaan. Kirjassa todetaan, miten Suomen kansalaisten ”enemmistö tuskin tietää, miten syvällä Suomi jo on lännen sotilaallisessa leirissä ja millaisia velvoitteita ja sitoumuksia siitä seuraa” – kaikki tapahtuu ”ilman avointa ja rehellistä kansalaiskeskustelua, koska ”ratkaisut tehdään pienessä piirissä”.

Heikki Talvitie suhtautuu kuitenkin varauksellisesti kotiparlamentissamme kehitettyyn hypoteesiin entisen, pitkäaikaisen työnantajani Puolustusvoimien uudistuksesta ja ainoan itärajalla olevan varuskunnan tyhjentämisestä. Siellähän olisi natolaisille jo petitkin valmiina etenkin, kun Lappeenrannan suunnalla vastassa olisi vain satakunta Maasotakoulun oppilasta ja parinkymmenen miehen vahvuinen torvisoittokunta! Talvitie on kuitenkin sitä mieltä, että ”ei ne kuitenkaan niin pitkälle ole varmaan harkinneet tätä asiaa”.

Talvitie huomauttaa, että silloin, kun allekirjoitettiin lisäsopimus niistä majoittamisista, samaan aikaan ”jenkit ilmoitti, että ne työntää Balti-

aan tukikohdan. Jos kumppanuus rupeaa muistuttamaan jäsenyyttä, niin silloin kaikkein merkityksellisin seikka on se, mitä venäläiset siitä ajattelevat.” Talvitie viittaa jatkosodan historiaan ja muistuttaa siitä, että jos Suomi antaisi alueensa vieraan valtion joukkojen käyttöön, se nähtäisiin Venäjän puolella merkiksi siitä, ettei Suomi enää kontrolloi omaa aluettaan.

Venäläisten koneiden tekemien ilmatilaloukkauksien lisääntyminen on selvä merkki ja seuraus Suomen hallituksen Nato-hötköilystä. Sitä ilmiötä on vain osattava lukea oikein ja tehdä oikeansuuntaiset johtopäätökset maamme kokonaisedun ja turvallisuuden kannalta.

Arto Luukkasen kirjassaan *Suomi Venäjän taskussa* osuvasti ”Nato-salavuoteudeksi” ristimä ilmiö Suomen asteittaisesta luisumisesta Naton jäseneksi on nyt muuttumassa, ellei suorastaan jo muuttunut, suoranaiseksi ”haureudeksi”. Pahinta on, että poliitikot yrittävät huijata enemmistöltään Nato-vastaista Suomen kansaa kaikenlaisilla selityksillä ja selitysten selityksillä, joko ilmaisemalla suoraan olevansa Nato-jäsenyyden kannattajia tai sitten vähän häveliäämmin kätkemällä todelliset aikeensa monimutkaisen, tavalliselle kansalaiselle vaikeasti hahmotettavan käsitesotkun verhoon. Nato-kysymyksen jatkokäsittelyssä olisi kuitenkin kaikkien vastuullisten toimijoiden pidettävä kirkkaana mielessä, että maamme kohtalolle näin tärkeän kysymyksen ratkaisussa kansalaisten mielipidettä ei missään tapauksessa saa sivuuttaa eikä pääasiassa itsekkäistä ja puoluepoliittisista syistä äänestäjille suoranaisesti valehdella tai muilla tavoin johtaa heitä kylmästi harhaan.

Ikävää ja huolestuttavaa ilmiötä ja pyrkimystä voimistaa Natomyönteisiä mielialoja niin, että Suomen omaa puolustuskykyä ja maanpuolustustahtoa kyseenalaistetaan julkisesti, Heikki Talvitie pitää

”yhtenäisyyttä nakertavana tekijänä”. ”Tätä olisi ennen vanhaan kutsuttu valtiopetokseksi tai ainakin sen valmistelemiseksi. Nythän se on täysin hyväksyttävää toimintaa”, Heikki Talvitie jyräyttää.

Venäjä-suhteiden peruspilareita ei saa horjuttaa

Heikki Talvitien Venäjä-suhteiden ajattelun ja hoitamisen peruspilarit ovat seuraavat:

- Suomen kannalta olisi viisainta käsitellä Venäjää suurvaltana.
- Venäjän pelko ei ole viisautta.
- Rajakysymystä ei saa avata, vaan rajaa on madallettava.
- Suomen alueelta ei saa kohdistua turvallisuushkaa Venäjälle.

Jos Suomi ei avaa rajakysymystä, vaan päinvastoin pyrkii madaltamaan rajaa, olisi vain luonnollista, että se saa Venäjältä arvostusta. Sellaisessa tilanteessa Venäjä olisi valmis osoittamaan Suomelle, ettei sen taholta ole mitään uhkaa Suomen turvallisuudelle, Heikki Talvitie arvioi.

Rajan madaltaminen tarkoittaa yhteistyön monipuolista kehittämistä, jossa Venäjä-osaamisella on keskeinen rooli. Heikki Talvitien mielestä tilanne on kuitenkin ristiriitainen. Vaikka Venäjä-osaamista yhteiskunnassamme eri sektoreilla on, niin toisaalta tehoa vähentävät ennakkoluulot, pelko ja kuvitelmat. Tästä kärsivät suhteiden hallinta ja kehittäminen. ”Lännessä usein oletetaan, että suomalaiset osaavat Venäjän paremmin kuin muut, mutta tämä ei sinänsä pidä paikkaansa”, Talvitie muistuttaa.

Venäjä-osaamisen alalla poliitikot, hallinto ja media ovat Heikki Talvitien asteikossa samassa miinusluokassa. Hän kehottaakin hoitamaan suhteita luontevasti ja toimimaan huomattavasti aktiivisemmin. ”Suo-

men ja Venäjän ei tarvitse olla kumppaneita, jos suomalaiset eivät sitä halua. Sen sijaan Suomen ja Venäjän suhteita pitäisi hoitaa niin, että suomalaiset uskaltaisivat olla jälleen aloitteellisia Venäjän suhteissaan”, Heikki Talvitie kirjoittaa.

Hän kehottaakin maanmiehiään tekemään venäläisten kanssa ”diilejä” sen sijasta, että ”nyt tämän päivän poliitikot rypevät suomettumisen suossa ja seisovat tumput suorina ja toimettomina”. Tässäkin on suuria vaikeuksia edetä, ”koska diilien hierominen katsotaan vaikutusvallan antamiseksi venäläisille”. Heikki Talvitie viittaa Kostamus-projektin hienoon esimerkkiin ja muistuttaa paljon historiaamme palaavia ajatuksia herättävässä Venäjä-kirjassaan, että ”Kekkosen aikana ei tarvinnut kertoa neuvostoliittolaisille Suomen kyvyttömyydestä tehdä itseään koskevia päätöksiä. Kekkosen Suomi oli suvereeni valtio”.

Natosta tulisi turvallisuusvaje Venäjällä ja uhka Suomelle

Tästä pääsemme loogisesti asian ytimeen, jota mediamme nykyään niin pontevan edesvastuuttomasti lietsoo ja jolla se pelottelee kansalaisia – uhkakysymykseen. Heikki Talvitie kirjoittaa: ”Kun Suomi päästää alueelleen Venäjän tosiasiallisen tai potentiaalisen vastustajan, Venäjällä syntyy Suomen suunnalla turvallisuusvaje. Tästä aiheutuu Suomelle potentiaalinen tai tosiasiallinen uhka.” Tästä taas syntyy jatkokysymyksiä: Päästääkö Suomi alueelleen vieraita joukkoja? Entä jos päästää, miksi päästää, ja mitä siitä voi Venäjän taholta seurata?

Keskustelukumppanini korostaa sitä merkittävää seikkaa, että valtiosuhteiden edistämiseksi olisi Suomessa stereotyyppisistä uhkakuväsitteistä vähitellen päästävä eroon. Hänen mukaansa Suomen edun mukaista ei ole provosoida idän ja lännen välistä sotilaallista vastakkainasettelua.

Suomen etu on, että Nato ja Venäjä löytävät rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatteet uudelleen, Heikki Talvitie kirjoittaa. Tällä tiellä on tietenkin suuri, ehkä ylipääsemätön, ongelma, jonka Ukrainan kriisi on kärjistänyt äärimmilleen. Sekä Venäjän johdon että myös kansan mielestä (gallupit) Nato on Venäjää eri puolilta saarrosta vihostunut ja suurin ulkopuolinen uhka. Mielenkiintoista, että Nato-vastaisessa suhteessaan Suomen ja Venäjän kansojen välillä on siis selvää yhtäläisyyttä, vaikka tietysti eri syistä.

Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen analyysissä korostetaan 1990-luvulta alkanutta Naton laajentumista ennen kaikkea poliittisena turvallisuuden takuuprosessina – sotilaallinen ulottuvuus on toissijainen. Venäläisten lähteiden perusteella analyysissä arvioidaan, että ”Venäjän jyrkän vastustuksen taustalla on tietoisuus siitä, että Natoon liittyneet maat ovat lipsuneet Venäjän otteesta pysyvästi. Siksi Natoa olisi pidettävä aisoissa ”rautaisella nyrkillä”. Koska Naton saarrostaoperaatiota pidetään Venäjällä ennen kaikkea poliittisena uhkana, Venäjällä on vahvat intressit marginalisoida Nato vaarana ja poliittisena tekijänä. Tämä korreloituu siihen, että Venäjä on etupiiriensä hallinnassa – joko suoraan tai välillisesti – ottanut instrumentikseen sotilaallisen voimankäytön ulkopoliittikan jatkeena. Georgiassa tämä onnistui, Ukrainassa tilanne on vielä niin selkiytymätön, että lopputuloksen ennustamiseen ei ole vielä perusteita.

Talvitie palaa nykytilanteeseen ja muistuttaa, että Venäjällä on edessään Naton saarrosta uhka kolmesta eri suunnasta: Moldovasta (Transnistria), Ukrainasta ja Georgiasta. Kaiken lisäksi yhdysvaltalaiset ovat lisäämässä poliittista ja sotilaallista vaikutusvaltaansa venäläisten ”ikiomalla” merellä, Mustallamerellä, perustamalla Venäjään liittyneen Krimin ja erittäin tärkeän Sevastopolin vastapainoksi laivastotukikohdan Romaniaan.

Lähtökohdaksi olisi valittava sellainen Suomen politiikka, jolla ”me emme ärsytä Venäjää vastatoimiin, koska ne ovat kannaltamme myrkyä”. Heikki Talvitie tekee keskustelussamme aivan oikeutetun kysymyksen tilanteesta, johon ”olemme valahtamassa”: ”Ottamalla huomioon Suomen solidaarisuusveloitteet Euroopan unionia kohtaan onko oikein, että unionin ja Venäjän huonot tai peräti kriisiytyvät suhteet siirretään Suomen ja Venäjän välille? Onko Suomen kannalta tarkoituksenmukaista esittää Venäjälle uhkauksia ja jopa toteuttaa niitä pakotteiden muodossa?” EU:n solidaarisuuspaine näkyy siinäkin, että ”sitä pidetään Brysselissä jopa ansiona, jos lyö Venäjää vähän turpaan”, Talvitie ironisoi. Mieleeni tulee presidenttimme lausunto, jolla hän selkeäsanaisesti viestitti kansalleen ja eri ilmansuuntiin, että jos Suomen kansallinen etu sitä vaatii, Suomi hoitaa kahdenvälisesti suhteet Venäjän johtoon.

Talvitie arvioikin purevalla realismillaan, että ”luultavasti tämä uusi sukupolvi ei ymmärrä tätä asiaa, ennen kuin Venäjä ryhtyy vastatoimiin”. Sanomattakin on selvää, että luisuminen Naton jäseneksi tai sellaiseen päämäärään viittaavien signaalien antaminen olisi juuri sellainen ratkaiseva käänne Suomen politiikassa. ”Minusta tämä Nato-vouhotus koko ajan korottaa koko ajan tätä rajaa, mikä näkyy muun muassa sotilaallisen toiminnan vilkastumisena Itämeren alueella puolin ja toisin”, Heikki Talvitie toteaa.

Millaisia vastatoimia olisi Venäjältä odotettavissa?

Liittosuhde Naton kanssa olisi Pohjolan tasapainoa pahasti järkyttävä tekijä. Millaisiin konkreettisiin vastatoimiin tämä saattaisi johtaa? Juri Derjabinin kirjassa esitetään vihjaus, että Suomen ja Venäjän suhteita ei paranna se, että Nato lähenee tiiviisti Venäjän luoteisrajaa. Venäjä ei voi jäädä passiiviseksi, ja ”tässä yhteydessä toimenpiteidemme täytyy

perustua todellisiin mahdollisuuksiimme eikä sanallisiin uhkauksiin ja dramaattisiin ilmoituksiin”.

Millaiset voisivat olla Venäjän vastatoimet, jos Suomi liittyisi Natoon joko Ruotsin kanssa saman- aikaisesti ja koordinoitusti tai erikseen?

Edellä viitatussa strategisessa analyysissä, varsinkin sen tuoreemmassa, englanninkielisessä versiossa, tarkastellaan yksityiskohtaisesti Venäjän asevoimien, etenkin maavoimien, nykytilannetta. Arvion Venäjän mahdollisista vastatoimista täytyy perustua laajempaan näkemykseen siitä, millaisena uhkana Venäjä näkisi Naton luoteisrajallaan. Suomen kannalta on otettava huomioon, että ”Venäjä ei sulje pois mahdollisuutta, että ulkoiset suurvallat voisivat tulevaisuudessa käyttää Suomea astinlautana hyökkäykselle Pietarin alueelle. Suomen alueen käyttö tässä tarkoituksessa tulee estää”, strategian laitoksen analyysissä todetaan.

Asetelma on siis tuttu jo talvisodan syttymisen syistä. Tämä asetelma on tullut uudelleen esiin Nato-jäsenyysspekulaatioiden yhteydessä. Suomea sinänsä Neuvostoliiton tai Venäjän poliittinen ja sotilaallinen johto eivät ole koskaan pitäneet sotilaallisena uhkana. Tätä taustaa vasten Venäjän strategiseksi tavoitteeksi voidaan arvioida sen varmistaminen, ettei Suomen alueelta kohdistu uhkaa. Venäjältä päin katsottuna kyse ei ole Yhdysvaltojen, Naton tai edes pienen Suomen aikeista, vaan kyvystä.

Kyvystä eikä niinkään aikeista on kyse myös silloin, kun arvioidaan Venäjän asevoimien kykyä vastatoimiin myös luoteisrajalla. Yleensä ottaen voidaan päätellä, että Venäjän maavoimien kunto ja toimintakyky ovat selvästi kehittyneet tämän vuosituhannen aikana. Puolustusmenoja on lisätty moninkertaisesti, tosin tietyt merkit viittaavat siihen, ettei ole

ollenkaan varmaa, pystytäänkö mittavaa, vuoteen 2020 ulottuvaa 500 miljardin puolustusbudjettia sellaisenaan toteuttamaan. Joka tapauksessa suurvaltastrategiaan liittyy, että Venäjä voimistuu myös sotilaallisesti. Venäjän vahvistuminen on aiheuttanut sen, että edellä mainitussa strategisessa analyysissä todetaan, miten ”pienet valtiot ovat hämmentyneitä ja epävarmoja turvallisuusjärjestelyissään”.

Venäjän armeijan tuntuva voimistuminen ja kehittyminen erityisesti maavoimien osalta näkyy siinä, että toiminta- ja mobilisaatiovalmius on huomattavasti suurempi kuin vuosituhaten alussa – maavoimien yhtymät saataneen liikkeelle vuorokauden sisällä. Erisuuruiset sotaharjoitukset ovat parantaneet myös joukkojen varustusta ja koulutustasoa viimeisten 3–4 vuoden aikana. Suuria sotaharjoituksia ei ole kuitenkaan järjestetty lännen ja luoteen suunnalla kovinkaan usein – ainoan poikkeuksen tekivät vuonna 2009 ”Ladoga”- sotaharjoitus Petsamosta Viipuriin ja ”Zapad”-sotaharjoitus länsirajalla samana vuonna. ”Ladoga”-harjoitukseen sisältyi myös tehtäviä Venäjän taloudellisten intressien suojaamiseksi Itämeren alueella, johon kuuluu myös Nordstream-kaasuputki.

Asevoimien kykyä parantavat myös merkittävät, eri tasojen organisaatiouudistukset ja digitaalisten johtamisjärjestelmien kehittyminen. Kaikki tämä mahdollistaa joustavan toiminnan ja joukkojen nopean liikuttelun painopisteittäin. Suomen vastaisella rajalla Ukrainan kriisin aikana ei ole kuitenkaan ollut havaittavissa mitään merkittäviä muutoksia, joskaan korkea yleisen valmiuden tasoa ei pidä aliarvioida. Venäjän vastatoimien mahdollisuuksia arvioitaessa ei voida kokonaan sulkea pois myöskään taktisten ydinaseiden käyttöä, joskin kynnys niiden käyttämiseksi olisi varmasti korkea. Tosiasia kuitenkin on, että Venäjällä on taktisissa ydinaseissa läntiseen liittoutumaan verrattuna

mahtava ylivoima, mikä kriisitilanteessa olisi merkittävä tekijä. Venäjän ja Naton mahdollisessa sotilaallisessa konfliktissa Natolla ei ole itsellään ydinaseita, vaan ne ovat liittokunnan kunkin ydinasevaltion, Yhdysvaltain, Ison-Britannian ja Ranskan, omassa määräysvallassa.

Heikki Talvitie arvioi, että ”Suomen kannalta ydinaseet ovat suurvaltapolitiikan välineitä ja ainoa tehokas suojautumiskeino niitä vastaan on se, ettemme asetu omien valintojemme kautta näiden aseiden mahdolliseksi maalitauluksi”. Eri asia on, käytettäisiinkö taktisia ydinaseita ollenkaan meitä vastaan. Edellä mainitun strategisen analyysin mukaan Pietarin eteläpuolelle ryhmitettyjen taktisten ydinaseiden ampumasäde (400–700 km) kattaa puolet Suomea, suurimman osan Itämeren ja koko Baltian.

Mieleeni muistuu Venäjän yleisesikunnan päällikön, armeijakenraali Nikolai Makarovin Helsingissä 2011 pitämä kohua herättänyt esitelmä, jossa hän väläytti näkyviin paljon puhuvan kaavion yleiseurooppalaisesta ohjustorjuntajärjestelmästä ja Venäjän länsi- ja luoteissektorin vahvistamisesta. Makarovin kuvassa ”Venäjän vastuualueeksi” nimetty, varjositettu vyöhyke sattui sopivasti peittämään kokonaan Suomen, Ruotsin, Norjan eteläosan, Baltian maat, Itämeren kokonaan ja osan Puolasta. Makarovin kaaviossa Venäjän ballististen ohjusten lyhyin lentorata luoteeseen kulki Joensuun–Jyväskylän–Oulun linjaa Pohjois-Ruotsin yli.

Suomi on ulkona venäläisestä provinssiajattelusta

Heikki Talvitien ajattelun lähtökohtana on se, miten Suomi on onnistunut ”uimaan erilleen” venäläisestä provinssiajattelusta. Sen mukaan aina silloin, kun Venäjä on ollut ja on vahva, provinssit kuuluvat Venäjälle, ja aina, kun Venäjä on ollut heikko, provinssit kuuluvat vastapuolelle.

Tämä taustana on ymmärrettävä perin juurin se, että ”me itse hyppäämme Nato – Baltian kanssa samaan porukkaan, jos meistä tulee natolaisia. Silloin me olemme se ’eteentyönnetty tukikohta’, joka on lähimpänä Pietaria, ja se eliminoiminen alkaa meistä”.

Heikki Talvitie palaa jälleen nykypoliitikkojen ”vaaralliseen” ajattelumalliin: ”Turvallisuusuuhkaa ei pystytä poliitikkojen keskuudessa ajattelemaan ja mieltämään, jos lähdetään siitä, että heidän mielestään Venäjällä ei ole mitään oikeutta ajatella niin. Venäjä on nyt Brysselistä katsottuna huolestuttava, kun se yhtäkkiä haluaa olla taas suurvalta – sehän on vastoin kansainvälistä oikeutta!”

ES (tuiki hämmästyneenä): Mutta eihän niin voi ajatella...

HT: ”Kyllä ne ajattelee, koska heidän mielestään Suomi ei ole turvallisuushka – Venäjä on turvallisuushka Suomelle. Ukrainan kriisistä johtuen tilanne on mediakampanjan ja julkilausumien valossa aika nurinkurinen. Venäjä muka uhkaa meitä, vaikka me uhataan sanktioilla koko ajan. Pikkuvaltio uhkaa suurvaltiota!” Heikki Talvitien mukaan Euroopan unionin jäsenyys nähdään Venäjällä ensivaiheeksi kohti jäsenyyttä. ”Euroopan unionin jäsenyys on niin voimakas poliittinen liitosuhde, että se tavallaan sulkee muut toimijat toisarvoiseen asemaan.” Historia toistaa taas itseään, kun muistaa, miten UKK:n sinnikäs pyrkimys Euroopan vapaakauppasopimukseen ja EEC:hen 1970-luvulla tulkittiin neuvostojohdon puolella vaaralliseksi askeleeksi kohti Suomen luisumista sotilaalliseen riippuvuuteen integraatiossaan Eurooppaan.

Liittymistapauksessa Nato antaisi Suomelle ennen kaikkea poliittista turvaa. Pitää kuitenkin muistaa, että liittyminen ei suinkaan ole mikään automaatio, vaan pitkä ja monipolvinen prosessi, sitä paitsi siihen tar-

vittaisiin kaikkien 28 jäsenmaan ehdoton, yksimielinen hyväksyntä.

Liittymisen seurausten arvioinnissamme Heikki Talvitie ottaa esimerkin Suomenlahden eteläpuolelta. ”Jos ajatellaan Baltian ja Venäjän suhteita, niin siinä on kolmen Nato-maan ja Venäjän väliset suhteet. Eihän ne poikki ole, on erilaista kanssakäymistä, mutta ei ne kyllä millään tavalla luottamukselliset ja hyvätkään ole.”

Arvioidessaan Itämerta ”Naton merenä” Heikki Talvitie toteaa, että jos Suomi ja Ruotsi liittyisivät Natoon, niin rengas olisi ihan ummessa, venäläinen sotilaallinen läsnäolo lisääntyisi ja luultavasti Kaliningradiin tulisi lisää ohjuksia. Kokonaistilannetta arvioitaessa on lähdettävä siitä, että Suomen ja yleensä luoteinen suunta ei ole mikään erillinen kysymys, vaan osa laajempaa Euroopan tilannetta. Erityisesti Baltian tilanne ja sen arvioitu kehittyminen kriisitilanteessa Suomen naapurissa on tärkeä elementti turvallisuuspoliittisessa ja sotilaallisessa suunnittelussamme.

Heikki Talvitien tämänkertainen keskustelukumppani on sitä mieltä, että Suomen kannalta olisi kuitenkin paha asia se, että taloussuhteet EU-pakotteiden vaikutuksesta kärsisivät. Energiaa Venäjä myisi Suomelle kuten tähänkin asti, mutta muuten – varsinkin, jos Suomi yhtyisi täysimittaisesti EU:n talouspakotteisiin – hyvät kauppasuhteet joutuisivat vaaraan. Onkin paikallaan kysyä, onko siis mitään mieltä vaarantaa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suurilla ponnistuksilla rakennetut, monipuoliset ja keskinäisesti edulliset taloussuhteet, joissa kahdenkymmenen vuoden aikana olemme onnistuneet niin hyvin, että Venäjä on jo Suomen kauppakumppaneista ykkössijalla. Entisen pääministerimme Matti Vanhasen järkevät varoitukset Helsingin Sanomissa heinäkuussa (13.7.) Ukrainan tilanteesta johtuvan ”kauppasodan” uhasta olisi kaikkien ja erityisesti Nato-intoilijoiden syytä tarkkaan lukea ja omaksua

omaan ajatteluunsa – jos suinkin vaan siihen pystyvät ja sitä haluavat. Koska taloussuhteet ovat olennaisesti Suomen ja Venäjän kahdenvälisen suhteiden ytimessä, merkitsisi vaara ajautua kauppasotaan Suomen tappiota ja siten kilpailukykyimme heikkenemistä laajemmassa mielessä. Pelkän ajatuksenkin mahdollisuudesta joutua talousaseilla ampuvan suurvallan maalitauluksi pitäisi johtaa siihen, että maamme asioista vastuuta kantavat nuoren poliittikopolven edustajat ja muut intomieliset Nato-vouhottajat viisastuisivat ja muuttaisivat ajattelunsa ja politiikkansa pakkomielteestä ”miksi ei Natoon” selkeäksi johtopäätökseksi ”siksi ei Natoon”.

Entä kannattaisiko Natoon edes liittyä?

Kokonaan eri kysymys, jota julkisuudessa ei ole vielä riittävästi käsitelty, on se, olisiko Nato edes liittymisen arvoinen kumppani. Venäjä-tutkija, professori Hiski Haukkala tuo kirjassaan *Suomen muuttuvat koordinaatit* (2012) esiin monta painavaa näkökohtaa, jotka kaikki puoltavat kielteistä kantaa – ei kannata. Tässä tärkeimmät:

- Natoon turvallisuuden takaajana ei voi enää luottaa eikä uskoa.
- Eurooppalaiset Nato-maat ovat laiminlyöneet puolustustaan eivätkä pysty antamaan turvatakuita.
- Natosta on tullut Yhdysvalloille rasite, josta olisi pian päästävä irti.
- Perusjännite Naton Venäjä-suhteessa on ratkaisematon.

Heikki Talvitien mielestä tilanne on kokonaisuutena toistaiseksi kuitenkin hyvä, ”vaikka koko ajan ärsytetäänkin, kun halutaan olla niin länsimaa, niin länsimaa...” Parasta tietenkin on se, että Suomi ei ole vielä Naton jäsen. ”Se on huomattavan merkityksellinen asia – olemme me sentään jotain oppineet, tai ainakin joku on oppinut jotakin!”

Itsenäisyyttä on olemassa vain kaikkiin ilmansuuntiin

Heikki Talvitien monitasoisesta, raudankovasta logiikasta juontuu koko Nato-problematiikan peruskysymys: Miten Suomen liittyminen Natoon vaikuttaisi Suomen itsenäiseen päätäntävaltaan – Suomen itsenäisyyteen?

”Suomalaisille itsenäisyys on ensisijaisesti itsenäisyyttä Venäjästä”, Heikki Talvitie kirjoittaa kirjassaan. ”Itsenäisyyttä on olemassa vain kaikkiin ilmansuuntiin. Jos se menetetään lännessä, se myös menetetään idässä”, kuuluu Heikki Talvitien kiistämätön johtojatous.

Voisiko sitä enää selkeämmin sanoa ja voisiko pohdiskelumme paremmin päätää?

Jos vielä kaiken tämän jälkeen minulta kysytään, ”Miksi ei Natoon?”, tulen vastaamaan kaikille kysyjille kansallisuuteen, rotuun, sukupuoleen, asuinseutuun, ammattiin, puoluekantaan ja yhteiskunnalliseen asemaan ja vakaumuksiin katsomatta:

SIKSI EI !

*"Itsenäisyyttä on olemassa vain
kaikkiin ilmansuuntiin. Jos se menetetään lännessä,
se myös menetetään idässä"*

LÄHTEET

Derjabin, Juri: Severnaja Evropa-region novogo razvitija. Ves Mir, Moskova 2008

Forss, Stefan - Kiianlinna, Lauri – Inkinen Pertti & Hult, Heikki: Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi. Helsinki 2011; The Development of Russian Military Policy and Finland. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013.

Haukkala, Hiski: Suomen muuttuvat koordinaatit. Gummerus, Helsinki 2012

Kekkonen, Urho: Tamminiemi (toim. Maarit Tyrkkö). Weilin + Göös, Espoo 1980

Luukkanen, Arto, Suomi Venäjän taskussa. WSOY, Helsinki 2010.

Seppänen, Esa: UKK:n syvä jälki – perintö vai painolasti? Ajatus Kirjat, Helsinki 2009

Seppänen, Esa: Venäjä – myynteille kyytiä! Helsinki-kirjat, Helsinki 2012

Seppänen, Esa: Venäjä tienhaarassa. Art House, Helsinki 2014

Seppänen, Esa: "Kaasuputki muuttaa itämeren luonnetta". Turun Sanomat 9.9.2009.

Seppänen, Esa: "Nato-dialogissa vastakkain oikea ja väärä analyysi".
Turun Sanomat 11.6.2012.

Seppänen, Esa: "Taikasauva ja pakkopaita Suomelle. Turun Sanomat 29.6.2014
(arvio Heikki Talvitien kirjasta VENÄJÄ – Venäjä – Venäjä!)

Susiluoto, Ilmari – Seppänen, Esa: "Suomen geopoliittinen asema Venäjän silmin"
(analyysi yo. Juri Derjabinin kirjasta). Helsinki 2009

Talvitie, Heikki: VENÄJÄ, Venäjä, Venäjä. Auditorium, Helsinki 2014

Talvitie, Heikki – Seppänen, Esa: Keskustelu teemasta Suomi -- Nato – Venäjä.
Vääksy 4.7.2014.

Tiilikainen, Teppo: "Venäjä varautuu Suomen jäsenyyteen". Suomen Kuvalehti 29/2009.

Jukka Mallinen on venäläiseen kulttuuriin erikoistunut kääntäjä, toimittaja ja esseisti. Mallinen on toiminut Suomen PEN'in puheenjohtajana ja hänen julkaisuihinsa lukeutuvat muun muassa esseekokoelmat *Varastettua ilmaa* (2008) ja *Seisahdus erämaassa* (2010).

JUKKA MALLINEN
**RURIKIN MIEKKA – UUSI
YMMÄRRYS VENÄJÄN
HISTORIASTA**

Venäjän historiaoppikirjan uudistusprojekti näkyy sutivan tyhjää. Murskaavimmin siitä sanoi pietarilainen esseisti Lev Lurje: kirjan tekijöillä ei ole mitään uutta, viisasta tai kiinnostavaa sanottavaa Venäjän historiasta. Hänen mukaansa putinilaiselle eliitille uuskonservatismi on osoittautunut älyllisesti mahoksi menneisyyden tutkimuksen lähteeksi.

Intelligentsija on kuitenkin aina tuottanut intelligentsijalta älyllisesti huimaavia vastauksia valtavan monimuotoisen maan repiviin ristiriitoihin. Uusin käänteentekevä esitys on Aleksandr Etkindin kirja Venäjästä maana, joka on aina itse kolonisoanut itseään. Foucault'n ja Freudin ohella Etkind perustaa erityisesti Edward Saidin orientalismin käsitteelle. Orientalismin avulla ensimmäinen maailma hallitsi kolmatta: vallatut koloniat muutettiin objekteiksi epäpersoonallistamalla niiden ihmiset stereotyypeillä. Heidän ihmisarvonsa kiellettiin ja näin oikeutettiin näiden "lasten" ja "villien" diktatorinen hallinto ja riisto metropolien hyväksi. Tämä orientalismin ja lännen välinen veteen piirretty viiva siirtyi poliittisen konjunktuurin ja kolonialismin liikkeen mukaan milloin idemmäs, milloin lännemmäs.

Jos kolonialisti yleensä tunkeutui yleensä vierasheimoiseen maailmaan ja pakotti sen assimilaatioon kulttuurisesti ja poliittisesti, niin Venäjällä valtaeliitti alisti orientalistisesti objektiksi paitsi vieraat heimot ja maat myös venäläiset ja maan ydinalueet.

Venäjän syntykertomuksen mukaan varjagi Rurik saapuu Laatokalle 800-luvulla, koska ”eräät heimot” (puolet niistä eli tsuudit ja vepsä olivat itämerensuomalaisia) kutsuivat varjagit pystyttämään järjestyksen. Tämä alkumyytti loi valtiollisen järjestyksen ja dynastian, joka sammui vasta Vasili IV:een 1600-luvun alussa. Se oli, kuten Pietarin läntisten uudistusten tuloksena syntynyt Venäjän imperiumikin, pohjimmiltaan kansainvälinen projekti.

Venäjän valtion olikin pitkään vaikea hyväksyä, että se oli venäläinen, kunnes Rurikista tehtiin kansallismielisyyden tullessa ajankoh- taiseksi venäläinen. Katariina Suuri kirjoitti ranskaksi ”Historiallisen esityksen Rurikin elämästä”, jossa Rurik oli suomalainen ruhtinas. Hän tiesi, ettei tämä pitänyt paikkansa. Mutta osia Suomesta oli anneksoitu Venäjään vuodesta 1721 lähtien, joten tämä versio sopi Katariinalle.

Kertomus Rurikista on idyllinen versio vapaaehtoisesta ”yhteis- kuntasopimuksesta”, jolla heimot hankkivat itselleen valtion. Moni- kansallinen heimokokonaisuus tilasi suvereenin. Jos muualla kyse oli aina valloituksesta, niin Venäjälle itsevalti- as kutsuttiin rauhanomaisesti. Rurik-taru toimi näin imperiaalisena narratiivina.

Tosiasiaa kyseessä lienee ollut tavanomainen miehitys. Valloit- tajat esittävät väkivaltaisen valtauksen usein sopimuksena. Voittettuaan conquistador vakauttaa ja laillistaa hallintonsa sanelemalla sopimuksen jälkikäteen. ”Vapaaehtoinen” kolonisaatio perustelee usein voittoaan ja valtaansa valistuksella: rauhoittamisella ja kristillistämällä.

Karamzin perusteli sittemmin itsevaltiutta kirjoittamalla, että var- jagien avulla slaavit loivat itselleen itsevaltiuden rauhoittaakseen itsensä. Rauhoittamisen kohteet ovat tietysti viljejä.

Nyt Putinin konservatiivisen linnoituksen ideologiksi pyrkii Izborsk- klubi. Nimi viittaa Rurikin nuorimpaan veljeen Truvoriin, joka sai hal- littavakseen Izborskin (tsuudiksi Irboska) 30 km:n päässä Viron rajalta. Siellä on varjagilinnoituksen raunioita, joilla Putin vieraili 2001. Näin putinilainen kovan käden ja väkivahvan valtion vääntö ponnistaa aina Rurikista saakka.

Kolonisaatio on aina vieraan haltuunottoa. 1800-luvun puolivälissä venäläiset historioitsijat alkoivatkin kuvata maataan kolonisaation ter- minologialla. Sergei Solovjov totesi, että kolonisoinnissa Venäjä loi itsen- sä. Kolonian ja metropolin välillä ei näissä käytännöissä ollut suurta eroa.

Venäläinen historioitsija Konstantin Kavelin ennakoi postkoloniaa- lista käännettä jo 1800-luvulla: ”Isovenäläisten haaran muotoutuminen, heidän asutushistoriansa ja suomalaisten heimojen venäläistäminen muodostaa venäläisen kansan intiimin sisäisen historian, joka jotenkin on työnnetty varjoon ja lähes unohdettu, vaikka nimenomaan siihen kätkeytyy avain koko Venäjän historian kulkuun.”

Kolonisoiden mielikuvissa Venäjä on tyhjä maa, joka otetaan vilje- lykseen. Keskiajalla se levittäytyi ”tyhjille paikoille”. Asutuksen levitessä maa ei menettänyt kolonisoitavan maan luonnetta. Kolonisoinnin kes- kukset olivat Novgorod, Moskova, myöhemmin Pietari – kaikki perus- tajiilleen vierasta maata, itse asiassa suomalaisten heimojen perustamia kaupunkeja.

Venäjä oli kolonisaation subjekti ja objekti, kolonialisti kuten Bri- tannia ja samaan aikaan kolonisoitu Kongo tai Länsi-Intia. Vierashei- moisten alueiden lisäksi se kolonisoiti Novgorodin, Tulan, Orenburgin, Keski-Aasian, Tyynen valtameren rannikon ja jopa Itä-Euroopan. Av- gust Sheltser totesikin, että Venäjä muistutti tässä Siperiaa, Kaliforniaa, Madagaskaria.

Pääsyy laajenemiseen oli turkisten hankinta. Rurikista Iivana Jul- maan turkikset olivat Venäjän rikkaus, joka ajoi ekspansioon. Majava,

orava ja soopeli houkuttelivat moskoviitit ”ylös suomalaisia jokia”; sitten Kazanin valloitus avasi tien Siperian turkiksiin. Kasakkapääällikkö Jermak löi Siperian kaanin, ja niin edettiin Siperiaan ja aina San Franciscoon saakka. Varmistaakseen pääsyn markkinoille kauppiaat muuttuivat imperialisteiksi.

Verot kiristettiin turkiksina, joita varten otettiin panttivankeja. Kauppiaat vaihtoivat turkiksia lasihelmiin jugralaisilta heimoilta Uralin paalulinnakkeiden ympärillä. Siperian ”löytäjät” hakivat turkiksia ja ohittivat metallit, samoin Alaskassa. Missään ei yhden ainoan tavaran himo johtanut niin suuren alueen valtaamiseen kuin Venäjällä.

Novgorodissa kauppaa oli käynyt yksityinen kauppakomppania, Moskoviassa taas tsaari itse otti kaupan ja tulon haltuunsa. Valtion turkishankinta merkitsi rajoittamatonta väkivallan käyttöä, johon kuului tuliaset, verot ja panttivangit. Korruptio oli valtava, ja turkiskaupan tuotto on arvioitu jopa neljäsosaksi *Moskovan* kansantulosta.

Turkiskauppa toimi kuin kullan ja hopean tulo Amerikasta Espanjaan ja intialaisten hajusteiden Britanniaan ja muistuttaa nykyään suuria tuloja tuovaa öljy- ja kaasukauppaa. Sittemmin Siperia oli karkotuspaikka, ja 1900-luvulla sitä hallitsi Neuvostoliiton sotilaallis-teollinen kompleksi, joka jätti jälkeensä kehittymättömyyden. Nykyään öljy ja kaasu pumpataan hantien, mansien ja tsuktšien mailta, jotka kolonisoi- tiin turkisten vuoksi. Nordstream seuraa Hansan turkiskauppätietä.

Turkisten loppumisen talouskriisi aiheutti sekasorron ajan. Opritšina, maaorjuus ja imperiaalinen byrokrania korvasivat turkiskau- pan, mutta riippuvuus resursseista hallitsi yhä maan kehitystä ja maa löysi uusia kolonisoinnin muotoja. Sisäisessä kolonisaatiossa Venäjä hankki suuren osan alueistaan, siirsi väkeä alueille ja kokeili hallinto- muotoja. Siirtomaakolonia saattoi olla orpokoti Venäjällä, saksalainen siirtokunta Volgalla, sotilaskylä Ukrainassa, tukikohta Kaukasiassa. Tuntemattomalta Euraasian mantereelta löydettiin mitä eksoottisimpia

heimoja, uskoja ja lahkoja. Oli sotilas-, saksalais- ja kasakkakolonisaatio ja luostariketju.

Vähälukuinen eliitti, aatelisto, silovikit, synnyttää väistämättä kas- tiyhteiskunnan, sanoo Etkind. Sen edellytyksenä on resursseille pääsyn rajoittaminen ja tuloksena diktatuuri. Työtätekevää väestöä ja työtä tarvitaan vain armeijaan ja kurinpitoon. Kuljetusväylien valvonnan tur- vallisuusapparaatista tulee identtinen valtion kanssa.

Nykyäänkin Venäjän jälkeenjääneisyys perustuu öljyeksansioon, helppoon rahaan: resurssien kauppa on valtion tulonlähde. Riippuvuus öljystä ja kaasusta toistaa turkisirippuvuutta. Valtio ei ole riippuvainen väestön ansainta- ja veronmaksukyvyistä, vaan resurssin runsaudesta ja sen monopolijakelusta. Valtion turvallisuusjärjestelmä takaa turvalli- suuden vihollisia ja väestöä vastaan. Turvallisuuden takaaja eli väkival- tamonopolin omistaja vie omaisuuden; valtion turvallisuus ja resurssin omistajat sulautuvat yhteen. Eliitti on valtio, ja se hallitsee resursseja ja jakelee armopaloja väestölle paternalistisesti – ei ole yritteliäitä kansa- laisia, jotka elättävät valtion.

Siperialaisesta ”separatismista” syytetty venäläinen historioitsija Afanasi Shchapov totesi, että Venäjän kolonisaatio ei ollut rauhanomais- ta asuttamista, vaan verinen poliittinen prosessi eli ”venäläisen kansan vuosisatainen taistelu maanviljelyksen puolesta, suomalaisia ja turkki- laismongolilaisia kansoja vastaan”. Mitä lähemmäs kirjoitettua historiaa tullaan, sitä enemmän tietoa on säilynyt alkuasukkaiden kapinoista ja sukupuuttoon kuolemista. 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun puo- liväliin kamtšadaalit menettivät 90 prosenttia väestöstään, mansit 50 prosenttia ja niin edelleen. 1766 Ivan Solovjov ja hänen merimiehensä tappoivat yli kolmetuhatta aleuttia – puolet koko kapinoivasta heimosta. Joukkoväkivallan rutiinissa tsuktšit ja korjakit lähes tuhoutuivat.

Itsekolonisaation käsite, joka vaihtoi subjektin ja kohteen paikkaa, antoi historioitsijoille välineen. Siinä subjektiin kohdistuu ambivalen-

tisti objektin kokema sorto, eli kuten tunnettu venäläinen historioitsija Vasili Kljutševski kirjoitti: ”Valtio turposi, mutta kansa kurjistui.”

Metropolin ja kolonian väliset poliittisten oikeuksien erot johtivat eroihin taloudellisissa vapauksissa ja elintasossa. Periferiassa ihmiset elivät paremmin kuin keskustan kuvernementeissa, ja ”ulkomaalaiset” olivat etuoikeutettuja. Puolalaisten, suomalaisten, ukrainalaisten, Siperiaan asutettujen, mahdollisesti myös juutalaisten ja tataarien, koulutus- ja tulotaso ja elinikä olivat vuonna 1861 paremmat kuin venäläisillä keskuskuvernementeissa. Verot olivat pienemmät, eikä monilla kansoilla ollut asevelvollisuutta. III osasto (Nikolai I:n perustama salainen poliisi) kirjoittikin raportissaan: ”Kansa puhuu keskeytymättä, että kaikki vieraskieliset Venäjällä, tšuhnat, mordva, samojedit, tataarit jne. ovat vapaita, vain venäläiset oikeauskoiset epävapaita, Pyhien kirjoitusten vastaisesti.”

Imperialistisen bumerangin tavoin koloniaaliset hallintatekniikat palasivat metropoliin. Valta, joka merkitsi hegemoniaa ja väkivaltaa, toi kolonioissa kehitetyt hallintatavat metropoliin. Taškentilaiset ja kaukasialaiset siirtomaaherrat toivat oppimansa väkivaltaiset menetelmät kartanoihin ja pääkaupunkiin, venäläisiä lahkolaisia ja kapinoivia ylioppilaita vastaan.

Toisaalta myös kapinat, vallankumoukset ja totalitarismi ovat bumerangi, jonka maaorjatalonpojat ja kolonisoidut kansat palauttivat eliitille, kartanoille ja valtiolle.

Bolševikit hyväksyivät anti-imperialistisen kansallisuuspoliittisen ohjelman, jonka perusteella neuvostohallitus allekirjoitti Suomen ja kahdeksan muun Venäjän provinssin itsenäisyyden.

1920-luvulla vallankumous toteutti ”korenisaation” nimellä dekolonialistista ohjelmaa, joka johti suomalais-ugrilaisten ja muiden vähemmistökansojen kukoistukseen. Vallankumouksen varhaisvuosien vapautusihanteista siirryttiin kuitenkin aggressiiviseen stalinilaiseen

imperialismiin. Historiankirjoituksessa tämä näkyi siten, että antikolonialistinen Pokrovskin koulukunta julistettiin 1938 kampanjassa ”vaakoilijoiden, tuholaisten ja terroristien tukikohdaksi”. Neuvostohistorioitsijat kielsivät kolonisaation käsitteen henkensä kaupalla 1930-luvulla eli juuri silloin, kun neuvostohallitus aloitti Venäjän historian raaimman kolonisoinnin toteuttamalla vähemmistökansojen repressiot, kolhoosit ja GULAGin.

Ennen Pietari Suurta maa oli Vissarion Belinskin mukaan ”aasialainen, barbaarinen, tataarilainen”. Kansaa pidettiin infantilina, lapsina, kuten intialaisia Britannian doktriinissa.

Pietarin kaupunki luotiin vieraalle Inkerinmaalle, tradition ulkopuolelle. Muistot Inkerinmaasta häivytettiin, ja kansallisrunoilija Puškin ikuisti valheellisen myytin: Pietari Suuri loi pääkaupungin tyhjälle paikalle, jossa ”vain tšuhna-raukka kalasteli”. Pietarin kaupunki oli kolonisaation etulinna ja valistuksen ihme. Hollantilainen diplomaatti kirjoitti 1714, että Pietari ”koostui muutamasta keskenään yhdistetystä asutuksesta kuin jokin plantaaši Länsi-Intiassa”.

Pietari oli tutkinut Amsterdamissa 1697 Hollannin Itä-Intian komppaniaa, opiskellut kolonisaatiota ja sen elementtejä, kalvinistista aloitteellisuutta ja hollantilaisen valistuksen radikalismia, jota innoitti yksityinen yritteliäisyys. Kuitenkin Pietari ohitti reformeissaan kansan, ja hänen ”vallankumouksensa” ja modernisaationsa oli ylhäältä komennettu bruttaali pakko, uusi askel Venäjän sisäisessä kolonisaatiossa.

Mielikuvissa Venäjää hallitsi ”ajellun miehen taakka”. Pietari ajatti parrat ja pitkät liepeet valistuneelta hallitsevalta luokalta. Kauppiasluokka ja talonpojat säilyttivät parrat ja pitkät kaftaanit, pikkuporvaristo jäi tässä harmaalle vyöhykkeelle. Imperiaalinen eliitti määritteli näinkin itsensä suhteessa vieraaseen ja loi säätymatriisin.

Venäläinen länsimielinen filosofi Pjotr Tšaadajev sanoi: kun imperiumi oli laajimmillaan, eliitti tunsikin itsensä anastajiksi omista

kodeissaan, vierasmaalaisiksi. Näin venäläinen luonne oli kolonisoinnin seuraus, ”vieras omassa maassaan” ja ”kutsumaton vieras”. Aatelinen tilanherra Voltairen nide kädessään maaorjakylässään Tulassa oli vieras omien joukossa. Venäläiset matkailivat sisämaassa kuin englantilaiset Intiassa. Kuuluisa kirjailija Aleksandr Gribojedov teki 1826 piknikin Pietarin lähelle Pargolovoon eli Parkalaan ja hämmästykseksen koki siellä orientalistisia tunteja, jotka olivat hänelle tuttuja palveluksesta koloniaalihallinnossa Georgiassa ja sotilaallisessa lähetystössä Persiassa. Maaorjatytöjen kuorokulkue laulaa ja herättää ”etnisen” vaikutelman. Gribojedov ihastelee ”puolieurooppalaista, käsittämätöntä” alkuperäistä slaavilaisuutta, mutta ei ymmärrä lauluja. Itse asiassa tulee mieleen, kuvaileeko hän inkeriläisten tyttöjen helkakulkueita. Hän alkaa miettiä ”jyrkkää tapojemme vastakkaisuutta: herrat ja maaorjat ovat meillä lähtöisin kahdesta eri heimosta”. Rurikista on tuhat vuotta, mutta heimot eivät ole vielä sekottuneet. Gribojedovin mielestä Venäjän aatelisto ei voi muuttua oikeiksi eurooppalaisiksi, koska se oli vieras omalle kansalleen. Hän tiesi Kaukasian perusteella, että koloniaalisessa tilanteessa rotu määrää statuksen. Pargolovossa hän näki nyt koloniaaliset suhteet, vaikka rotu oli sama.

Venäläinen historioitsija ja journalisti Mihail Pogodin kutsui talonpoikaa ”meidän kansalliseksi petoeläimeksemme”. Kansa oli valtiollisen elämän rajan ulkopuolelle sysätty, alistettu vieras, ei samanheimoinen. Gribojedov viittasi Rurikin miekkaan kuvatessaan valtameren kokoista eroa herrojen ja talonpoikien välillä: tilanherrat ovat muualta saapuneita kolonialisteja, talonpojat villejä alkuasukkaita. Hallitsevan luokan puhe piti taikauskoista talonpoikaa järkipäisestä tajunnasta, rationaalisuudesta ja edistyksen kategorioista ulkopuolisena. Näin ajatteli myös Puškin: ”hallitus on meillä ainoa eurooppalainen”.

Eliitti ei sekoittunut yhteiseen kansaan, koska segregaatio oli sille oman säilymisensä tae. Pajarit pitivät itseään ”veriltään” viikinkien jäl-

keläisinä, ja siten he erosivat muista säädyistä, sitten Pietarin hallintoa dominoivat saksalaiset ja muut protestantit. 1800-luvun alussa enemmistö aatelista oli ei-venäläistä syntyperää.

Venäjän vallankumousten etniset ja uskonnollis-kulttuuriset ulottuvuudet ovat hämartyneet luokka-aspektin alle. Lokakuun vallankumouksen eliitistä kaksi kolmasosaa oli ei-venäläisiä, ja sen venäläisetkin taustoiltaan ei-ortodokseja, lahkolaisia ja niin edelleen.

Sekasorron aika perusti maaorjuuden. Talonpoikien työstä eli maasta tuli turkisten sijaan tärkein resurssi, ja pajarit valtasivat pellot musketein. Maaorjiksi joutuivat valkoihoiset ortodoksiset slaavit (sekä näkymättömyyteen sysätyt suomalais-ugrilaiset). Mitään konseptia ei orjuutuksen perusteeksi ollut, mutta julkilausumaton ajatus oli, että vain slaavilaiset ortodoksit ovat orjuutettavissa.

Kristityissä maissa orjiksi määrättiin ainoastaan erirotuisia ja -uskoisia. Venäjä on maailman ainoa maa, missä kristitty eliitti orjuutti kansaansa ilman roturajaa, sanoo Etkind. Kaikki olivat rodultaan ja iholtaan samanvärisiä tässä sisäisen kolonisaation yhteisössä, joka aneksoi, assimiloit tai tuhosi ”toisensa”, ”kansan”. Säädyt tulivat rotujen tilalle, ja ryhmien väliset suuret kulttuuriset erot pystyttivät vakaita ja vahvoja säätykonstruktioita.

Maaorjuutetusta kansasta tuli nyt valtion ja eliitin tulojen lähde. Uusi säätyjärjestelmä lujittui, ja etniset erot muunnettiin säätyeroiksi. Hallinnollisesti tuloksena oli kategorioitten kaaos: ”vuoristolaiset”, ”paimentolaiset”, ”pohjoiset kansat”. Kansa säilytti ”aasialaisen tietämättömyyden”, mikä on orientalistinen alistamismetodi.

Valistusfilosofit alkoivat verrata säätysesteemiä siirtomaahan, pararakasta venäläistä talonpoikaa riistettyihin rotuihin. Venäläinen filosofi Aleksandr Herzen vertasi maaorjuutta neekeriorjuuteen. Venäläinen kirjallisuuskriitikko Vissarion Belinski taas kutsui talonpoikia ”valkoi-siksi neekereiksi”. Maaorjuus lopetettiin samaan aikaan kuin neekerior-

juuskin, mutta se oli laajamittaisempaa ja vaikutti Venäjän historiaan kauemmin ja syvemmin.

Vladimir Lenin kirjoitti 1913 artikkelin ”Venäläiset ja neekerit” ja totesi, että maaorjat ja neekerit vapautettiin samaan aikaan, mutta eri metodein. Tulos oli toinen, koska neekerit vapautuivat verisen sodan jälkeen, maaorjat taas ylhäältä lahjoitetulla reformilla. Siksi ”venäläisiin jäi paljon enemmän orjuuden jälkiä kuin neekereihin”, kirjoitti Lenin ennakoiden Franz Fanonia. Tämä lietsoi kolonisoidun väkivaltaa orjuuttajaansa vastaan, koska ilman tätä kokemusta ei ole sisäistä vapautusta.

Maaorjuus jatkui kolhooseissa: kolhoosilaisia riistettiin ankarasti valtionluovutuksilla, eikä heillä ei ollut sisäistä passia, joten heidät oli naulittu turpeeseen eli kolhoosiin.

Doktriinin mukaan imperiumi tuotti hyvinvointia Venäjän kansalle ja valistusta vierasheimoisille. Kuitenkin Venäjän kyvyttömyys antaa alistetuille kansoille positiivisia esikuvia aiheutti sen, että Venäjä ei pystynyt sulauttamaan niitä: sitä vaivasi kielteinen hegemonia. Voimaan perustuva dominaatio ilman hegemoniaa rapistui, sillä hegemonia vaatii korkeampaa kulttuuria. Venäjän kulttuurinen voimattomuus, kyvyttömyys parantaa ja valistaa, heikensi imperiumia.

Imperiumi ei saanut aikaan kulttuurihegemoniaa, vaan alistetut kansat usein pitivät itseään kulttuuriltaan korkeampana kuin alistaajaansa. Hyvä esimerkki tästä oli Itä-Preussi, jonka Venäjä miehitti ja anneksoi seitsenvuotisessa sodassa 1756–1763. Valloittaja-armeijaa johtivat Baltian saksalaiset. Jalkaväki oli venäläisiä, ratsuväki kasakoita, baskiireja, kalmukkeja ynnä muita ”villejä joukkoja”, joiden laumassa kaupunkiin ryntäsi myöhempi kapinajohtaja Pugatšov. Nämä ryöväsivät ja raikasivat kauheasti ja kansa oli yhtä sokissa kuin puna-armeijan marssiessa sinne vuonna 1945.

Pääkaupunki Königsberg oli perustettu kolonisoimaan muinais-preussilaiset, mutta nyt se oli itse venäläisinvaaosissa kolonisoitu. Kau-

punkiin asetettiin koloniaalihallinto, jota johti kenraalikuvernööri Nikolai von Korff, jota leikillä kutsuttiin varakuninkaaksi Intian mukaan. Asukkaille luvattiin uskonnonvapaus ja muut perinteiset privilegiot, mutta heiltä vaadittiin uskollisuudenvala.

Königsbergiläisten vaikenava vastarinta perustui vakaumukseen oman kulttuurin ylivoimaisuudesta. Tässä näkyy kielteinen hegemonia: Venäjä ei kyennyt vakuuttamaan alistamiaan oikeudestaan tai edes hallintokyvystään.

”Imperiumi ei saanut aikaan kulttuurihegemoniaa, vaan alistetut kansat usein pitivät itseään kulttuuriltaan korkeampana kuin alistaajaansa.”

Venäläinen miehittäjäupseeri Andrei Bolotov kirjoitti paljastavat muistelmat tästä kaudesta. Hän osasi täydellisesti saksaa, janoi saksalaista elämää ja yritti päästä siihen mukaan, ihaili preussilaisia ja halveksi venäläisiä hölmöinä. Hän sai kuitenkin huomata, että ”he eivät suostu tutustumaan, päästämään lähelleen, ovat ulkonaisesti korrekteja – sisäisesti vihollisia”. Miehittyjen salatut ajatukset, piilotetut transkriptit olivat varaventiili, jota Bolotov ei ymmärtänyt.

Saksalainen filosofi Immanuel Kant oli ylistänyt Fredrik I:tä 1754. Kahden vuoden päästä hänen oli pakko vanhoja uskollisuutta keisarinna Elisabetille. Miehitysaika aiheutti Kantin kuuluisan filosofisen kriisin, joka vaikutti ratkaisevasti hänen filosofiaansa. Hän vapautui mykkyystestä miehitysarmeijan lähdettyä ja loi filosofiassaan muun muassa ikuisen rauhan projektin, joka perustuu alueiden anastamisen kieltoon. Hän kirjoitti, että suvereenin valta perustuu sotilasmahtavuuteen, joka taas riippuu vauraudesta, vapaiden kansalaisten työstä. Sodan uhka saa tyrannit arvostamaan luovaa luokkaa ja työtä. Kantin filosofia syntyi kahden militantin sivilisaation, saksalaisen ja venäläisen, veitsenterällä.

Eräs Kantin ensimmäisistä oppilaista, Herder, käytti lähes ensimmäisenä termiä ”nationalismi” ja tutki sen rauhanomaisia, humaaneja аспектеja. Häinkin oli elänyt Venäjän miehityksessä, ja sen kokemuksista tuli hänenkin filosofiansa tärkein liikevoima pietismin toisinajattelun ohella. Jos valtion perusta on sota, anastaminen, niin hän painotti yhteisöä ja sen autonomiaa valtiosta. Koska venäläiset olivat jättäneet kulttuurin rauhaan, hänen ihanteekseen tuli yhteisen kulttuurin yhdistämien ihmisten yhteisö.

Etkind toteaa, että postkoloniaalinen tilanne tuotti Kantin ja Herderin piirissä ainutlaatuisen intellektuellin leimahduksen. He kokivat ensimmäisenä vapautusihanteen luovan voiman ja kehittivät uuden, vallankumouksellisen rationaalisuuden, autonomian ja historian ymmärryksen.

Vastauksena Venäjän miehitykseen syntyi tämä varhainen kansallinen liike, joka sai valtavan merkityksen Euroopassa ja sittemmin kaikkialla maailmassa, missä postkoloniaalinen diskurssi kehitti näitä ajatuksia vallasta, järjestä ja ihmiskunnasta.

Herderin uraa kulki myös Snellman opettaessaan, että ”pienen kansan voima on sen kulttuurissa”. Tämän ajatuksen hyinen konteksti oli artikkeli ”Sota vai rauha Suomelle?”. Snellmanilaista syvää naamiotumista selittää se, että Königsberg oli anneksoituna seitsemän vuotta, Suomi 108.

Puolalais-englantilaisen kirjailijan Joseph Conradin ”Pimeyden ydin” on vahvimpia postkoloniaalisia kertomuksia. Senkin emotionaaliset virrat tulivat Venäjän miehityksen vastustamisesta. Conrad syntyi kahdesti kolonisoidulla maalla, Länsi-Ukrainan Berditševissä. Hänen isänsä oli puolalaisen vastarintaliikkeen sankari, joka karkotettiin Vologdaan, ja Conrad asui lapsena isänsä mukana karkotuksessa, kunnes he pakenivat Itävaltaan.

Venäjän kansa eli omillaan vaistonvaraista, itäistä, kollektiivista,

mystistä, esikirjallista elämää. Oli lukuisia lahkoja maanalaisine pyhäköineen, ja virallisella kirkolla oli heikko ote talonpojista. Kansa oli organisoitunut ohi vallan, ja provinssi eli salaista elämää. Se oli sisäinen vihollinen, sulattamaton kokkare, joka paljastui lahkolaiseksi. Raskolnikit vallitsivat kansassa: ”lahjuksia ottavat ovat ortodokseja, lahjuksia antavat – raskolnikkeja”.

Pääkaupunki yritti tutkia kansaa ja sitten radikaalit valjastaa sen käyttöönsä ajatellen, että lahkolaiset ja vanhauskoiset piilottivat sosiaalisen protestin uskonnollisen toisinajattelun naamion alle. Kolonisoidut venäläiset kehittivät anti-imperialistisia nationalistisia ideoita. Slavofiilit ja marxilaiset etsivät vallankumouksellista potentiaalia lahkoista. Herder toi Venäjällekin alistettujen ihailun ja ”jalot villit”.

Kansanihminen edusti klassisessa romaanissa aina elämän henkistä Eldoradoa, viisautta, jonka hallitsevat luokat ovat kadottaneet. Tolstoi, jota Britanniassa verrattiin Gandhiin, lähti myös Rousseauun utopiasta. Narodnikit merkitsivät kansankokemuksen aggressiivista politisointia anti-imperialistisesta näkökulmasta. Musikan ihailu oli postkoloniaalinen liike.

Maineikasta esteetikosukua oleva Etkind lukee jännittävästi muun muassa Puškinia, Dostojevskia ja Gogolia. Lermontov ja Saltykov-Shtshedrin kuvasivat kaukasialaistuneita, taškentilaistuneita, jakutisoituneita siirtomaavirkamiehiä. Kirjasta näkee, että postkoloniaalinen käsiteapparaatti tulee tekemään suuria löytöjä Venäjän kirjallisuudesta. Mainio on luenta Leskovin ”Lumotusta vaeltajasta” (1873). Siinä ajetaan laivalla Konevitsasta Korelaan, ”köyhään, vaikkakin ikivanhaan venäläiseen kaupunkiin, jota surullisempaa on vaikea löytää”. Kyseessä on tietysti Käkisalmi, vaikka Leskovin tekstissä suomalaisuus jää näkymättömiin. Etkind kommentoi, että suomalaiset perustivat Korelan (eli Karjalan) 1310, sitten sen valtasivat vuorotellen Novgorov, Ruotsi, Venäjä, Suomi ja Neuvostoliitto. Hän muistuttaa, että kaupunki

on vaihtanut nimeä neljä kertaa, mutta pitää sitä identiteettittömänä. Suomalainen kokemus puuttuu tästä: Leskovin kertomuksen aikaan autonomisen suuriruhtinaskunnan Käkisalmi oli käsittäkseni kukoistava suomalainen, hallinnoltaan ruotsinkielinen kaupunki.

Tolstoin aatehistoriaa Etkind kommentoi, mutta sivuuttaa proosan, jossa tämä katsahti imperiumin pimeyteen syvemmälle kuin kukaan. Jo ”Kasakoissa” hän kuvasi koloniaalisen sodan julmuutta ja kasakoitten itämaistumista. Anna Politkovskaja otti kirjansa ”Toinen Tšetšnian sota” motoksi katkelman Tolstoin Kaukasian sotakertomuksesta, jossa kuvataan eurooppalaisesti sivistyneen upseerin raakaa väkivaltaa vuoristolaisia kohtaan.

Vanhoilla päivillään Tolstoi siirtyi ainutlaatuiseseen radikaaliin imperialismiin kritiikkiin. Kertomuksessa ”Juhlan jälkeen” näkee kujanjuoksun, jonka kohteenakin on tataari ja kauhistuu törmätessään ”pimeyden sydämeen”. ”Hadzhi-Muratissa” Tolstoi tuomitsee koko modernin imperialistisen sivilisaation ankarammin kuin Conrad.

Suomalais-ugrilaisten kansojen näkymättömyys vaivaa Etkindin kirjaa, vaikka hän toteaaakin, että Venäjä syntyi tuloksena tuhatvuotisesta ”slaavilaisesta kolonialisatiosta” mailla, jotka kuuluivat suomalaisille, tataareille, jakuuteille ynnä muille. Konkretiaa on vähän. Stepan Jeshevski totesi, että vaikka kronikoiden alussa suuri osa Venäjää oli suomalaisten heimojen asuttamaa, kuten Novgorod, Moskova, jopa Kiova, ei historia muista muiden heimojen systemaattista hävittämistä venäläisten toimesta kronikoissa eikä kansankertomuksissa. Hän todistelee tällä heimojen väkivallatonta assimiloimista.

Venäläinen historioitsija Pavel Miljukov taas noteerasi väkivallan ”kaikki asteet, kun venäläiset nielaisivat tataarit ja suomalaiset” ruudin ja linnoitusketjujen avulla, ja kuvasi aseellisen alistamisen kirjassaan ”Kolonializatsija Rossii” (1895). Siinä on yksityiskohtaiset luettelot kansoista, jotka oli tuhottu tai pakkoassimiloitu Venäjällä. Shchapov laskee niitä

kaikkiaan 111 kpl. Miljukov piti väkivallattoman assimilaation teoriaa venäläisen nationalismin ja Venäjän imperialismien retorisenä strategiana.

Slaavien ja varjagien vähälukuinen eliittikerros kolonisoivat Venäjän. Niinpä venäläiset ovatkin geneettisesti identtisiä Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen kanssa, jotka pakotettiin kielen ja kulttuurin vaihtoon. Keskiaikaiset linnoitetut luostarit perustettiin suomalaisten heimojen pakkokristillistämisen keskuksiksi. 1600-luvun puolivälistä lähtien heimoja järjestelmällisesti pakkokastettiin ja uhrilehdot hävitettiin. Mordvalaiset tappoivat Rjazanin piispan.

Heimot tehtiin näkymättömiksi uskonnollisella diskurssilla. 1024 Vladimirissa, Rostov Velikissä ja Pereslavlissa leimahti pakanoiden eli ”velhojen” kapina, joka selvästikin oli merjalaisten ja muiden heimojen kapina pakkokristillistäjiä ja kolonialisteja vastaan. Merjalaisten kaupunkeja olivat alun perin myös Kostroma, Jaroslavl, Ivanovski ja Suzdal. Rjazanin nimikin tulee ersästä.

Kronikoissa mainitaan aseellinen vastarinta. Muromin ruhtinas Jaroslav Svjatolavovitš hävisi vuonna 1103 taistelun mordvalaisille, ja nämä lakkasivat maksamasta veroa Kiovalle. Ruhtinas Purgaz taisteli Vladimirin ruhtinasta vastaan Volgan ja Okan herruudesta venäläisten perustettua niiden yhtymäkohtaan mordvalaisen kylän paikalle Nizhnyj Novgorodin. Ersät piirittivät sitä 1300-luvulla. Pjanajoella mordvalaiset ja tataarit tuhosivat venäläisen sotajoukon 1377. Mordvalaiset pakenivat 1500–1700-luvuilla Moskovon valtaa, ja slaaveja tuli tilalle.

Kapinoiden etniset ja uskonnollis-kulttuuriset (luonnonuskonnon ja islamin) aspektit on hämärretty. Volgansuomalaiset ja -turkkilaiset osallistuivat laajasti Vale-Dmitrin ja Razinin kapinoihin. Vielä Pugatšovin sodassa he yrittivät vallata Nizhnyj Novgorodin, ja Pugatšovista onkin paljon mordvankielisiä kansanrunoja. Udmurttilainen besermenien heimo kylvi pelkoa venäläisten joukkoon Napoleonin sodassa. Tšeremissisotien eli marien jatkuvan kapinoinnin takia tsaari

perusti alueelle kaupunkeja ja valvoi suomalaisten heimojen elämää. Oli rajoituksia, ankaria veroja ja turkisten, hunajan ja viljan kiristystä.

”Pakanoihin” venäläisyys projisoi pelkoja ja demonismia. Vielä 1895 Vjatassa Staryj Multanin kylässä poliisit kyhäsivät oikeusjutun yhtätoista udmurtitalonpoikaa vastaan, joita syytettiin pakanallista uhritoimitusta varten suoritetusta murhasta. Heidät tuomittiin elinkautiseen pakkotyöhön. Radikaalit kirjailijat Korolenko ja Maksim Gorki ryhtyivät puolustamaan heitä, ja uusi tutkinta vapautti heidät syyttöminä.

Monen mordvalaisen tausta on salattu, kuten skisman päähenkilöiden esipappi Avvakumin ja patriarkka Nikonin, runoilija Jesenin ja kirjailija Gorkin. Tieteen perustaja Lomonosov oli kolmelta neljäsosalta karjalainen. Aatelissuvuista Mordvinit, Vedenjapinit ja Jazykovit olivat Moskovan palvelukseen assimiloitunutta mordvalaista ylimystöä. Venäjän kulttuurihegemonia ei toiminut Suomessakaan, jossa skandinaavinen identiteetti piti itseään kulttuurisesti korkeampana. Miehistyksen sokki pani Ruotsin Itämaan liikkeelle, ja suomalaisuus konstruointiin vastarintana imperiumille. Meillä ei autonomian ansiosta ollut venäläistä virkamiehistöä eikä imperiumihallintoa tai maaorjuutta, joten imperiumiin sulattamisen mekanismit eivät toimineet.

Modernisoituakseen keisarikunta hylkäsi monimuotoisen aristokraattisen hallinnon Aleksanteri III:n kaudella. Myös Suomen autonomiaa imperiumi yritti rajoittaa pyrkimyksensä voimavarojen tehokkaampi käyttö, keskitys ja hallinnon yhtenäistäminen, laajempi verotus ja asevelvollisuus. Tämä ”sortokausi” nosti vastarintaan kaikki hallinnollisia etuoikeuksia ja poikkeuksia nauttineet, kansallisuusaatteen mobilisoimat vähemmistökansat, mikä johti imperiumin hajoamiseen. Suomenkielinen kirjallisuus ja kulttuuri syntyi vastarintana imperiumille ja ruotsalaisuuden paineessa, joten postkoloniaalinen paradigma tulee löytämään meidänkin historiallisesta identiteetistämme paljon uutta. Nykyään isien perintöä tosin nakerretaan ”ryssävihana” ja ”russofobiana”

sekä glorifioimalla ”Pietarin tietä”. Mimikria on joutunut kuolioon ja muuttunut henkiseksi miehitykseksi?

Etkind liittyy ajankohtaiseen keskusteluun Venäjän nykyisistä vaihtoehdoista. Vladislav Inozemtsev toteaa Vlastissa, että Venäjä on nykyään, samoin kuin 400 vuotta sitten, jakautunut Moskoviaan, jossa eliitit jakavat keskenään koko maan resurssit valtiontalouden avulla, sekä muuhun maahan, jossa yksityinen aloitteellisuus on nujerrettu. 20. vuosisadallakaan Moskova ei ole pystynyt tekemään Tyynenmeren rannikosta edes Oregonia tai Brittiläistä Kolumbiaa, Kaliforniasta puhumattakaan. Neuvostoliiton hajottua on maan riippuvuus Siperiasta deindustrialisaation seurauksena vain lisääntynyt. Koskaan historiansa aikana ei Moskova ole ollut niin riippuvainen itäisestä osastaan, jota nykyäänkin pidetään siirtomaana. Siperiasta tulee pääosa raaka-aineesta, joka tuo Venäjän vientituloista 76 prosenttia. Öljy- ja kaasuvero on 52 prosenttia budjetista, ja rahat tulevat Siperiasta. Moskovan kaupungin budjetti on 13 prosenttia federaatiosta ja suurempi kuin 65 federaation subjektin budjetti yhteensä. Moskova on konservatismiin, militarismiin ja kolonialismiin, vallan vertikaalin keskus ja pysähtyneisyyden linnoitus.

Modernisaatio voittaisi, jos paikallinen itsehallinnollisuus, aktiivisuus, oikeudet, päätösvalta ja omarahoitus lisääntyisivät. Siperian mobilisaatio voisi pelastaa maan, mutta sen voivat tehdä vain vapaat ihmiset, jotka tuntevat vastuuta kotiseudustaan Siperiassa. Todellinen federalismi, liberalisoivat verot ja rahoitus houkuttelisivat sijoituksia hyvällä bisnesilmastolla. Inozemtsev muistuttaa, että ”vastarannalla” Alaskassa Anchorage kukoistaa ja kasvaa, kun taas entinen vankileirien saariston pääkaupunki Magadan yhä kurjistuu. Yhdysvaltojen länsirannikolla kohisee yksityinen aloitteellisuus ja firmat, Venäjällä taas valtiojohtoiset projektit ja BAM.

Sergei Solovjev vertasi 1800-luvulla Rurikia Pietari Suureen. Tähän kovaotteisten kolonialistien galleriaan nousee Stalin – samoin kuin Putin?

Kari Liuh toimii Turun yliopistossa kansainvälisen liiketoiminnan professorina, erikoistumisalueenaan Venäjän ja Euroopan kehittyvät markkinat. Liuh on suorittanut Ph.D.-tutkinnon Glasgow yliopistossa ja kauppatieteiden tohtorintutkinnon Turun kauppakorkeakoulussa. Hän on ollut mukana lukuisissa kansainvälisissä tutkimushankkeissa ja asiantuntijatehtävissä.

KARI LIUHTO

SUOMI VENÄJÄN TALOUDEN VUORISTORADASSA

TALOUSROMAHDUS, KULTAKAUSI JA HIIPUVAN KASVUN AIKAKAUSI

Venäjän bruttokansantuote (BKT) romahti Neuvostoliiton hajoamista seuranneina viitenä vuotena 40 prosenttia vuoteen 1991 verrattuna. Talousromahduksen taustalla oli lukuisia syitä. 15 neuvostotasavallasta keinotekoisesti rakennettu keskinäisriippuvainen suunnitelmatalous hajosi yhtäkkiä, ja valtion johto joutui talouden kehittämisen asemesta keskittymään sisäpoliittiseen taisteluun, maan hajoamisen estämiseen ja suurvalta-asemansa rippeiden säilyttämiseen. Markkinatalouden rakentaminen suuressa valtiossa oli hitaampaa kuin pienissä neuvostotasavalloissa. Huomattava osa Venäjän valtion kulta- ja valuuttavarannoista oli mystisesti kadonnut, ja valmiudet ulkomaankaupan käyntiin olivat erittäin vajavaiset. Lisäksi neuvostotilastot liioittelivat Venäjän talouden todellista kokoa vuonna 1991.

Nyky-Venäjän talous lähti nousuun ensi kertaa vuonna 1997, mutta kasvu tyssäsi Aasian talouskriisiin vuotta myöhemmin. Öljyn hinnan nousu siivitti kuitenkin Venäjän talouden uuteen kasvuun vuonna 1999.

Erittäin ripeää, noin seitsemän prosentin vuosikasvua jatkuikin aina vuoden 2008 globaaliin finanssikriisiin asti.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että öljyn keskimääräinen tynnyrihintana oli vuonna 1999 noin 20 dollaria, kun hinta ennen globaalia finanssikriisiä oli yli viisinkertainen. Öljy on Venäjän valtiontaloudelle elintärkeää, sillä se tuo kolmanneksen federaation budjettituloista. Toisin kuin yleisesti luullaan, maakaasun rooli Venäjän valtiontaloudessa (noin viidennes budjettituloista) on öljyä vähäisempi. Toisaalta ei tule unohtaa, että venäläinen yhteiskunta toimii maakaasulla ja kaasu tyydyttää puolet maan energiakulutuksesta. Maakaasu näyttelee myös näkyvää roolia Venäjän ulkopoliitikassa. Maan hallitus käyttääkin kaasua hyväkseen ulkopoliittisten päämääriensä saavuttamiseen. Kaasu on öljyä käyttökelpoisempi ulkopoliittikan väline, sillä useimmat öljyn kuluttajamaat pystyvät korvaamaan venäläisen öljyn ostamalla sitä muualta. Kaasun kohdalla tilanne on toinen, sillä Venäjä on useille varsinkin itäisen Euroopan maille ainoa kaasun toimittaja ja Venäjältä tulevat kaasuputket ovat käytännössä ainoa realistinen keino kaasuhuollon hoitamiseen.

Kokonaisuutena ajanjakso 1999–2007 oli Venäjän talouden kultakausi, jolloin Venäjän BKT kaksinkertaistui. Toista vastaavanlaista kautta Venäjällä ei ole näköpiirissä ainakaan lähitulevaisuudessa. Kuriositeettina todettakoon, että tämän kultakauden lopulla (vuonna 2006) Venäjän talous ylitti ensi kertaa viimeisen neuvostovuoden BKT:n tason. Toisin sanoen Venäjältä meni noin 15 vuotta talousromahduksesta toipumiseen.

Yhdysvalloista alkunsa saaneen globaalin finanssikriisin seurauksena Venäjän BKT notkahti vuonna 2009 liki kahdeksan prosenttia. Näin syvä notkahdus on kiistaton osoitus siitä, että öljyn, kaasun ja muiden luonnonvarojen viennistä riippuvainen Venäjä on erittäin herkkä maailmanmarkkinoiden heilahduksille. Tässä yhteydessä otettakoon vertailukohdaksi Suomi, joka tunnetaan erittäin avoimena, maailmanmarkkinoista riippuvaisena taloutena. Maamme BKT putosi kyseisenä

vuonna vain puoli prosenttiyksikköä enemmän kuin Venäjällä.

Venäjä on pikkuhiljaa toipunut globaalista finanssikriisistä, mutta merkille pantavaa on talouskasvun hiipuminen. Vuonna 2013 Venäjän BKT:n kasvu jäi jo alle 1,5 prosentin. Suomen pankin mukaan *”pidemmän ajan kuluessa talouden kasvu jää noin 2 prosentin trendiin, jos Venäjällä ei saada tarpeellisia järjestelmäuudistuksia toteutettua ripeämmin ja laajemmin kuin viime vuosina”* (BOFIT Venäjä-ennuste 25.3.2014). On tosin mahdollista, että Venäjän talous voi yksittäisinä vuosina kasvaa huomattavasti hitaammin tai jopa supistua kasvutrendistä huolimatta. Tähän viittaa Venäjän talouskehitysministeriön ennuste, jonka mukaan Venäjän BKT kasvaa vuonna 2014 vain 0,5 prosenttia.

1990-luvun alkupuolella Venäjän talous oli Hollannin kokoluokkaa. Erityisesti vuosien 1999–2007 ennätyskasvun ansiosta Venäjä on nykyään maailman kuudenneksi suurin talous. Euroopan maista vain Saksan talous on Venäjän taloutta suurempi. Venäjä kattaa maailmantaloudesta (mukaan lukien kauppa, investoinnit ja turismi) noin 2–3 prosenttia. Energian tuotannossa sen osuus on kuitenkin huomattavasti suurempi. Esimerkiksi maailman öljyn tuotannosta Venäjä muodostaa 13 prosenttia ja maakaasun tuotannosta 18 prosenttia. British Petroleumin mukaan Venäjän tavanomaiset öljyvarannot riittävät nykytuotantovauhdilla reilut 20 vuotta ja kaasuvaramot yli 50 vuotta. Koska Venäjällä on tavanomaisten öljy- ja kaasuvaramojen ohella myös huomattavat ei-tavanomaiset hiilivetyvarannot (mukaan lukien liuskeöljy- ja liuskekaasuvaramot), öljy ja kaasu eivät lopu Venäjältä tällä vuosisadalla. Jää tosin arvailujen varaan, missä määrin Venäjän perifeeriset öljy- ja kaasuvaramot ovat tulevaisuudessa kaupallisesti hyödynnettävissä. Tästä epävarmuudesta huolimatta öljy, kaasu ja muut luonnonvarat toimivat Venäjän talouskehityksen ytimessä pitkälle tulevaisuuteen, sillä Venäjän modernisaatio-ohjelma etenee hitaasti ja palvelee enemmän Venäjän armeijan kuin teollisuuden tai kansalaisyhteiskunnan tarpeita.

Venäjä on pinta-alaltaan maailman ylivoimaisesti suurin valtio. Se on neljä kertaa Euroopan unionia suurempi. Tämä 17 miljoonan neliökilometrin jättiläinen on jaettu noin 80 hallinnolliseen yksikköön. Näistä yksiköistä Murmanskin alue, Karjalan tasavalta ja Leningradin alue, jonka sisällä omana hallintokokonaisuutena toimii Pietarin kaupunki, sijaitsevat maamme rajan tuntumassa. Koska pääosa Venäjällä liiketoimintansa aloittaneista suomalaisyrityksistä toimii juuri Leningradin alueella ja Pietarin kaupungissa, tiivis analyysi niiden merkityksestä Venäjän taloudessa on paikallaan.

Pietarin kaupunki ja Leningradin alue muodostavat yhdessä viitisen prosenttia Venäjän bruttokansantuotteesta. Koska Venäjän talous on noin kymmenen kertaa Suomen taloutta suurempi, Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen talouksien yhteenlaskettu ostovoimaan suhteutettu koko on karkeasti ottaen puolet Suomen BKT:n arvosta.

Suur-Pietarissa eli Pietarin kaupungissa ja sitä ympäröivällä Leningradin alueella asuu noin seitsemän miljoonaa ihmistä, mikä on viitisen prosenttia Venäjän koko väestöstä. Virallinen työttömyysaste Pietarin kaupungissa on vain prosentin luokkaa ja Leningradin alueella kolmisen prosenttia. Näin alhainen työttömyysaste on Suur-Pietarin teollisuustuotannon laajamittaiselle kehitykselle pullonkaula ja luo paineen palkkojen korottamiselle jopa tuottavuutta nopeammin.

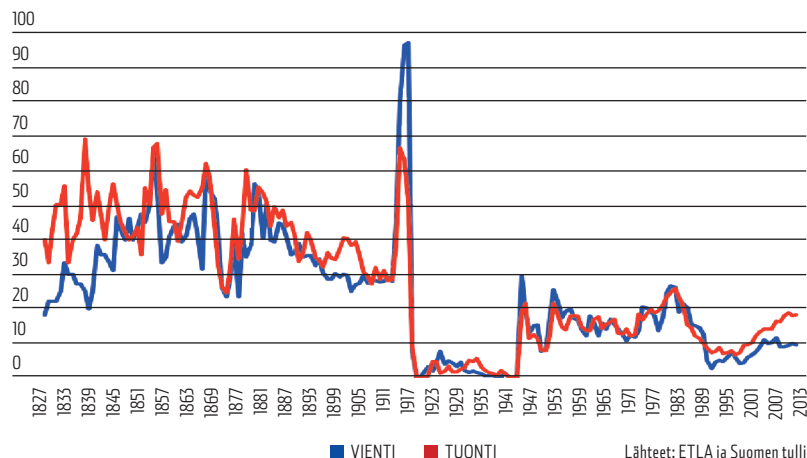
Pietari on yksi Venäjän tuontikeskuksista. Yli kymmenesosa maan kokonaistuonnista päättyy Pietariin. Suomen osuus Suur-Pietarin kokonaistuonnista on viitisen prosenttia. Suomalaisyritysten osuus erityisesti Leningradin alueelle tehdyistä ulkomaisista investoinneista on huomattava – noin viidennes. Suur-Pietari tarjoaakin suomalaisille yrityksille ponnahduslaudan laajoille Venäjän-markkinoille. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että Venäjällä on Pietarin ohella kymmenkunta muuta miljoonakaupunkia.

SUOMEN TALOUSSUhteET VENÄJÄN KANSSA

Venäjällä ja sittemmin Neuvostoliitolla on ollut autonomian ajastamme lähtien (1809) erittäin merkittävä rooli maamme taloudessa. Poikkeuksen tähän pitkän ajan trendiin muodostavat Lokakuun vallankumousta välittömästi seuranneet vuodet sekä suunnitelmatalouden alkuvuosien ja toisen maailmansodan välinen aikakausi, jolloin idänkauppamme kuivui olemattomiin. Sotakorvauksien ja clearing-kaupan myötä Neuvostoliiton osuus maamme ulkomaankaupassa vaihteli 10 ja 30 prosentin välillä aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka vuonna 1991. 1990-luvun alkupuoli kului bisnesmiehiemme opetellessa uusia pelisääntöjä. Vuosikymmenen loppupuolella Venäjän talouden kasvu imaisi idänkauppamme nousuun (kuviot 1 ja 2).

*"Tuomme Venäjältä lähinnä
energiatuotteita, jotka
muodostavat yli 80 prosenttia
idäntuonnistamme. Noin puolet
Suomen kokonaisenergian
kulutuksesta tyydytetään
venäläisellä energialla."*

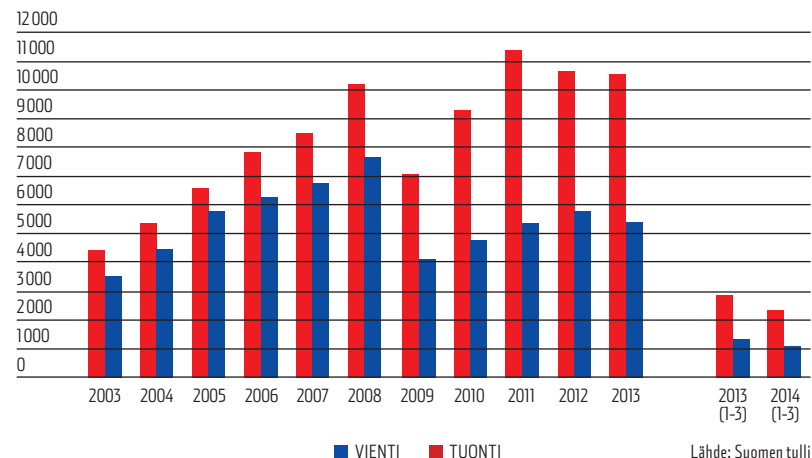
**KUVIO 1. VENÄJÄN JA NEUVOSTOLIITON OSUUS SUOMEN
ULKOMAANKAUPASSA 1827–2013 (%)**

Venäjän osuus viennistämme on pysytellyt kymmenen prosentin tuntumassa viimeiset kymmenen vuotta. Samaan aikaan Venäjän osuus tuonnistamme on kasvanut liki 20 prosenttiin. Koska tuomme Venäjältä lähinnä luonnonvaroja, raaka-aineiden kohonneet hinnat selittävät suurelta osin Venäjän tuontiosuuden kasvun. Toisaalta Suomi tuo Venäjältä joitain raaka-aineita huomattavasti enemmän kuin se niitä kuluttaa. Esimerkiksi vuonna 2012 Suomi toi noin 15 miljoonaa tonnia raakaöljyä, josta noin puolet jalostimme vientiin.

Toinen maininnan arvoinen havainto on idänvientimme viimeaikainen alamäki, joka alkoi toukokuussa 2013. Kokonaisuudessaan vientimme Venäjälle putosi vuonna 2013 kuusi prosenttia, mikä on kolme kertaa enemmän kuin kokonaisvientimme supistuminen. Vuoden 2014 ensimmäisellä neljänneksellä Venäjän-vientimme lasku jyrkkenei 16 prosenttiin ja oli neljä kertaa kokonaisvientimme laskua syvempi. Arvioitaessa Venäjän-vientimme viimeaikaista kehitystä ei tosin tule

**KUVIO 2. SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLINEN KAUPPA VUODESTA 2003
(MILJOONAA EUROA)**

unohtaa, että globaalin finanssikriisin pyörteissä Suomen vienti Venäjälle putosi huimat 47 prosenttia vuonna 2009. Tästä romahduksesta Venäjän-vientimme ei ole vieläkaan toipunut, vaan se oli yhä vuonna 2013 reilut kaksi miljardia euroa vähäisempi kuin vuonna 2008. Venäjän tuoreet jäänmurtajatilaukukset kuitenkin luovat uskoa tulevaisuuteen.

Idänkauppaa käyviä yrityksiä tai poliitikkojamme on turha syyttää idänkauppamme alamäestä, sillä laskun taustalla on ennen kaikkea Venäjän teollisuuskasvun pysähtyminen, yksityisen kulutuksen hiipuminen sekä ruplan ulkoisen arvon heikkeneminen. Idänviennin laskusta huolimatta Venäjä on yhä maamme kolmanneksi suurin vientimaamme Ruotsin ja Saksan jälkeen. Huomion arvoista Venäjän-kaupassamme on sen suuri alijäämä, joka on suurempi kuin minkään muun maan kanssa.

Teolliset koneet ja kemialliset tuotteet muodostavat noin 40 prosenttia Venäjän-viennistämme, joten idänvientimme ennustajien kannattaa yrittää ennakoida erityisesti Venäjän teollisuuden tulevaa

kehitystä. Toisaalta elintarvikevienti on liki kymmenesosa idänvien-
nistämme, joten suomalaiset tuotteet ovat tuttuja myös venäläisille
kuluttajille. On mielenkiintoista havaita, että puhelimet muodostavat
enää alle kolme prosenttia viennistämme Venäjälle.

Tuomme Venäjältä lähinnä energiatuotteita, jotka muodostavat
yli 80 prosenttia idäntuonnistamme. Noin puolet Suomen kokonais-
energian kulutuksesta tyydytetään venäläisellä energialla. Vuonna 2013
noin 98 prosenttia maakaasustamme, 85 prosenttia raakaöljystämme,
54 prosenttia kivihiilestämme ja 12 prosenttia sähköstämme oli peräi-
sin itänaapuristamme. Energian tuonnin ohella tuomme itänaapurista
puuta ja metalleja. Venäjällä valmistettujen tavaroiden osuus idän-
tuonnistamme on vain pari prosenttia, mikä on tyly osoitus Venäjän
teollisuuden heikosta kansainvälisestä kilpailukykyvystä. Tosin ei voida
kokonaan sulkea pois sitä skenaariota, että tulevaisuudessa alkaisimme
tuoda Suomeen erityisesti Pietarissa valmistettuja ”länsituotteita”.

Keskinäisen kauppamme ohella Suomi toimii tärkeänä länsituottei-
den ja osittain jopa aasialaisten tavaroiden jakelureittinä Venäjälle. Vielä
kymmenkunta vuotta sitten kolmannes Venäjän kokonaistuonnista tuli
Suomesta tai Suomen kautta. Tätä nykyä Suomen kautta tapahtuva
maantietransito ja Suomen vienti Venäjälle muodostavat yhdessä enää
vajaan kymmenyksen Venäjän kokonaistuonnista. Rautatietransiton
asema maassamme lisääntyi ripeästi aina Venäjän talouskasvun hiipu-
miseen saakka.

Venäläisinvestoinnit Suomessa eivät juuri kasvaneet ennen vuotta
2000, mutta sen jälkeen ne ovat kolminkertaistuneet. Pääsyy inves-
tointien vahvaan kasvuun lieene ollut venäläisyritysten varallisuuden
kasvu, mikä on mahdollistanut sijoitukset ulkomaille. Vuoden 2013
loppuun mennessä venäläiset yritykset ovat sijoittaneet maahamme
lähes 850 miljoonaa euroa. Liikevaihdoltaan Suomen kolme suurinta
venäläisomisteista yritystä ovat Teboil (Lukoil), Gasum (Gazprom) ja

Harjavalta (Norilsk Nickel). Tämä yritystroikka löytyy maamme sadan
liikevaihdoltaan suurimman yrityksen joukosta. Kaiken kaikkiaan maa-
hamme arvioidaan rekisteröidyn pari kolme tuhatta venäläisomisteista
yritystä, joista suurin osa ei tosin toimi aktiivisesti.

Ennen maamme liittymistä Euroopan unioniin vuonna 1995
venäläiset sijoitukset olivat viisi prosenttia maamme suorista ulkomai-
sista investoinneista. Vaikka venäläisinvestoinnit ovat viime vuosina
maassamme lisääntyneet, niiden osuus on vaipunut alle yhden prosen-
tin. Osuuden lasku johtuu siitä, että investoinnit erityisesti lännestä
Suomeen ovat kasvaneet venäläisiä investointeja nopeammin. Ei tule
myöskään unohtaa, että maahamme on myös saapunut venäläisiä inves-
tointeja epäsuorasti, ennen kaikkea Sveitsin ja Benelux-maiden kautta
(kuvio 3).

Lehtitietojen perusteella noin 5 000–10 000 hehtaaria suomalaista
maata ja 5 000–7 000 kiinteistöä olisi venäläisessä omistuksessa. Lai-
narahan hinta Venäjällä on viime aikoina kallistunut, mikä jarruttaa
venäläisten maa- ja kiinteistökauppoja myös Suomessa. Vuonna 2013
venäläisten arvioidaan tehneen alle 400 kiinteistökauppaa maassamme.
Rahoitusvaikeuksiensa takia osa venäläisistä on jopa joutunut luopu-
maan omistuksistaan Suomessa.

Venäläisomistuksessa suomalaisia risoo erityisesti tontti- ja kiin-
teistöhintojen nousu ja maaomistamisen vastavuoroisuuden heikkene-
minen Venäjällä. Venäjän lainsäädäntö ei näet enää salli ulkomaisten
maakiinteistöomistusta raja-alueilla. Raja-aluekäsite laajeni tämän
vuosikymmenen alkupuolella, minkä seurauksena lähes kaikki Suomen
Neuvostoliitolle luovuttamat alueet kuuluvat raja-alueisiin. Poikkeuk-
sen muodostavat Käkisalmen, Pitkärannan ja Terijoen piirit sekä osa
Sortavalan piiriä. Suomalaisia myös mietityttää venäläisten maanomis-
tus maamme puolustuksen ja turvallisuuden kannalta tärkeiden maa-
alueiden läheisyydessä. Vaikka kokonaisuutena venäläisten kiinteistö- ja

maaomistusta voidaan pitää myönteisenä asiana, viranomaistemme ja eduskuntamme tulisi pikaisesti tutkia venäläisomistukset maamme turvallisuuden kannalta strategisten kohteiden liepeillä.

Suomalaisinvestoinnit Venäjälle säilyivät vaatimattomina aina vuoteen 2005 saakka, jolloin alkoi selvä buumi. Suomen pankin mukaan suomalaiset yritykset olisivat sijoittaneet Venäjälle noin neljä miljardia euroa. Kokoluokka on sama, jonka Venäjän keskuspankki laskee suomalaisten yritysinvestointien kokonaisarvoksi Venäjällä. East Office of Finnish Industries, joka on suomalaisen suurteollisuuden lobbausorganisaatio Venäjällä, arvioi puolestaan Venäjälle tehdyt suomalaisinvestoinnit liki kolme kertaa suuremmaksi kuin Suomen pankki tai Venäjän keskuspankki.

Suomalaisia investointeja Venäjälle on houkutellut venäläisten kasvanut kulutus ja Fortumin usean miljardin euron sijoitus venäläiseen sähköntuotantoon. Fortumin sijoitus Venäjälle on pääosa kaikista suomalaisyritysten Venäjälle tekemistä sijoituksista. Työ- ja elinkeinoministeriömme mukaan vuonna 2010 suomalaisia yrityksiä toimi Venäjällä reilut 400. Niiden liikevaihto Venäjällä oli noin 10 miljardia euroa, ja ne työllistivät noin 50 000 ihmistä itänaapurissamme. Jos pienimmätkin yritykset otettaisi lukuihin mukaan, Venäjällä toimivien suomalaisyritysten määrä nousisi todennäköisesti yli kaksinkertaiseksi.

“Venäjä on yhä maamme kolmanneksi suurin vientimaamme Ruotsin ja Saksan jälkeen”

VENÄJÄN ASEMA SUOMALAISTEN INVESTOINTIEN LÄHTENÄ JA KOHTENA (KUVIO 3.)

Venäjän suorat investoinnit Suomeen	1994	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Kokonaismäärä (miljoonaa euroa)	242	241	240	378	503	634	583	842
Venäjän osuus kaikista suorista ulkomaisista investoinneista Suomeen	5 %	4 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %

Suomen suorat investoinnit Venäjälle	1994	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Kokonaismäärä (miljoonaa euroa)	41	2	314	1097	2783	2978	3197	3971
Venäjän osuus kaikista suomalaisista suorista investoinneista ulkomaille	0 %	0 %	1 %	2 %	3 %	3 %	3 %	3 %

Lähde: Suomen Pankki

Vaikka suomalaisyritysten sijoitukset Venäjälle ovat vähintään ne-linkertaistuneet viimeisten kymmenen vuoden aikana, maan osuus suomalaisinvestointien kohteena on räikeästi alle potentiaalin. Venäjä on kyennyt houkuttelemaan vain kolme prosenttia suomalaisyritysten ulkomaille tekemistä investoinneista. Vertailukohteeksi voidaan ottaa läntinen naapurimaamme Ruotsi, johon suomalaisyritykset ovat investoineet yli seitsemän kertaa enemmän kuin Venäjälle. Varsin pienet investointimme Venäjälle osoittavat selvästi sen, että yritysjohtajamme pitävät Venäjän toimintaympäristöä yhä vaikeana ja riskialttiina. Varaukselliset asenteet Venäjää tai venäläisiä kohtaan jarruttavat suomalaisinvestointeja huomattavasti vähemmän kuin julkisuudessa annetaan ymmärtää. Asenteita enemmän suomalaisinvestointeja Venäjälle hidastavat yritysjohtajiemme tietämättömyys ja osaamattomuus sekä Venäjän liiketoimintaympäristön karuus.

Suomi on ulkomaanmatkailun suurvalta venäläisille. Joka kymmenes venäläisen tekemä ulkomaanmatka suuntautuu maahamme. Suomi on venäläisten merkittävin ulkomaan matkakohde, jos Ukraina jätetään tarkastelun ulkopuolelle. Ukrainan nykykriisin seurauksena ei ole täysin mahdotonta, että Suomi nousisi väliaikaisesti venäläisten ulkomaan

matkustamisen paalupaikalle. Jos venäläisten rekkakusien tekemät ulkomaanmatkat jätetään tarkastelusta pois ja keskitytään varsinaiseen turismiin, Suomen asema venäläisten matkailun kohteena putoaa. Siitäkin huolimatta Suomi säilyy venäläisten seitsemänneksi tärkeimpänä ulkomaan lomakohteena.

Matkailun edistämiskeskuksen mukaan Suomen saamat matkailutulot venäläisestä turismista olivat vuonna 2013 lähes 1,4 miljardia euroa. Summa on erittäin merkittävä, sillä esimerkiksi samana vuonna vientimme Venäjälle oli noin 5,4 miljardia euroa. Kaiken kaikkiaan venäläiset tuovat yli 40 prosenttia maamme ulkomailta saatavista matkailutuloista. Venäläisiä houkuttelevat Suomeen luonto, turvallisuus sekä Venäjää laadukkaammat tuotteemme ja palvelumme. Suhteellisesti eniten venäläisestä ostosmatkailusta hyötty Kaakkois-Suomi. Yksinomaan Lappeenrannan ja Imatran yhteenlaskettu tax free -myynti ylittää Helsingin tax free -myynnin. Venäläisten loma- ja ostosmatkailun ohella maamme kannattaisi systemaattisesti kehittää terveyspalveluiden markkinointia venäläiselle keskiluokalle, sillä venäläisille suunnatun terveysmatkailun osalta olemme jäljessä muun muassa Israelia ja Saksaa.

Suomessa asuu noin 70 000 venäjää äidinkielenään puhuvaa ihmistä. Osalla heistä on Suomen kansalaisuus, osalla Venäjän tai jonkin muun entisen neuvostotasavallan kansalaisuus ja osalla kaksoiskansalaisuus. Tarkemmin sanottuna Suomessa asuu noin 30 000 Venäjän kansalaista, joista reilulla 20 000 on kaksoiskansalaisuus. Pääosa venäjänkielisistä asuu pääkaupunkiseudulla, mutta venäjänkielisten suhteellinen osuus kipuaa korkeimmalle itäisen Suomen ja Lapin pienissä kunnissa. Venäjänkielisten kasvaneesta määrästä huolimatta keskustelu venäjän kielen nostamisesta maamme kolmanneksi viralliseksi kieleksi on hätköityä.

Ruotsi on Suomen tärkein vientimaa sekä ylivoimaisesti merkittävin investointien kohde ja lähde. Suomella on vuosisatainen hallinnollis-kulttuurinen side Ruotsiin, minkä seurauksena ruotsia

äidinkielenään puhuvia asuu maassamme liki 300 000. Jo yksinomaan edellä mainittujen tekijöiden perusteella on perusteltua, että olemme kaksikielinen maa ja pysymme sellaisena. Toisaalta ruotsin kielen opetusmallia on maassamme syytä kehittää siten, että kaikille suomalaisille ruotsin kielen opiskelu ei olisi pakollista. Ruotsin kielen pakollisuuden poistaminen ei kuitenkaan saisi johtaa siihen, että opiskelemme vähemmän vieraita kieliä, vaan globalisoituneessa maailmassa meidän tulisi osata niitä entistä enemmän ja paremmin. Englannin, saksan ja ranskan ohella meidän tulisi hallita esimerkiksi Etelä-Amerikan valtakieliä espanjaa ja portugalia sekä turkkia ja Kiinassa ja Indonesiassa puhuttavia kieliä. Venäjän ja ruotsin välinen kielitaistelu ei ole maamme ongelmien ratkaisu, vaan pikemmin niiden tuleva lähde.

Venäläisiin liittyvä kaksoiskansalaisuuskeskustelu on kirvoittanut kitkeriä kommentteja sekä kaksoiskansalaisuuden puolesta että sitä vastaan. Eräänä perusteluna kriittisille näkökannoille on ollut Venäjän tiukentunut ulkopoliittinen linjaus, jonka mukaan Venäjällä on oikeus puolustaa kansalaisiaan myös rajojensa ulkopuolella. Ukrainan kriisi on nostanut tätä huolta erityisesti Latviassa ja Virossa, missä venäjänkielisten osuus väestöstä on jopa suurempi kuin Ukrainassa. Vaikka venäjänkielisten osuus maamme väestöstä on murto-osa Baltiaan verrattuna, myös meillä olisi nykyistä syvällisemmin pohdittava kaksoiskansalaisuuden etuja ja haittoja. Suomen kansalaisuuden myöntäminen joillekin Venäjän presidentin lähipiiriin kuuluville isorikkaille, jotka ovat säilyttäneet myös Venäjän kansalaisuutensa, ei saisi estää tätä julkista keskustelua.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Venäjä on Suomelle erittäin tärkeä talouskumppani, tarkastellaan sitten kauppaa, investointeja tai matkailua. Kaupan puolella osuudet ovat alkaneet viime vuosina vakiintua tasolle, jossa liki 20 prosenttia tuonnistamme tulee Venäjältä ja 10 prosenttia viennistämme päättyy sinne. Suomen investointien kohteena

ja lähteenä Venäjä on aliedustettuna, joten uskallan ennustaa, että Venäjän liiketoimintaympäristön selkiytyessä Ukrainan kriisin jälkeen ja varallisuuden kasvaessa investoinnit maittemme välillä kasvavat roimasti. Matkailussa Suomi on ylliedustettuna venäläisten matkailukohteena ja vastaavasti Venäjä on aliedustettuna suomalaisten matkakohteena. Molempien osalta on ennakoitavissa normalisoitumista (kuvio 4).

Suomi on kokoaan huomattavasti merkittävämpi talouskumppani Venäjälle. Suomen osuus korostuu venäläisten ulkomaanmatkailussa, mutta myös kauppakumppanina olemme kokoamme suurempi. Vertailun vuoksi todettakoon, että EU-maista meitä enemmän Venäjälle veivät vuonna 2013 vain Saksa, Italia, Ranska, Puola, Iso-Britannia ja Hollanti. Itse asiassa Suomi oli aivan Hollannin vanavedessä seitsemäntenä. Vaikka Venäjän investointitilastot vääristävät jonkin verran todellisuutta, voidaan huoletta todeta, että Venäjän-investointien osalta olemme selvä alisuorittaja. Illuusioita investointitilastoihin luo erityisesti Kypros, joka muodostaa 30 prosenttia Venäjälle saapuneista suorista ulkomaisista investoinneista ja liki 40 prosenttia Venäjältä lähteneistä suorista investoinneista. Outo tilanne selittyy sillä, että Kypros on yksi merkittävimmistä venäläisen pääoman ulkoisista turvasatamista, jota kautta venäläiset yritykset rahoittavat toimintaansa jopa maansa rajojen sisällä.

"Venäjän osuus viennistämme on pysytellyt kymmenen prosentin tuntumassa viimeiset kymmenen vuotta"

KUVIO 4. SUOMEN JA VENÄJÄN TALOUDEN KESKINÄISRIIPPUVUUS 2013 (*2012)

VENÄJÄN MERKITYS SUOMEN TALOUDELLE

Ulkomaankauppa:	
Venäjän osuus viennistämme	9.6%
Venäjän osuus tuonnistamme	18.1%

Suorat ulkomaiset investoinnit:	
Venäjän osuus suomalaisyritysten ulkomaille tekemien suorien investointien kokonaisarvosta	3.4%
Venäjän osuus Suomen ulkomailta saamien suorien investointien kokonaisarvosta	1.1%

Ulkomaan matkailu:	
Venäjän osuus suomalaisten ulkomaan matkoista	5.5%
Venäläisten osuus Suomen ulkomaalaisista saamista matkailutulosta	44.2%

SUOMEN MERKITYS VENÄJÄN TALOUDELLE

Ulkomaankauppa:	
Suomen osuus Venäjän viennistä	2.5%
Suomen osuus Venäjän tuonnista	1.7%

Suorat ulkomaiset investoinnit*:	
Suomen osuus venäläisyritysten ulkomaille tekemien suorien investointien kokonaisarvosta	0.3%
Suomen osuus Venäjän ulkomailta saamien suorien investointien kokonaisarvosta	1.1%

Ulkomaan matkailu:	
Suomen osuus venäläisten ulkomaille tekemistä matkoista	10.2%
Suomalaisten osuus ulkomaalaisten Venäjälle tekemistä matkoista	4.5%

Lähteet: Matkailun edistämiskeskus, Suomen pankki, Suomen tilastokeskus, Suomen tulli, Venäjän federaation turismitoimisto, Venäjän keskuspankki ja Venäjän tulli

MITÄ SANKTIOIDEN JÄLKEEN?

Venäjä on Suomelle merkittävä talouskumppani. Vaikka EU:n nykyhetkiset Venäjä-sanktiot jarruttavat Suomen idänsuhteiden kehitystä, Suomen tuskin kannattaa alkaa ylikorostaa kahdenkeskisiä suhteitaan Venäjän kanssa. Yksinomaan kokoeromme takia emme koskaan voi olla tasavertainen kumppani Venäjälle. Tämän takia Suomen tulisi pikemmin pyrkiä aktiivisesti kehittämään EU:n Venäjän-politiikkaa kuin pyrkiä irtiottoon EU:n yhteisestä linjasta. Vaikka EU:lla ja Yhdysvalloilla on yhteisiä intressejä suhteessa Venäjään, EU:n ei tulisi liian orjallisesti seurata Yhdysvaltojen Venäjän-politiikkaa, sillä toisin kuin EU:lle, Venäjä on Yhdysvalloille melko vähäpätöinen talouskumppani.

Venäjän ja Georgian sota vuonna 2008 ja Ukrainan nykyinen kriisi

ovat johtaneet tilaan, jota voisi luonnehtia kylmäksi rauhaksi lännen ja Venäjän välillä. Alueellinen yhteistyö voi näytellä merkittävää roolia tilanteen korjaamisessa. Koska Venäjällä on maaraja EU:n kanssa vain Itämeren alueella, yhteistyö erityisesti Itämeren piirissä olisi sekä EU:n että erityisesti Suomen etu. Itämeri-yhteistyön yhdistäminen arktiseen yhteistyöhön olisi luonnollinen tapa edistää maamme poliittista ja taloudellista asemaa. Venäjä näet tulee tarvitsemaan huomattavan määrän jäänmurtajia ja jäissä kulkevia aluksia sekä arktisiin olosuhteisiin soveltuvia kelluvia rakennelmia kyetäkseen hyödyntämään arktisten alueidensa luonnonvaroja. Näiden alueiden luonnonvarojen hyödyntäminen on Venäjälle välttämättömyys – meille merkittävä mahdollisuus.

Myös keskisuurten yritysten yhteistyön edistäminen Venäjän suuntaan olisi Suomen etu ja samalla jopa merkittävä turvallisuuspoliittinen toimenpide. Vaarana on se, että Venäjän perinteiset kasvun lähteet – öljyn tuotanto ja yksityinen kulutus – eivät enää jaksaa ylläpitää kasvua. Mikäli Venäjän talouskasvu tyrehtyy pitkäksi aikaa, yhteiskunnallinen paine Venäjän sisällä kasvaa niin suureksi, että sen seurannaisvaikutukset heijastuvat välillisesti ja jopa välittömästi myös Suomeen. Maamme turvallisuutta edistäisi Venäjän yrityssektorin kehittyminen, sillä varsinakin keskisuurta yrittäjyyttä pidetään yhteiskunnallisen vakauden ja jopa demokraattisen kehityksen lähteenä. Keskisuuren yritystoiminnan kehittyminen tukisi myös Suomen ja Venäjän taloussuhteita tehokammin kuin Venäjän nykyinen oligarkkitalous.

EU:n ja Venäjän poliittisten suhteiden viilentyminen painottaa myös yliopistoyhteistyötä, sillä kansalaisjärjestöjen toimintamahdollisuudet Venäjällä ovat viime vuosina kaventuneet rajusti. Yliopistoyhteistyö on ei-poliittista toimintaa, joka vahvistaa sitä käyvien osapuolten osaamista ja kilpailukykyä sekä lisää tulevien päätöksentekijä sukupolvien luontaista kanssakäymistä ja keskinäistä ymmärrystä. Yliopistoyhteistyö yhdessä matkailun kanssa on tehokkaimpia keinoja vähentää keskinäistä

epäluuloa ja Venäjän sulkeutumisen vaaraa. Venäjä toki lisää taloudellista kanssakäymistään Kiinan kanssa, mutta Kiina ei voi koskaan tarjota Venäjälle länttä korvaavaa vaihtoehtoa.

Näinä epävarmoina aikoina Suomelle voi muotoutua kokoaan suurempi rooli EU:n ja Venäjän suhteiden tervehdyttämisessä, vaikka meidän ei tulekaan ryhtyä Venäjän äänitorveksi eikä sanansaattajaksi EU:n sisällä. Siltojen rakentamiseen kylmä rauha tarjoaa kuitenkin Suomelle oivan mahdollisuuden.

Lopuksi: Venäjän talous on kuin läpiöljytty, kaasulla toimiva vuoristorata, joka heittelee siihen uskaltanutta varsin ennakoimattomasti ylös alas ja joskus sivullekin arvaamattomalla nopeudella. Tämä vuoristorata tarjoaa elämyksiä, viihdettä ja jopa vaarallisia tilanteita myös naapureilleen. Suomelle tärkeää olisi se, että vuoristorata säilyy eheänä ja tivolin johtaja muistaa uudistaa radan nopeasti lahoavia osia. Ilman perinpohjaista yhteiskunnallistaloudellista reformia vuoristoradasta muotoutuu kummitusjuna myös Venäjän naapureille. Suomelle tämä vuoristorata on tuttu elannontuoja, eikä sitä tulisi turhaan pelätä. Toisaalta vuoristoradan ei tulisi antaa sekoittaa päätämme eikä tivolin houkuttelevien valojen sokaista silmiämme.

*"Kaiken kaikkiaan venäläiset
tuovat yli 40 prosenttia
maamme ulkomailta saata-
vista matkailutuloista"*

**ITÄMEREN MAIDEN RIIPPUVUUS
VENÄJÄN-KAUPASTA**

	Koko viennin arvo (mrd €)	Venäjän osuus	Koko tuonnin arvo (mrd €)	Venäjän osuus	Koko ulkomaan- kaupan arvo (mrd €)	Venäjän osuus
Itämeren alueen maat						
Latvia (2012)	9,9	11,4 %	12,5	9,4 %	22,4	10,3 %
Liettua (2013)	24,6	19,8 %	26,2	28,1 %	50,8	24,1 %
Puola (2012)	143,5	5,4 %	154,0	14,0 %	297,5	9,9 %
Ruotsi (2013)	118,0	2,2 %	112,4	4,4 %	230,4	3,2 %
Saksa (2013)	1093,8	3,3 %	896,2	4,5 %	1990,0	3,8 %
Suomi (2013)	55,9	9,6 %	58,2	18,1 %	114,1	13,9 %
Tanska (2013)	83,1	1,7 %	73,5	2,5 %	156,6	2,1 %
Viro (2013)	12,3	11,4 %	13,6	5,8 %	25,9	8,5 %
Joitain vertailumaita EU:ssa						
Bulgaria (2012)	20,7	2,7 %	25,4	20,8 %	46,1	12,7 %
Kypros (2012)	1,6	1,6 %	4,8	1,2 %	6,4	1,3 %
Slovakia (2012)	64,4	4,0 %	60,1	10,2 %	124,4	7,0 %
Unkari (2013)	81,7	5,6 %	74,7	8,6 %	156,4	7,1 %
Muita maita						
Sveitsi (2012)	175,7	0,3 %	153,9	1,4 %	329,5	0,9 %
Turkki (2013)	113,3	4,6 %	187,8	10,0 %	301,1	8,0 %
Ukraina (2012)	53,6	25,6 %	65,9	32,4 %	119,4	29,4 %
Valko-Venäjä (2012)	35,8	35,4 %	36,1	59,4 %	71,9	47,5 %
EU (2013)	1737,0	6,9 %	1682,4	12,3 %	3419,4	9,5 %
Kiina (2013)	1649,0	2,2 %	1455,5	2,1 %	3104,5	2,1 %
USA (2013)	1178,3	0,7 %	1692,4	1,2 %	2870,7	1,0 %

Oiva Miettinen on koulutukseltaan AMK-insinööri ja hän on toiminut liike-elämän palveluksessa kansainvälisissä tehtävissä. Miettinen on perehtynyt venäläisten maakauppoihin Suomessa ja kirjoittanut aiheesta aktiivisesti.

OIVA MIETTINEN
**ISÄNMAATA VAPAASTI
MYYTÄVÄNÄ**

Tarinan mukaan suomalainen miettii norsun nähdessään, että mitähän tuo minusta ajattelee. Venäläinen pohtii, miten paljon tuossa on syötävää ja paljonko siitä saa rahaa. Tarinassa on totuuden siementä juuri sen verran, että se selittää eroja poliitikkojemme suhtautumisessa naapuriinsa vakavissakin asioissa.

Suomalaiset päättäjät arkailevat edelleen kaikkia päätöksiä, joiden ajatellaan närkästyttävän venäläisiä. Tässä ajattelussa nivotaan yhteen asioita, jotka eivät edes toisiinsa liity. Yhteinen tekijä kuitenkin löytyy. Se on oma taloudellinen etu. Ajatellaan esimerkiksi, että kiinteistöjen oston rajoittaminen vähentäisi venäläisten matkailua, kaupankäyntiä ja investointeja Suomessa ja heikentäisi suomalaisten liiketoimia Venäjällä. Tätä ”asennevammaa” Venäjä käyttää hyväkseen.

Suomi ja Venäjä ovat naapurivaltioita, joissa yhteiskunta, lainsäädäntö ja oikeusjärjestelmä sekä moraalikäsitykset historiallisista syistä eroavat toisistaan. Kehitys ei ole johtamassa näissä asioissa lähentymiseen. Pikemminkin Venäjä pyrkii laajentamaan omaa ajatteluaan ja vaikutusvaltaansa lähialueelleen.

Itsenäisen Suomen ja aikaisemman Neuvostoliiton – nykyisen

Venäjän – välinen historia liittyy ennen muuta kaupankäyntiin ja sotiin. Viimeksi mainitut ovat jättäneet umpeutumattomia arpia. Ne vaikuttavat edelleen valtiosuhteissa ja kansalaisten mielipiteissä.

Molempien valtioiden kansalaiset ja yritykset ovat olleet kiinnostuneita hankkimaan kiinteistöjä toisen valtion alueelta. Ostamisen tavoitteet ja toteutusmahdollisuudet ovat täysin erilaiset kummassakin valtiossa.

On monenlaisia tarkastelunäkökulmia, joita arvotetaan kunkin lähtökohdista.

Turvallisuuteen liittyvässä ajattelussa päätökset tehdään valtiollisen itsemääräämisoikeuden, puolustusnäkökohtien ja turvallisuuden perustein.

Taloudellisessa ajattelussa todetaan kaupan olevan kauppaa, tehtiin se millä vaihdannan välineillä tahansa. Suomi tarvitsee investointeja samoin kuin suomalaisten tulee voida investoida turvallisesti rajojensa ulkopuolelle.

Laillisuusajattelussa todetaan oikeudenmukaisuuden ja tasapuolisuuden toteutuvan, kun kiinteistöjä voidaan hankkia samoin periaattein rajan kummallakin puolella. EU:n ulkopuolisiin tulee voida soveltaa EU:n sallimia menettelytapoja, joihin kuuluvat myös rajoitukset. Harmaan talouden ja muun rikollisuuden tapojen ei tulisi nykyisestä enää lisääntyä Suomessa.

Historiallisessa ajattelussa todetaan, että historiasta on edelleen lupaa oppia. Jokainen, joka ymmärtää muistisairauden (dementian) vakavuuden yksilölle, ymmärtää, mitä se on yhteisölle.

Sodistamme lähes kaikki on käyty Venäjän kanssa: vanha viha 1495–97, pitkä viha eli 25-vuotinen sota 1570–95, Pohjan sota 1655–60, isoviha 1700–21, pikkuviha 1741–43, Kustaa III:n sota 1788–90 ja Suomen sota 1808–09.

Tarton rauha 1920 on on itsenäisen Suomen tekemä ensimmäinen rauha ja ainoa rauhamme, joka syntyi neuvotellen.

Neuvostoliitto aloitti talvisodan 1939 ja jatkosodan 1941. Suomen menetykset olivat 90 000 kaatunutta, 200 000 haavoittunutta ja 800 000 evakkoa 3,5-miljoonaisesta kansastamme sotien eri vaiheissa. Pakko-luovutetun alueen koko oli 12 % Suomen silloisesta pinta-alasta. Taloudellisista menetyksistä suurin osuus koostui maaomaisuudesta ja siellä olevien tuotantolaitosten, asuin- ja liikerakennusten sekä rakennetun infrastruktuurin vastikkeettomasta haltuunotosta. Sotakorvaukset olivat noin 50–60 miljardia euroa. Sotien taloudellinen rasite olisi nykyrahassa yhteensä noin 500 miljardia euroa. Tämä kaikki koitui hyökkääjän hyväksi.

Keskuudessamme elää edelleen sotiemme veteraaneja, joiden on mahdoton hyväksyä verellä puolustetun isänmaansa myyntiä.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan kiinteistöjen hankintaa Suomessa ja Venäjällä nykyisten tosiasioiden pohjalta. Tarkastelussa keskitytään muihin kuin tavanomaisiin kesämökkikauppoihin, jotka tosin nekin ovat saaneet palstatilaa tiedotusvälineissä.

SUOMI

Suomen tuli poistaa 1.1.2000 mennessä EU:n kansalaisilta ja yhteisöiltä kiinteistöjen ostorajoitukset Suomessa. Suomi pisti vielä paremmaksi ja laajensi poiston koskemaan kaikkia maita. Laki ulkomailla asuvien ja ulkomaalaisten yhteisöjen kiinteistöhankintojen valvonnasta annetun lain kumoamisesta tuli voimaan 1.1.2000.

Lain perusteluissa ei ollut riittävän syvällisiä arvioita muiden EU-

maiden laeista eikä myöskään arvioita mahdollisesti syntyvistä haitoista. Todettiin, että kiinteistökauppojen ei ole havaittu aiheuttavan haittaa luonnonsuojelulle tai yleiselle edulle. Ei tietenkään, koska hankintoja tuolloin rajoitettiin ja valvottiin.

EU ei aseta esteitä EU:n ulkopuolisten tahojen kiinteistöhankintojen rajoittamiselle. Rajoitteita ovat asettaneet esimerkiksi Puola, Viro, Latvia, Tšekki, Unkari, Slovenia ja Itävalta. Vapaa-ajan asuntojen ostoja rajoitetaan myös Kroatiassa, Kyproksella ja Maltalla. Tanskassa ja Kreikassa on rajoitettu kiinteistöjen ostoja myös muilta EU:n kansalaisilta.

Valvonnan poiston vaikutuksista on Suomessa lähes viidentoista vuoden kokemukset, jotka osoittavat EU:n ulkopuolisten tahojen kiinteistönhankinnan valvonnan poiston virheelliseksi päätökseksi.

KIINTEISTÖJEN HANKINTAAN JA OMISTUKSEEN LIITTYVÄT ONGELMAT

Lain voimaantulon myötä erityisesti venäläisten joko suoraan tai heidän Suomeen perustamiensa yhtiöiden kautta tekemät kiinteistökaupat ongelmineen ovat merkittävästi lisääntyneet.

Mikään viranomainen ei seuraa kiinteistökauppoja tai hanki ennen kaupantekoa tietoja ulkomaisista sijoittajista ja heidän rahojensa alkuperästä. Osakeyhtiömuotoisten kiinteistöhankintojen seuranta on todellinen ongelma, eikä nykyistä tilannetta tiedä yksikään viranomainen. Tällaisia osakeyhtiöitä on viranomaisten arvion mukaan tuhansia, jopa kymmeniä tuhansia. Suuri määrä tulee siitä, että yksittäisen kiinteistön omistajaksi perustetaan uusi yhtiö tai yhtiöryhmä. Näiden yhtiöiden tulos on usein jatkuvasti tappiollinen. Yhdellä omistajalla saattaa olla hallussaan useita kymmeniä yhtiöitä. Osakkeiden oltua suomalaisen yhtiön

hallussa yli vuoden ne voidaan myydä edelleen ilman myyntivoiton veroa.

Maanmittauslaitoksen edustaja totesi eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa keväällä 2010, ettei kiinteistörekisteriä pitävällä maanmittauslaitoksella ole resursseja eikä mahdollisuuksia valvoa EU:n ulkopuolisten tahojen tekemien maakauppojen kokonaisuuksia ja omistussuhteiden muutoksia. Maanmittauslaitoksen johtava asiantuntija totesi marraskuussa 2011, että viranomaisilla ei ole tietoja kiinteistönomistajista venäläisten kesken tehtyjen kauppojen jälkeen. Nämä kauppakirjat on tehty useimmiten venäjäksi, ja osoitetiedot puuttuvat.

Venäläisten maakauppahankkeet Suomessa perustuvat siihen, että Suomesta on voinut ostaa maata halpaan hintaan. Tarjouksessa lupaudutaan käyttämään paikallisia rakentajia, ja kunta sitoutuu rakentamaan alueelle infrastruktuurin. Ostaja lupautuu jopa satojen miljoonien eurojen investointeihin. Näiden hankkeiden aikataulut venyvät, ja usein hankkeet jäävät kokonaan toteutumatta. Hankkeisiin on myös käytetty EU:n ja ELY-keskusten tukirahoitusta. Kiinteistöä voidaan käyttää ostajan kotimaassa perusteena valuutan siirtoon ja helpottamaan laillista pankkitoimintaa EU:n sisällä.

Maanmittauslaitoksen johtava asiantuntija totesi helmikuussa 2012 venäläisten ostaneen vuodesta 2000 alkaen liki 3 200 kiinteistöä. Hänen mukaansa todellinen luku on huomattavasti suurempi. Koska viranomaisilta ei ole ollut parempaa tietoa saatavana, aktiiviset kansalaiset ovat keränneet ja koonneet julkisten asiakirjojen, lehtitietojen ja internetin avulla tietoja EU:n ulkopuolisten tahojen suurten maa-alueiden ja kiinteistöjen ostoista Suomessa vuosilta 2005–2013. Valtaosa näistä kaupoista on toteutettu niin, että ostajana on ollut venäläisten omistama suomalainen osakeyhtiö. Kun seuraa näiden yhtiöiden tilinpäätöstietoja, on selvästi nähtävissä niiden yleisesti ottaen heikko kannattavuus.

**PÄÄASIASSA MATKAILUALALLA TOIMIVIEN VENÄLÄISTEN
OMISTAMIEN SUOMALALAISTEN YHTIÖIDEN YHTEENLASKETTUJA
LIIKEVAIHTO- JA TULOSLUKUJA VUOSILTA 2005–2013.**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liikevaihto	11 574	33 316	27 144	32 491	22 051	33 529	64 869	53 225	48 258
Tulos	-388	-2 608	-4 359	-4 935	-15 472	-15 412	-9 509	-15 444	-8 428

Tilastossa on nyt mukana 80 yhtiötä. Tilipäästö tietoja kaikilta viime vuosilta on ollut saatavissa vain 55–60 yhtiöstä.

Vuosien 2005–2013 Liikevaihdot yhteensä 326 miljoonaa euroa

Liiketappiot yhteensä 76 miljoonaa euroa

**TALOUDELLISET, YHTEISKUNNALLISET,
YMPÄRISTÖLLISET JA ALUEELLISET
ONGELMAT**

Suomessa vuonna 2008 voimaan astunut rahanpesulaki edellyttää ilmoituksen tekemistä kaikissa epäilyttävissä tapauksissa. Lakia täydennettiin vuonna 2009 siten, että vastuu rahan laillisuudesta on vastaanottajalla. Tässäkin laissa on muutostarpeita.

Venäjän yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen kehittymätömyys ja epävakaus ovat luoneet oivallisen maaperän ulkomaisiin kiinteistösijoituksiin vaiheessa, jolloin raha halutaan sijoittaa turvallisemmin kuin omaan maahan.

Helsingin Sanomat totesi vuonna 2013, että Kremlin lähipiiriin kuuluvien miljardöörien omistukset Suomessa kiertävät useiden veroparatiisien kautta. Kirjoitus otsikoitiin ”Putinin lähipiiri haalii omistuksia Suomessa”.

Suomalaisten etu ei luonnollisestikaan ole, että kiinteistökaupoissa liikkuu rahaa, jonka alkuperä on epäilyttävä, ja Suomelle vieraita toimintaperiaatteita, joista on esimerkkinä ”salkkupankin” käyttö kiinteistökauppojen yhteydessä.

Keskusrikospoliisi tunnusti vuonna 2010 olevansa voimaton venäläisten rahanpesijöiden edessä. Syynä on rahanpesulaki, joka estää rikollisten itse pesemän rahan takavarikoinnin Suomessa.

Valtionsyyttäjä Ritva Sahavirta sanoi, että Suomi ei ole pitänyt kiinni kansainvälisistä rahanpesulain tiukennusten velvoitteistaan. Tästä Suomesta on moneen otteeseen huomautettu. Juuri maa- ja kiinteistökaupat ovat rahanpesusta väitelleen Sahavirran mukaan Euroopassa tyypillinen tapa pestä rikollista rahaa. Suomen pitäisi pikimmiten kriminalisoida rahan ”itsepesu”.

Oikeusministeriön rahanpesulainsäädännön muutostarpeita pohdintu työryhmä totesi, että tarvetta lain muutokseen ei ole. Sekä Ritva Sahavirta että korkein oikeus ihmettelivät oikeusministeriön kantaa.

Keskusrikospoliisin päällikkö Rauno Ranta vaati vuonna 2011 muutoksia rahanpesulainsäädäntöön. Suomessa toimivat rahanpesijat ovat kansallisuudeltaan venäläisiä, virolaisia tai suomalaisia. Rannan mukaan kuntien ja valtion virastojen päättäjät tunnistavat rikollisen toiminnan liian myöhään. ”Toiminta on ulospäin niin vakuuttavaa, että joissakin tapauksissa kunnat ovat valmiita muuttamaan jopa kaavaa”, apulaispäällikkö Tero Kurenmaa totesi vuonna 2011, jolloin keskusrikospoliisi aloitti ulkomaalaisten maanhankintaan liittyvän selvittelytyön. Samassa yhteydessä todettiin tutkittavan maakauppoihin liittyvää rahanpesua. Tuloksista ei ole julkisesti kerrottu.

Useilla paikkakunnilla on todettavissa, että paikallishallinnon kiinnostus ja resurssit eivät riitä ostajatahojen taustojen selvittämiseksi. Nykyinen lainsäädäntökään ei anna selkänöjää tässä tilanteessa. Talousvaikeuksissa olevat kunnat ovat ongelmissa kansainvälisten liikemiesten ja heidän ”suomalaisten asiantuntijoidensa” kanssa. Näin etenkin tilanteessa, jolloin annetut lupaukset ja tehdyt sopimukset eivät toteudukaan.

Kaakkois-Suomen kuntataajamissa on jo merkittävä määrä omakotitaloja muuttunut käytännössä venäläisten loma-asunnoiksi. Tällä

kehitysuunnalla on kielteinen vaikutus kuntatalouteen pienempinä kunnallistekniikkamaksuina ja verotuloina.

Nykyisen valvomattoman kiinteistöjen hankinnan aikana ovat Saimaan alueen rantatonttien hinnat nousseet viimeisten kymmenen vuoden aikana kolminkertaisiksi. Nämä hinnat ylittävät monien paikallisten asukkaiden maksukyvyyn.

Valtioneuvoston tiedonsaannissa eri viranomaisilta on puutteita, totesi ylijohtaja Rauno Saari selvityksessään vuonna 2012. Hän selvitti valtioneuvoston tilannekeskuksen toiminnan ongelmia normaali- ja poikkeusoloissa. Ongelmat eivät olleet kesään 2014 mennessä kokonaan poistuneet (ilmatilaloukkaukset Suomenlahdella ja tullin takavarikoima aselasti). Tilannekeskus välittää viranomaistietoa pääministerille ja hallitukselle, mutta se ei ole saanut riittävästi tietoa poliittisen päätöksenteon pohjaksi. Viranomaistietoa ei ole tullut riittävästi, eikä syvällistä analyysiä ole voitu tehdä. Ohjeistusta pitää voida yhtenäistää, mutta on olemassa myös lainsäädännöllisiä esteitä.

Eduskunta päätti vuonna 2012 velvoittaa hallituksen raportoimaan puuttuvista veroista, joita arvioidaan vuosittain olevan 4–8 miljardia euroa. Tämä merkitsee 4–6:ta prosenttia bruttokansantuotteesta ja 7–9:ää prosenttia verojen kertymästä. Verovajeesta osa syntyy harmaasta taloudesta, siis myös EU:n ulkopuolisten kiinteistöhankinnoista. Erityisesti verohallinnon ja poliisin yhteistyön tiivistämisellä saavutettaisiin merkittäviä tuloksia.

KANSALLISEEN HUOLTOVARMUUTEEN JA TURVALLISUUTEEN LIITTYVÄT UHAT

Pelkkä kiinteistönhankinta ei ole Suomelle turvallisuusuhka. Kiinteistöjen sijainti turvallisuuden kannalta strategisten paikkojen lähellä herättää kuitenkin kysymyksiä. Varuskunnat, sotilaslentokentät, meriväylät,

satamat ja voimansiirtolinjojen solmukohdat ovat esimerkiksi tällaisia alueita. Kiinteistöjen omistajuuden selvittäminen on ollut usein vaikeaa, ja kiinteistöjen käyttö on vähäistä.

Suomen kannalta on ehdottoman tärkeää voida estää sellaiset ulkomaalaisten tekemät yrityskaupat, jotka voivat vaarantaa tärkeän kansallisen edun. Tämä on mahdollista lain ulkomaalaisten yritysoston seurannasta astuttua voimaan 2012. Viranomaisilla on mahdollisuus valvoa huoltovarmuuden ja maan turvallisuuden kannalta keskeisten yhtiöiden omistuspohjaa ja tarvittaessa rajoittaa ulkomaalaisomistusta tällaisissa yhtiöissä. Tavanomaiset kiinteistöhankinnat, myös osakeyhtiömuotoisina, jäivät kuitenkin lain ulkopuolelle.

Valtio on turvannut viestintäverkkojen toimivuutta Suomessa ostamalla muun muassa vuonna 2011 kahdeksantoista merkittävää tilaa, kuten väestönsuojia ja telemastoja. Ostetut tilat ovat sähköisen viestinnän tärkeimmissä solmukohdissa Suomessa. Liikenne- ja viestintäministeriö vaati vuonna 2009, että valtion tulee hankkia kriittisiä televerkkojen osia itselleen. Ministeriön selvityksessä pidettiin ongelmallisena, että keskeiset laitetilat olivat päättyneet ulkomaiseen omistukseen ja toimintoja oli ulkoistettu useille eritasoisille toimijoille.

Edellä mainitut kiinteistökaupat ja rahanpesu liittyvät turvallisuusvajeen osalta myös yrityskauppoihin.

SUOMALAISEEN LAINKÄYTÖN KUNNIOITUKSEEN JA MORAALIIN LIITTYVÄT UHAT

Tekniikka & Talous kirjoitti vuonna 2010, että Venäjän metsäteollisuutta epäillään rahojen piilottamisesta Cayman-saarille. Kolme yritystä neljästä tuottaa pelkkää tappiota. Karjalan tasavallan päämies Andrei Nelinov myönsi tilanteen surkeaksi. Hän ei uskonut siihen, että yritys voi tuottaa tappiota kymmenen vuotta ja jäädä eloon. Nelinov totesi, että

”olemme köyhiä siksi, että olemme unohtaneet käsitteen omatunto”.

Tämä liiketoimintamallihan on jo monessa venäläisten omistamassa yhtiössä Suomessa. Voiko jatkuvan pääomalainojen tuonnin näihin tappiollisiin yhtiöihin tulkita rahanpesuksi? Venäläisten yhtiöiden liikevaihtoa ja -tulosta Suomessa on tutkittu. EVAn tutkimuksessa ”Venäläinen kapitalismi ja Suomi” vuonna 2008 todettiin yritysten työllisyysvaikutuksen olevan vaatimaton. Sata suurinta yritystä työllisti noin 3 500 henkeä. Sata suurinta yritystä raportoi kannattavuutensa olevan hyvin heikko. Voitto raportoitiin jossakin muualla kuin Suomessa. Näin minimoitiin Suomeen maksettavat verot. Kolmenkymmenen suurimman yrityksen liikevaihto oli vuonna 2006 noin viisi miljardia euroa. Verotettavaa tuloa raportoitiin 114 miljoonaa euroa. Tuloveroa kertyi yhteensä vain 28 miljoonaa euroa, mistä puolet maksoi Norilsk Nickel Harjavalta Oy.

Venäjä ei ole toistaiseksi demokratia, eikä siellä vallitse EU:n kaltainen oikeusjärjestys. Venäläiset toimivat maansa ulkopuolella niiden yhteiskuntaelämän ”lakien” mukaisesti, joihin he ovat tottuneet. Tämä aiheuttaa vastakkaisasetelmia ja ongelmia. Esimerkkinä voidaan mainita Suomeen synnyttetyt lomayhteisöt ”omine lakeineen”.

Erityisen ongelmallista on se, että Venäjän tapa toimia näyttää muuttavan käytäntöjä myös täällä meillä joko laittomaan tai ainakin laillisen ja laittoman välisen harmaan alueen suuntaan.

Venäläinen Aleksei Navalnyi, maan ulkoparlamentaarisen opposition johtohahmo, sälyttää länsimaille osavastuun maansa korruptiosta, koska ne eivät puutu venäläisyritysten toteuttamaan rahanpesuun. Navalnyi tuomittiin vuonna 2013 viiden vuoden vankeuteen kavalluksesta. Tuomiota pidetään poliittisena.

Transparency Suomi ry:n tilaamassa Kansallisessa integriteetitutkimuksessa vuonna 2012 todettiin, että eri viranomaisien kuten verottajan, tullin, poliisin ja oikeuskanslerin viraston tulee lisätä yhteis-

työtä korruption vastustamiseksi. Olisi tärkeää, että esimerkiksi kansalaisyhteiskunta ja media tekisivät yhteistyötä viranomaisien kanssa korruption torjumiseksi. Tutkimusprojektin osana julkaistiin ”Korruptio Suomessa – tutkijoiden näkemys korruption muodoista, tutkimisesta ja torjunnasta”.

TOIMENPITEET LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITTÄMISEKSI

Jo vuonna 2007 nykyinen kansanedustaja Suna Kymäläinen keräsi 3 403 allekirjoitusta kansalaisadressiinsa, jossa pyydettiin eduskunnalta toimenpiteitä ETA-maiden ulkopuolelta tulevien henkilöiden ja yhteisöjen kiinteistönhankinnan valvontaan.

Eduskunnassa ongelmiin on puututtu vuonna 2008 kansanedustajien Markku Pakkasen ja Timo Soinin kirjallisilla kysymyksillä. Vuonna 2009 kansanedustajat Aila Paloniemi, Arja Karhuvaara ja Pertti Hemmilä tekivät myös kirjalliset kysymykset. Kansanedustajat Toimi Kankaanniemi ja Sari Palm tekivät samana vuonna toimenpideoitteen asiasta. Ulkoasiainvaliokunnan silloinen puheenjohtaja Pertti Salolainen esitti samana vuonna lainsäädännön selkiennyttämistä asiassa, ja hän on myöhemminkin monessa yhteydessä korostanut kantaansa.

Pääministeri Matti Vanhanen ja ulkoministeri Alexander Stubb totesivat huhtikuussa 2009 tonttikauppojen vastavuoroisuuden olevan ongelma Suomen ja Venäjän välillä. Venäjän presidentti Dmitri Medvedev valtiovierailunsa yhteydessä keskusteli asiasta 2009 Suomen presidentti Tarja Halosen kanssa.

Silloinen Venäjän pääministeri Vladimir Putin vastasi vuonna 2010 Lappeenrannassa vieraillessaan toimittajan kysymykseen venäläisten ostoista: ”Olkaa iloisia siitä, että me haluamme ostaa maanne.”

EU-parlamentin Suomen edustaja Hannu Takkula jätti Euroopan

komissiolle huhtikuussa 2009 kirjallisen kysymyksen toimenpiteistä EU:n ulkopuolelta tapahtuvan, unionin alueelle kohdistuvan maa-alueiden ja kiinteistöjen hankinnan säädösten yhdenmukaistamiseksi. Komissaari Charlie McCreevy vastasi komission puolesta. Hänen mukaansa jäsenvaltioille on annettu lupa soveltaa edelleen kolmansiin maihin kiinteistöjen hankintaa koskevia rajoituksia. Monet jäsenvaltiot ovat neuvotelleet tätä periaatetta koskevia poikkeuksia. Suomessakin paljon puhuttaneet EU:n ulkopuolisten tahojen maakaupat ovat siis saatavissa lainsäädännön avulla kuriin.

Kansanedustaja Pertti Hemmilä teki vuonna 2010 kolme kirjallista kysymystä sekä vuonna 2011 yhden kirjallisen kysymyksen, jotka koskivat EU:n ulkopuolella asuvien ja yhteisöjen kiinteistöjen hankinnan rajoittamista sekä osakkaiden ja yksittäisten henkilöiden tunnistamista.

Eduskunnan ulkoasianvaliokunnan puheenjohtaja Pertti Salolainen, varapuheenjohtaja Markku Laukkanen sekä jäsenet Kimmo Kiljunen ja Antti Kaikkonen olivat MTV3:n uutisten haastattelussa vuonna 2010 yksimielisiä siitä, että ulkomaalaisten kiinteistöhankintojen valvonta erityisesti venäläisten osalta ontuu pahasti. Ongelmaan tulisi puuttua pikaisesti. Valiokunta oli kuullut suojelupoliisin, Puolustusvoimien ja maanmittauslaitoksen asiantuntijoita.

Kansanedustaja Reijo Tossavainen esitti 33 edustajan allekirjoittamassa toimenpidealoitteessaan vuonna 2011, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin, joilla kontrolloidaan ja rajoitetaan EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisten, yritysten ja yhteisöjen maa-alueiden ja muiden kiinteistöjen osto- ja omistusoikeutta Suomessa.

Kansanedustaja Markku Rossi teki vuonna 2009 lakialoitteen ETA-maiden ulkopuolelta tulevien henkilöiden ja yhteisöjen kiinteistöhankinnasta ja vuokrauksesta. Aloitetta tuettiin laajasti eduskunnassa puoluekannasta riippumatta. Keskustan 22 kansanedustajaa allekirjoitti vuonna 2011 lakialoitteen, jota käsiteltiin eduskunnassa vuonna 2012.

Tukea aloite sai yli puoluerajojen. Asia lähetettiin lakivaliokuntaan.

Kansanedustaja Suna Kymäläisen kirjallinen kysymys vuonna 2012 koski Suomeen rekisteröityjen EU:n ulkopuolisten yritysten valvontaa, jotta tappiota tuottavat yritykset eivät toimi kaupankäynnin välineenä maakaupoissa. Hän teki myös vuonna 2013 lakialoitteen ”Laki ETA-maiden ulkopuolelta tulevien henkilöiden ja yhteisöjen kiinteistönhankinnasta ja -vuokrauksesta”, joka eduskunnassa odottaa lakivaliokunnan käsittelyä. Lakialoitteen on allekirjoittanut yli 90 kansanedustajaa.

Eduskunnassa asia on tuotu esille viimeisten kuuden vuoden aikana tekemällä yhteensä 15 kirjallista kysymystä, toimenpide- tai lakialoitetta. Valiokuntakäsittelyyn nämä esitykset eivät kuitenkaan ole edenneet.

Halua muuttaa nykyistä villiä ja keinoa tilannetta olisi, mutta konkretiaksi se ei näytä politiikassa muuttuvan. ”Henki ei vaan tahdo muuttua lihaksi.” Suomalaiset näyttävät pelkäävän rajoitusten aiheuttavan kielteisiä reaktioita naapurissaan. He toimivat kuten vitsin suomalainen norsun nähdessään.

Maanmittauslaitos ja Suomen Kuntaliitto ovat tehneet vuonna 2011 oikeusministeriölle esityksen, että ulkomaisella kiinteistönomistajalla tulisi olla asiamies Suomessa.

TOIMENPITEITÄ HARMAAN TALouden TORJUMISEKSI

Valtioneuvosto hyväksyi vuoden 2012 alussa periaatepäätöksen toimintaohjelmaksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden vähentämiseksi vuosina 2012–2015. Ohjelmalla turvataan verojen ja muiden maksujen kertymistä ja julkisten palveluiden säilymistä ja varmistetaan julkisten palveluiden rahoituspohjaa. Ohjelmalla tuetaan tervettä yrittäjyyttä ja työllisyyttä. Niinpä keskeiset työntekijäjärjestöt SAK, STTK ja Akava sitoutuivat 19.1.2012 edistämään harmaan talouden tehokasta torjuntaa.

Tehtävillä lainsäädäntömuutoksilla korostettiin myös yritysten vastuuta harmaan talouden torjunnassa ohjaamalla yrityksiä valitsemaan luotettavia ja lakisääteiset velvoitteet hoitavia yhteistyökumppaneita. Ohjelmassa korostettiin myös kansalaisten omaa vastuuta harmaan talouden torjunnassa. Harmaan talouden torjunta vaatii laaja-alaista yhteistyötä sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Valtioneuvosto edellyttää, että ministeriöt ja viranomaiset toteuttavat tehostetun harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimintaohjelman hankkeet vuosina 2012–2015.

Toimintaohjelmassa käsitellään harmaan talouden ja rikollisuuden toimintamuotoja varsin kattavasti, mutta sitä harmaata taloutta ja rikollisuutta, joka on mahdollistunut sen seurauksena, että EU:n ulkopuolisten henkilöiden ja yhteisöjen kiinteistöhankintojen valvonta on poistettu, ei 1.1.2000 lukien ole käsitelty. Tällä alalla ongelmat liittyvät erityisesti osakeyhtiöiden toteuttamiin kauppoihin.

Verolaskuja lähti tarkastusten perusteella vilpintekijöille vuonna 2012 yhteensä 61 miljoonan euron edestä, kun todelliset harmaan talouden verotappiot ovat vuosittain 4–8 miljardia euroa. Piiloon jää siis 98–99 prosenttia verovilpeistä. Verohallinnon osalta ongelma näyttää olevan, ettei se tee riittävästi aloitteellista yhteistyötä poliisiviranomaisen kanssa.

JOHTOPÄÄTELMÄT

Suomeen on syntynyt puutteellisen lainsäädännön takia ”moraalin suuruinen aukko”. Suomeen on tuotu sen yhteiskunnalle vieraita toimintatapoja, jotka liittyvät omistuksen hämärtämiseen, rahanpesuun, tilinpäätöstietojen puuttumiseen ja kiinteistövelvoitteiden laiminlyömiseen.

Keskeinen suuri ongelma on vastuuviranomaisen puuttuminen. Nykyinen lainsäädäntö ei tällaista tunne eikä sen tehtäviä nimeä. Kukin

viranomainen keskittyy tarkoin rajatun ongelman jälkikäteiseen selvittämiseen. Tärkeintä olisi pystyä etukäteen vaikuttamaan hankintojen laillisuusvalvontaan. Valvonnan keskittäminen yhdelle viranomaiselle edesauttaisi sitä, että ongelmia ei syntyisi nykyiseen tapaan.

Kiinteistöhankintojen valvonnasta annetun kumoamislain perusteluissa todetaan, että valvonnan lopettaminen vapautti 1–2 henkilötyövuotta ympäristöhallinnossa. On kuitenkin todettava, että nykyinen tilanne lisää huomattavasti julkishallinnon työvoiman tarvetta, kun ongelmia selvitetään jälkeinpäin. Valvonnan saattaminen koskemaan EU:n ulkopuolisten tahojen kiinteistöjen hankintaa pikemminkin säästäisi kuin lisäisi henkilöresursseja.

Päähallituspuolueiden ja oppositionkin äänin on todettu, että nykyinen ”laiton” tilanne aiheuttaa syvällisiä ongelmia. EU:n ulkopuolisia kiinteistöhankintoja koskevat rajoitukset tulisivatkin säätää laissa.

Suuri osa kansanedustajista tunnusti vuonna 2012 olevansa tietämätön EU:n ulkopuolisten tahojen kiinteistöhankintoihin liittyvistä ongelmista.

Suomi tarvitsee lain Euroopan unionin ulkopuolella asuvien ja ulkomaalaisten yhteisöjen kiinteistöhankintojen valvonnasta. Tämä ei vaikeuttaisi lakeja kunnioittavien ulkomaisten yritysten toimintaa Suomessa. Liiketoimintaa on mahdollista harjoittaa vuokraamalla siihen tarvittavat alueet ja tilat.

”Pelkkä kiinteistönhankinta ei ole Suomelle turvallisuussuhke. Kiinteistöjen sijainti turvallisuuden kannalta strategisten paikkojen lähellä herättää kuitenkin kysymyksiä.”

Venäjä on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen toteuttanut voimakkaasti kansalliseen etuun perustuvaa strategiaansa. Presidentti Putinin mukaan (2005) Neuvostoliiton romahtaminen oli suuri katastrofi, jonka yhteydessä maa menetti neljäsosan pinta-alastaan ja puolet väestöstään. Venäjän rajojen ulkopuolelle jäi 30 miljoonaa venäläistä.

Venäjän tavoite onkin ollut säilyttää suurvalta-asema turvallisuutensa ja vaikutusvaltansa ylläpitämiseksi ja niiden lisäämisen mahdollistamiseksi. Venäjä kokee, että Naton laajentumisessa Euroopassa ei oteta huomioon maan elintärkeitä etuja. Esimerkiksi Ukrainan kriisissä tämä on havaittavissa.

Venäjä on perinteisesti suhtautunut isänmaahan ja sen turvallisuuteen sekä tunteella että järjellä. Tätä kuvastaa kielteinen suhtautuminen kiinteistöjen myyntiin ulkopuolisille. Myyntinähdään turvallisuusriskinä.

Osa suomalaisista katsoo, että sotien jälkeen Neuvostoliitolle pakkoluovutettujen alueiden, kiinteistöjen ja omaisuuden tilanne ei ole kansainvälisen oikeuden mukaan selvä. Tätä käsiteltiin kansanedustaja Olli Immosen kirjallisessa kysymyksessä keväällä 2014.

Talvi- ja jatkosodan seurauksena lähes 450 000 suomalaista menetettiin kiinteän omaisuutensa ja suurimman osan irtaimesta omaisuudestaan Neuvostoliitolle pakkoluovutetulla alueella. Suomalaisten kotimaan pakolaisten omaisuutta ei Neuvostoliitto tai Venäjä ole missään vaiheessa palauttanut tai korvannut.

Immonen toteaa, että kansainvälisten lakien ja sopimusten, kahdenvälisten sopimusten tai Neuvostoliiton, Venäjän tai Suomen perustuslain mukaisesti omaisuuden omistusoikeus ei ole siirtynyt alkuperäisiltä omistajilta tai heidän suvultaan myöskään muulle taholle. Entisten oikeuksien (restituutio-oikeus) palauttaminen ja pakkoluovutetun alueen palauttaminen ovat kaksi eri asiaa.

"Halua muuttaa nykyistä villiä ja keinoa tilannetta olisi, mutta konkretiaksi se ei näytä politiikassa muuttuvan"

Omistaminen ja sen pysyvyys ovat yksityisoikeudellisia kysymyksiä, eivät kansainvälisoikeudellisia. Omistus on yksi vanhimmista ihmisioikeuksista. Pariisin rauhansopimus tukee omistuksen pysyvyyttä. Niin sanottu naapuruussopimus Suomen ja Venäjän välillä allekirjoitettiin 22.1.1992. Siinä omistuskysymystä ei käsitelty lainkaan.

Suomi on toiminut toisin. Kun Karjala jatkosodan hyökkäyksen vuoksi palautui Suomelle, eduskunta päätti Tarton rauhan rajojen palauttamisesta. Eduskunta sääti restitutiioon perustuvan lain Karjalan palauttamiseksi. Noin 280 000 evakkoa pääsi omiin, pääosin tuhotuihin koteihinsa aloittamaan jälleenrakentamisen. Eduskunta ei siten katsonut omistuksen siirtyneen Neuvostoliitolle tai Suomen valtiolle.

Neuvostoliiton syyllisyys talvi- ja jatkosotaan on selkeä. Neuvostoliitto ei missään vaiheessa tehnyt muodollista sosialisointia tai lakia, jolla suomalainen omaisuus olisi siirretty sen haltuun tai omistukseen.

YK:n mukaan kotimaan sisäisillä pakolaisilla on samat oikeudet kuin muillakin pakolaisilla. Pinheiron periaatteet suojelevat yksityisen omistuksen lisäksi liike- ja maatalousomaisuutta sekä pitkäaikaisen vuokraoikeuden pysyvyyttä. Paluuoikeus ja oikeus omaisuuteen eivät riipu ajan kulumisesta tai pakolaisen integroitumisesta nykyiselle asuinsijalleen. Suomalaiset evakot ovat ensisijaisia ja pakkoluovutetulla alueella asuvat venäläiset toissijaisia oikeudenomistajia.

Tämä venäläisten menettely pakkoluovutettujen alueiden suomalaisten omaisuuden haltuunotosta on omiaan luomaan epävarmuutta siitä, miten Venäjän valtio menettelee Suomessa olevien venäläisten omistamien maa-alueiden suhteen, jotka saattavat tulevaisuudessa joutua Venäjän valtion haltuun.

Suomen (Maanmittauslaitos) ja Venäjän viranomaiset ovat julkaisseet yhteistyössä esitteet kiinteistön kauppaan liittyvästä menettelystä kummassakin maassa.

Suomessa ulkomaalaiset voivat ostaa kiinteistöjä vapaasti, mutta Venäjällä ulkomaalaisomistukseen liittyy rajoituksia. Nämä rajoitukset sekä lukuisten viranomaisten mielivalta tosiasiallisesti kuitenkin estävät kiinteistön hankinnan.

Omistuskiellon piiriin kuuluvat raja-alueet on määritelty Venäjän federaation presidentin 9.1.2011 vahvistamassa ukaasissa n:o 26: ”Luettelo raja-alueista, joilla ulkomaiden kansalaiset, kansalaisuudettomat henkilöt ja ulkomaalaiset oikeushenkilöt eivät voi omistaa maakiinteistöjä”.

Petsamo, Viipurin lääni ja lähes puolet Karjalan tasavallasta sisältyvät kiellettyjen alueiden luetteloon. Venäjän lainsäädännössä kiinteistön käsitettä ei ole määritelty. Laki sisältää kiinteän omaisuuden eri kohteet.

Kiinteistöjä ovat muun muassa maakiinteistöt, rakennukset ja rakennelmat sekä niissä sijaitsevat tilat, asunnot ja huoneet, tuotantolaitokset omaisuuskokonaisuuksina ja keskeneräiset rakennuskohteet.

Jotta kohde luokiteltaisiin kiinteistöksi, sen on oltava erottamattomassa yhteydessä maahan. Erottamaton yhteys maahan ilmenee ennen muuta siten, että kohdetta on mahdotonta siirtää haittaamatta kohtuuttomasti sen käyttöä.

Maakiinteistöllä tarkoitetaan maa-aluetta, jonka rajat toimivaltainen viranomainen on säädettyssä järjestyksessä määritellyt ja vahvistanut. Maakiinteistöön kuuluu kaikki maa-alueen ylä- ja alapuolella oleva, ellei Venäjän lainsäädännössä toisin määrätä. Maa-kiinteistöt jaetaan seitsemään maaluokkaan, joista vaihdannan kannalta keskeisimmät ovat taajamatontit, maatalousmaat sekä teollisuus- ja muut vastaavat alueet.

Maakiinteistön ja sillä sijaitsevien rakennusten tai rakennelmien

myyminen toisistaan erillään ei ole sallittua, jos rakennus tai rakennelma ja maakiinteistö kuuluvat samalle henkilölle.

Venäjän presidentti ei ole vahvistanut raja-alueiden luetteloa. Raja-alueen käsite on kuitenkin määritelty laissa federaation valtionrajasta. Tuon määritelmän mukaan raja-alueisiin kuuluvat ensinnäkin rajavyöhykkeet, joiden rajat on jo nykyisin määritetty.

Koska rajavyöhykkeiden rajat on jo määritetty, ulkomaalaiset eivät voi hankkia näiltä alueilta omistukseensa maakiinteistöjä. Muilla raja-alueilla kuin rajavyöhykkeillä kiinteistökaupat ovat sen sijaan edelleen mahdollisia. Kauppa ja sen perusteella syntyvä oikeus voidaan myös rekisteröidä valtion rekisteriin.

Venäjällä ei ole tässä yhtenäistä käytäntöä. Ulkomaalaisten kiinteistökaupat Venäjällä sisältävät riskin. Vaikka kauppa ja sen tuloksena syntyvä oikeus rekisteröitäisiinkin, on epäselvää, miten ulkomaalaisten omistamia kiinteistöjä kohdellaan raja-alueiden luettelon vahvistamisen jälkeen siinä tapauksessa, että hankittu kiinteistö sijaitsee raja-alueella.

Ulkomaiden kansalaiset eivät voi omistaa myöskään maataloustuotantoon tarkoitettuja maakiinteistöjä. Ulkomaiden kansalaiset voivat kuitenkin hankkia omistukseensa maatalousmaakiinteistöjä, joiden käyttötarkoitukseksi on merkitty henkilökohtainen apu- ja mökkitalouden pito (kesämökki), puutarhanhoito, karjanhoito ja kasvimaaviljely.

Ulkomaalaiset voivat hankkia omistukseensa myös rakennettuja kiinteistöjä ja asutuksiin kuuluvia kiinteistöjä.

Ulkomaalaisten tulisi rekisteröidä yhtiö, joka ostaisi kiinteistön. Venäjällä on tosin 30–40 viranomaista, jotka voivat koska tahansa lopettaa yrityksen toiminnan. Muutakaan varmuutta yrityksen ja omaisuuden pysyvyydestä ei ole.

Vastavuoroisuutta ei käytännössä ole Suomen ja Venäjän välillä.

Varallisuutta omistavat venäläiset henkilöt hankkivat mieluusti kiinteistöjä Suomesta. Kun eräältä venäläiseltä liikemieheltä, joka omistaa yli 40 hehtaaria maata Keski-Suomessa, kysyttiin hänen maanostoistaan, hän vastasi: ”Minä ostan tältä alueelta maata lapsilleni niin paljon kuin sitä on myytävänä. Toimin laillisesti, koska teillä Suomessa on niin hölmöt lait.”

Suomessa hyötyvät tyhjillään olevien kiinteistöjen omistajat, lomiasuntojen ja tonttien omistajat, metsäyhtiöt, seurakunnat ja kunnat myymällä kiinteää omaisuuttaan. Kiinteistöjen myynnissä ja rakentamisessa toimivien yhtiöiden liikevaihtoa nykytilanne lisännee jonkin verran.

VENÄJÄN VIIMEAIKAISET TOIMET

Venäjän presidentti Medvedev päätöksellään 9.1.2011 määrittä 380 aluetta, joilla ulkomaalaiset eivät saa ostaa kiinteistöjä. Muun muassa Petsamo, Viipurin lääni ja lähes puolet Karjalan tasavallasta sisältyy kiellettyjen alueiden luetteloon. Vastavuoroisuutta Suomen kanssa ei ole. Suomi sallii venäläisille täyden osto- ja omistusoikeuden, mutta suomalaisilla ei ole mahdollisuutta omistaa Venäjällä kiinteistöjä.

Lisäksi Venäjä toimitti helmikuun lopussa 2012 Suomen ulkoministeriölle tiedoksiannon, jonka mukaan Venäjän valtio tulee lunastamaan vajaat kaksisataa Karjalassa yhä suomalaisten omistuksessa olevaa kiinteistöä vapaaehtoisuudenmenettelyllä tai pakkolunastamalla.

Lokakuussa 2013 valtiollinen Rossiiskaja Gazeta -lehti uutisoi, että ulkomaalaisten kiinteistökaupat ja myös vuokrasopimukset ovat tulossa luvanvaraisiksi koko Venäjän alueella. Lainmuutos saattaa tulla voimaan vuoden 2015 alusta.

- Suomi tarvitsee lain Euroopan unionin ulkopuolella asuvien henkilöiden ja yhteisöjen kiinteistöhankintojen valvonnasta.
- Tämä asia on pidettävä jatkuvasti esillä julkisessa keskustelussa kaikilla tahoilla niin kauan, kunnes uusi laki valvonnasta saadaan voimaan.
- Kansalaisten laaja tuki muutokselle antaa siihen perustan vaikuttaa myös poliittisiin päätöksentekijöihin.
- Muutos ei vaikeuttaisi lakeja kunnioittavien ulkomaisten yritysten toimintaa Suomessa. Liiketoimintaa on mahdollista harjoittaa vuokraamalla siihen tarvittavat maa-alueet ja toimitilat.
- Vastavuoroinen maanosto Venäjällä ei näytä olevan mahdollista edes pakkoluovutetuilta alueilta.

Sakari Lindenillä on maisterin tutkinnot sekä valtiotieteestä että kansainvälisestä oikeudesta. Linden työskentelee kansanedustajan avustajana ja hän on tehnyt vuodesta 2012 lähtien suomalais-ugrilaista yhteistyötä Venäjällä, erityisesti Karjalan tasavallassa.

SAKARI LINDEN

VENÄJÄ GEOPOLIITTISENA UHKANA JA MAHDOLLISUUTENA

Kysymys Venäjästä geopolittisena uhkana tai mahdollisuutena on monimutkainen yhtälö. Muuttujia tässä yhtälössä ovat Venäjän näkemykset omista geopolittisista intresseistään sekä niiden sopiminen yhteen Suomen ja muiden länsimaiden intressien kanssa. Venäjän ja venäläisten näkemykset geopolittisista intresseistään ovat muotoutuneet satojen vuosien aikana. Venäjän geopolittista asemaa määrittelee edelleen keskeisimmin Euraasian mantereiden pohjoisosien hallinta. Venäjä on pyrkinyt jo yli 500 vuoden ajan muuntamaan tätä maantieteellistä asemaansa poliittiseksi vaikutusvallaksi. Siihen pyrkessään Venäjä on liittänyt itseensä laajoja maa-alueita.

Venäjän valtakuntaa ovat historiassa luonnonmaantieteellisesti eniten määrittäneet laajat tasangot. Laajat tasangot ovat antaneet Venäjälle mahdollisuuden ulottaa hallitsemansa alueet hyvin laajalle. Alueita on liittänyt yhteen pakanallisesta perinteestä juontuva käsitys ravitsevan maan pyhydestä, ortodoksinen usko sekä venäjän kieli. Laajat tasangot ovat samalla asettaneet Venäjän alueen alttiiksi vaaroille. Venäjällä elääkin sitkeässä pelko ulkopuolisista valloittajista. Varhaisen historian aikana Venäjän alueita hallitsivat mongoli- ja tataarivalloittajat,

joiden valtakausi jätti julmuudessaan syvät arvet myös nykyisen Venäjän yhteiskuntaan, mikä näkyy esimerkiksi enemmän tai vähemmän autoritäärisenä hallintatapana.

Mongolivallan jälkeen hyökkääjät ovat tulleet Venäjälle lähinnä lännestä. Novgorodin ruhtinas Aleksanteri Nevski torjui ruotsalais-ten hyökkäyksen Nevalla vuonna 1240. Vuonna 1242 Aleksanteri löi saksalaisen kalparitarien hyökkäysarmeijan Peipsijärven jäällä käydyssä taistelussa, jonka on Venäjällä katsottu olleen itäisen ortodoksisen uskon voitto läntisestä valloittajasta. Myöhemmin Venäjälle ovat valloittajina pyrkineet niin puolalaiset, Napoleonin Ranska kuin Hitlerin Saksakin. Venäjän geopolitiikkaa ei voikaan ymmärtää ottamatta huomioon venäläisten huolta uusista valloitusretkistä.

Venäjä on pohjimmiltaan mahdollisuus sekä Suomelle että koko Euroopalle. Tästä kertoo jo se, että maa on ollut Suomen ulkomaankaupan tärkeimpiä vientimaita. Venäjällä ja Euroopan mailla on luonnollisia synergiaetuja, sillä Euroopan maat tarvitsevat Venäjän luonnonvaroja ja Venäjä tarvitsee Euroopan maiden inhimillistä pääomaa kehittääkseen omaa osin heikosti kehittynyttä yhteiskuntaansa.

Venäjä mahdollisuutena saavuttaa suurimman potentiaalinsa silloin, kun Venäjän ja Euroopan maiden geopolittiset intressit eivät törmää toisiinsa vaan ne voivat löytää synergiaetuja toisiltaan esimerkiksi taloudellisena ja turvallisuuspoliittisena yhteistyönä ja kun ne näkevät toisensa tukena kolmansien osapuolten aiheuttamaa uhkaa vastaan. Venäjän uhka vastaavasti konkretisoituu silloin, kun Venäjän historiassa esillä ollut imperialistinen perinne korostuu sen suhteessa Suomeen ja Suomen ja Venäjän geopolittiset intressit eroavat konfliktialttiilla tavalla. Venäjä on geopolittisesti pikemmin uhka myös siinä tapauksessa, että sen geopolittinen identiteetti torjuu länsimaalaisuuden ja pitää sitä päinvastoin uhkana.

VENÄJÄN GEOPOLIITIIKKA ZAPADNIKKIEN JA SLAVOFIILIEN KAMPPAILUNA

Venäjän geopolittinen ajatteluperinne ulottuu vuoteen 1510 asti, jolloin Pihkovan munkki Filoteus käytti Moskovasta puhuttaessa käsitettä Kolmas Rooma. Kolmannen Rooman status velvoitti Venäjää toimimaan ortodoksisen kristinuskon puolustajana ja ortodoksisten uskonveljien puolustajana erityisesti Balkanilla.

Venäläinen identiteetti on historiassa ollut kiistanalainen käsite. Venäjä jakautui 1800-luvulla kahtia zapadnikkeihin ja slavofiileihin. Zapadnikkien mukaan Venäjän tuli seurata läntistä esikuvaa, jotta siitä voisi tulla vauras ja vapaa maa. Slavofilit puolestaan halusivat Venäjän kulkevan omaa muusta maailmasta erottuvaa tietään. Koko Venäjän geopolittinen ajattelu perustuu tämän jaon varaan.

Venäjän vallankumouksen jälkeen 1920-luvulla erityisesti monet emigroituneet venäläiset, kuten Pjotr Savitski ja Nikolai Trubetskoi, perustivat euraasialaisen liikkeen. Euraasialaisuuden keskeisen ajatuksen mukaan Euraasia muodostaa oman maantieteellisen, taloudellisen ja historiallisen kokonaisuutensa, joka eroaa niin Euroopasta kuin Aasiasta. Euraasian käsite tarkoitti Eurooppa-keskeisyyden ja universalistisen kulttuurikäsitteen hylkäämistä. Venäjän nähtiin olleen länsimaisen kulttuurin kolonisaation kohteena Pietari Suuren ajoista lähtien, minkä vuoksi Venäjän tuli löytää uudelleen syvälinen olemuksensa ja ottaa paikkansa muiden orjuutettujen maiden johtajana. Tämän vuoksi myös Venäjän vallankumousta pidettiin myönteisenä, koska se erotti Venäjän Euroopasta ja legitimoivat Venäjän roolin eurooppalaisista ja aasialaisista kansoista koostuvan Neuvostoliiton johtajana.

Euraasian geopolitiikka liittyy Harold Mackinderin teoriaan sydänmaasta. Euraasia oli Mackinderin mukaan globaalin vallan

luonnollinen tyyssija. Se oli maavalta, jota vastaan merivalloilla ei olisi mahdollisuuksia kilpailla. Mackinderin pääasiallinen tavoite oli, ettei Britannian kilpailijoiden Venäjän ja Saksan liitosta tulisi totta. Mackinderin mukaan tämän liiton rakentumisen olisi estänyt ainoastaan lännen tukemien puskurivaltioiden vyöhykkeen perustaminen nykyiseen Keski- ja Itä-Eurooppaan Venäjän ja Saksan väliin. Puskurivyöhykkeen luomista Mackinder perusteli kuuluisalla ajatuksellaan siitä, että kuka tahansa kontrolloikaan Itä-Eurooppaa, kontrolloi Euraasian sydänmaata ympäröivää maailmansaarta. Kuka puolestaan kontrolloi tuota vyöhykettä, kontrolloi koko maailmaa.

Hollantilais-yhdysvaltalainen geostrategi Nicholas J. Spykman määritteli Mackinderin maailmansaariesitystä mukailen erityisten Neuvostoliittoa ympäröivien reuna- tai kehysvaltioiden ketjun, joka Yhdysvaltain tulisi ottaa erityisen huomion kohteeksi ulkopoliitikassaan. Yhdysvaltojen uuskonservatiivien ulkopoliittiseen ajatteluun vaikuttanut geostrategi Zbigniew Brzezinski näki, että Yhdysvallat voi pysyä ainoana maailmanvaltana ainoastaan, jos se onnistuu eristämään Venäjän Itä-Euroopasta. Yhdysvaltojen maailmanjohtajuus olisi mahdollista taata Euraasiaa kiertävien yhdysvaltalaisjohtojen kaistaleiden avulla. Euroatlanttinen liitto olisi Yhdysvaltojen vallan tae länsimaiden alueella. Brzezinskin mukaan Euraasiassa Yhdysvaltojen tulee pyrkiä vapauttamaan Ukraina Venäjän vaikutuspiiristä.

Presidentti Vladimir Putinin geopolitiittiseen linjaan on vaikuttanut paljon kansallisbolševistisen puolueen vuonna 1993 perustaneiden Eduard Limonovin ja Aleksandr Duginin ajattelu. Dugin yhdistää klassisesta länsimaisesta geopolitiittisesta ajattelusta merivaltojen ja maavalttojen välisen vastakkainasettelun 1920- ja 1930-lukujen eurasianistien ajatuksiin. Aleksandr Dugin korostaa vuonna 1997 ilmestyneessä teoksessaan *Geopolitiikan perusteet: Venäjän geopolitiittinen tulevaisuus*, että mannermaisuuksien ja imperiaalisuus ovat Venäjän kohtalo, minkä

vuoksi Venäjän pitää laajentua ja muodostaa uusi Euraasian valtakunta, joka kokoa kaikki atlantismia, globalisaatiota, markkinataloutta, liberalismia ja Yhdysvaltoja vihollisinaan pitävät osapuolet yhteen.

*"Venäjälle ovat valloittajina pyrkineet
niin puolalaiset, Napoleonin Ranska kuin
Hitlerin Saksakin. Venäjän geopolitiikkaa ei
voikaan ymmärtää ottamatta huomioon venäläisten
huolta uusista valloitusretkistä."*

Zapadnikki- ja slavofilisuuntaukset näkyvät myös nykypäivän venäläisessä geopolitiittisessa ajattelussa. Alpo Juntusen teoksessaan *Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot* esille nostamien venäläisen geopolitiittisen ajattelun kolmen kilpailevan tavoitteen mukaan Venäjän on joko lähestyttävä länttä, etäännyttävä lännestä itäisen vaihtoehdon hyväksi tai säilytettävä tasapaino lännen ja idän välillä, jolloin Venäjä voi hyötyä yhteistyöstä molempien kanssa ja säilyttää parhaiten ominaisuutensa. Ensimmäisen tavoitteen kannattajat näkevät lännen kanssa tehtävän yhteistyön tiivistämisen välttämättömänä. Heidän mielestään länsi näyttää kulttuuriarvoillaan, demokratiallaan ja sosiaalisella edistyskellään mallin, jota Venäjän on seurattava. Toisen tavoitteen kannattajat haluavat luoda Suuren Venäjän, joka on läntisten arvojen vastainen, ymmärtää oman erityislaatuisuutensa sekä lähetystehtävän, johon kuuluu Venäjän nykyisten rajojen ulkopuolelle jääneiden venäläisten tukeminen. Kolmannen tavoitteen kannattajien muodostamaa ryhmää voidaan kutsua uuseuraasialaiseksi. Sen edustajien mukaan Venäjän tulee hyödyntää geopolitiittista asemaansa lännen ja idän välillä ja hyödyntää kaikkia vaihtoehtoja ongelmien ratkaisussa. Heidän mukaansa Venäjälle kuuluu maailmanpolitiikassa luonnostaan rooli sillanrakentajana.

Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen erikoistutkijana nykyisin työskentelevä Fred Blombergs toteaa vuonna 2013 hyväksytyssä väitöskirjassaan, että Euroopan toisen maailmansodan jälkeinen vakaus on perustunut Yhdysvaltojen sotilaalliseen hegemoniaan läntisessä Euroopassa. Yhdysvaltojen hegemonia-asema on kuitenkin heikkenemässä. Kiinan poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen kasvun vuoksi Yhdysvallat joutuu rajallisten kansallisten valtaresurssien vuoksi siirtämään sotilaallista voimaansa Euroopasta Aasiaan. Blombergsin mukaan tämä muuttaa Euroopan voimatasapainojärjestelmän Venäjän johtamaksi yksinapaiseksi järjestelmäksi. Tässä tilanteessa Venäjä saattaa pyrkiä saavuttamaan alueellisen hegemonian Euroopassa, mikä voi tarkoittaa suursotaa.

Venäjällä valta on satojen vuosien ajan keskittynyt vertikaalisesti valtakunnan ylimmälle johdolle. Kun valta on luisunut johdon käsistä, valtakunta on ajautunut tuuliajolle ja lähelle hajoamista. Tästä huolimatta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisinä vuosina eläteltiin toiveita Venäjän demokratisoitumisesta. Venäjän paluu autoritäärisempään johtamistapaan tuotti lännessä suuren pettymyksen. Länsimaiden ja Venäjän suhteet ovatkin viime vuosina viilentyneet.

Taloustieteen Nobelin palkinnon vuonna 2001 saaneen Joseph Stiglitzin mukaan kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n johtama 1990-luvun taloudellinen transitio köyhdytti Venäjän keskiluokan ja loi kaveri- ja mafiakapitalismin järjestelmän. Stiglitzin mukaan IMF ja Yhdysvallat saarnasivat sokeasti markkinatalousfundamentalismia ja halveksuivat demokratiaa rohkaisemalla presidentti Boris Jeltsiniä ohittamaan duuman ja toteuttamaan markkinauudistukset ukaasein. IMF myös pyrki pitämään Jeltsinin hallinnon vallassa vuonna 1998 kyseenalaisen tukipaketin avulla, vaikka mitkään IMF:n luotonantoa

hallitsevat periaatteet eivät sitä tukeneet. Hänen mukaansa IMF:n hyväksyntä korruptoituneelle ”lainoja osakkeista” -ohjelmalle perustui ajatukseen korruptiosta hyvän asian eli Jeltsinin uudelleenvalinnan puolesta.

Gorbatšovin ja Jeltsinin valtakausien sekasorron aikana kansa alkoi kaivata uudelleen vakautta ja vahvaa johtajaa. Uuden Venäjän imperiumin kantavaksi voimaksi tuli vahva johtajuus, jonka haluttiin pohjautuvan lakiin. Uuden johtajuuden ilmentymänä on ollut presidentti Vladimir Putin. Venäjän uusi autoritäärisempi suunta on kerännyt kritiikkiä länsimailta ja ihmisoikeusjärjestöiltä. Autoritäärinen hallintotapa ja kasvaneet geopoliittiset erimielisyydet ovat saattaneet Venäjän ja länsimaiden suhteet kylmän sodan partaalle. Ukrainan kriisi on vauhdittanut Venäjän irtiottoa Euroopasta ja saanut sen suuntaamaan katseensa itään, koska länsimaat ovat pyrkineet eristämään Venäjän esimerkiksi kauppapakotteiden avulla.

Muuttuva maailma ja nousevat talousmahdit eri puolilla maailmaa tekevät Venäjän eristämisestä vaikean ellei mahdottoman. Venäjällä on Euroopan ja länsimaiden ohella paljon muitakin suuntautumisvaihtoehtoja. Aleksandr Duginin kannattamasta euraasialaisesta suuntauksesta on tullut osa Putinin ajan poliittista diskurssia. Putin on ilmoittanut haluavansa perustaa vuoteen 2015 mennessä Euraasian unionin, johon kuuluisi Venäjän lisäksi ainakin Kazakstan ja Valko-Venäjä. Euraasian unioni on Putinin mukaan geopoliittinen vaihtoehto lännelle, vaikka ainakin aikaisemmin Venäjän tavoitteena oli kuitenkin luoda Lissabonista Vladivostokiin ulottuva talousalue.

Euraasialaisuus on halua korostaa oman Venäjä-johtoisen sivilisaation olemassaoloa. Tässä sivilisaatiopohjainen ajattelutapa kohtaa yhdysvaltalaisen politiikantutkimuksen professorin Samuel Huntingtonin ajattelun. Huntington esitti jo vuonna 1996 julkaistussa kirjassaan *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*, että kylmän sodan jälkei-

sessä maailmassa pääasialliset konfliktien syyt eivät ole enää ideologiaa tai taloudellisia, vaan konflikteihin johtavat todellisuuskäsitykseltään toisistaan poikkeavien kulttuuripiirien törmäykset rajavyöhykkeillään.

*"Gorbatšovin ja Jeltsinin valtakausien
sekasorron aikana kansa alkoi kaivata uudelleen
vakautta ja vahvaa johtajaa"*

Venäjän eristäminen Länsi-Euroopasta ei tarkoita, että Venäjä olisi eristetty. Sen yhteistyö Kiinan kanssa onkin ollut kasvamaan päin. Venäjä ja Kiina ovat myös molemmat jäseniä niin nousevien talousmaiden yhteenliittymässä BRICSissä kuin Euraasian alueella poliittista, taloudellista ja sotilaallista yhteistyötä tekevässä Shanghain yhteistyöjärjestössä (SCO). Ranskalaisen Arnaud Leclercqin mukaan Venäjän ja Kiinan voidaan katsoa olevan liittoutuneita pyrkimyksissään vastustaa länsimaiden hegemoniapyrkimyksiä. Venäjän energiapolitiikan kannalta Kiina on myös strateginen vaihtoehto lännelle, kun se tarjoaa valtavat markkinat Venäjän kaasun ja öljyn viennille. Tämä antaa poliittista painetta Euroopan maille, joista useat ovat riippuvaisia Venäjän vientienergiasta.

VENÄJÄN SALARAKKAAT EUROOPASSA

Venäjän geopoliittisen suuntauksen tulevaisuudessa määrittelevät ensinnäkin sen omat tavoitteet ja toisaalta sen mahdollisuudet tehdä poliittista ja taloudellista yhteistyötä eri maiden kanssa. Siinä ovat avainasemassa transatlanttisen yhteistyömallin kannalta olennaisimpien ilmentymien, Naton ja Euroopan unionin, tulevaisuus ja toisaalta erityisesti Saksan ja Ranskan geopoliittiset valinnat.

Arvostettu geopoliittinen tiedusteluyhtiö Stratfor arvioi, että Sak-

san tulevaisuuden strategia on merkittävin Euroopan suuntaa määräävä tekijä. Stratforin mukaan toisen maailmansodan jälkeen syntynyt Länsi-Euroopan järjestelmä, jossa Saksan kyky toteuttaa itsenäistä kansallista strategiaa haluttiin estää sitomalla se taloudellisesti ja sotilaallisesti muuhun Eurooppaan, saattaa lähestyä loppuaan. Nykyisen euroatlanttisen järjestelmän kannalta tilanne muuttui vuonna 2008, kun Yhdysvalloista alkanut talouskriisi johti euroalueella velka- ja pankkikriisiin. Euroopan integraation tulevaisuus onkin nyt epävarma, koska sekä jäsenvaltioiden päätösvallan luovuttaminen ylikansalliselle tasolle että velkojamaiden velallisten velkojen kuittaaminen aiheuttavat ristiriitoja jäsenvaltioiden poliittisissa järjestelmissä.

Saksan vaihtoehto Euroopan unionille ja Natolle on yhteistyö Venäjän kanssa. Maiden intressit täydentäisivät toisiaan erinomaisesti, koska Saksa hyötyy Venäjän halvasta energiasta. Venäjä puolestaan tarvitsee kipeästi nykyaikaista teknologiaa, jota Saksa voi tarjota. Saksan ja Venäjän talouksien monet synergiaedut, paine osallistua Yhdysvaltojen johtamiin sotilasoperaatioihin ja Venäjän näkemys Yhdysvalloista uhkana intresseilleen puoltavat Saksan ja Venäjän yhteistyötä.

Siinä tapauksessa, että EU ja Nato korvautuvat uusilla järjestelyillä, Saksan intresseissä on muodostaa liitto joko Ranskan tai Venäjän kanssa. Ihanteellinen tilanne Saksalle olisi kolmiliitto sekä Ranskan että Venäjän kanssa. Stratforin mukaan Saksan ja Venäjän liitto toisi maailmaan voimatasapainoa. Maiden taloudellinen side on jo olemassa. Kaikki on kiinni siitä, mitä Saksa päättää EU:n tulevaisuudesta.

Ranskallakin on perusteita ja perinteitä luoda strateginen suhde Venäjän ja Saksan kanssa. Kun Saksa oli sidoksissa yleiseurooppalaiseen projektiin, Ranska veti kylmän sodan aikana ulkopoliittista keskilinjaa Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Se oli Naton jäsen, mutta erosi sen sotilaallisesta ytimestä vuonna 1966. Se hankki myös ydinpelotteen ja ylläpiti itsenäisiä suhteita muun muassa Neuvostoliittoon.

Ranskan geopoliittinen suunta riippuu paitsi sen omista, niin myös Saksan ja Venäjän geopoliittisista ratkaisuista. Nykyisin Ranskan suurimmat puolueet kannattavat euroatlanttisen järjestelmän tukipilareita, Euroopan unionia ja Natoa, mutta vaihtoehtokin on olemassa. Kansallismielinen populistipuolue kansallinen rintama haluaa luoda Euroopan unionin tilalle uuden kansakuntien Euroopan, joka perustuu itsenäisten valtioiden yhteistyölle. Samalla puolue haluaa Ranskan eroavan Natosta ja tekävän Venäjän kanssa strategisen sopimuksen sotilaalliseen yhteistyöhön ja energiaan perustuvasta syvennetystä kumppanuudesta. Puolue haluaa Ranskan olevan muodostamassa kolmiliittoa Pariisi-Berliini-Moskova.

VENÄJÄ REAGOI GEOPOLIITTISIIN UHKAKUVIINSA

Alpo Juntunen on todennut teoksessaan *Venäjän imperiumin paluu*, että venäläiset katsovat olevansa suurvallan kansalaisia ja näkevät velvollisuudekseen isänmaansa kunnian ja mahdin palauttamisen. Suomen kannalta tärkeää on esittää kysymys, mikä on Venäjän ulko- ja sotilaspoliittinen kehityssuunta ja onko todennäköistä, että Venäjä muodostuu turvallisuuspoliittiseksi uhkaksi Suomelle. Historiallisesti Venäjä on aina pyrkinyt laajentamaan alueitaan ja samalla vakiinnuttamaan asemansa reuna-alueilla. Keisarillisen Venäjän ja kommunistisen Neuvostoliiton jälkeen uusi suunta on ollut vasta muotoutumassa.

Venäjän ulkopoliitiikkaan erikoistunut tutkija Leon Aron kirjoittaa *Foreign Affairs* -lehden artikkelissaan, että Venäjällä on kolme geostrategista tavoitetta, joiden avulla se pyrkii edistämään vaikutusvaltaansa. Venäjän keskeisin tavoite on säilyttää asemansa suurvaltana. Sitä varten se on luonut suhteita eri hallituksiin Lähi-idässä, Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa. Venäjä haluaa padota arabikevään aaltoa, jonka se nä-

kee pyrkimyksenä laajentaa Yhdysvaltojen vaikutuspiiriä. Arabikeväässä Venäjä pelkää epävakauden ja islamismin leviämistä Kaukasukselle, Keski-Aasiaan ja omien rajojensa sisäpuolelle. Arabikevään vaikutusten vuoksi Venäjä myös tukee Syyriaa ja Irania, joiden hallitusten kaatumisen Venäjä pelkää johtavan radikaalin islamin leviämiseen Venäjälle. Bolševikkivallankumouksen synkän muiston vuoksi Venäjällä suhtaudutaan erittäin kielteisesti vallankumouksiin.

Venäjän toinen tavoite on säilyttää asemansa toisena johtavista ydinasevalloista. Kolmantena tavoitteena maalla on oman vaikutusvaltansa edistämiseksi pyrkiä poliittiseen, taloudelliseen, sotilaalliseen ja kulttuuriseen johtajuuteen lähialueellaan. Erityisesti tämä tarkoittaa syventyvää integraatiota entisen Neuvostoliiton alueella. Tästä tuloksena on syntynyt jo Venäjän, Armenian, Kazakstanin, Kirgisian, Tadžikistanin ja Valko-Venäjän välinen kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestö (Collective Security Treaty Organization).

Geopoliittinen kilpailu Yhdysvaltojen kanssa määrittää Venäjän uhkakuvia. Yhdysvaltojen edistettyä omaa geopoliittista asemaansa kaatamalla Afganistanin, Irakin ja Libyan hallinnot sekä tuettua istuvan hallinnon vastaisia kapinallisia Syyriassa onkin vaikea väittää, että Venäjän huolelle oman ja liittolaistensa turvallisuuden puolesta ei olisi perusteita. Lisäksi Venäjä on huolestunut niin sanottujen väri vallankumousten aallosta, joka on siirtänyt vallan länsimielisille vallanpitäjille Venäjän lähialueilla Georgiassa vuonna 2003, Ukrainassa vuonna 2004 sekä Kirgisiassa vuonna 2005. Venäjä pitää väri vallankumouksia lännen rahoittamina ja johtamina.

Yhdysvaltojen ja Venäjän geopoliittinen kilpailu ilmenee myös energiapolitiikassa. Venäjän johto on avoimesti kertonut pyrkivänsä käyttämään energiaa ulkopoliittisena vaikutuskeinona. Tavoitteen edistämiseksi se on rakentanut yhteistyössä Saksan kanssa Itämeren pohjaa pitkin kulkevan Nord Stream -kaasuputken, joka kiertää Ukrainan.

Venäjän tarkoituksena on ollutkin vähentää Ukrainan geopoliittista merkitystä kaasuntoimitusten kauttakulkumaana. Samaa tarkoitusta varten on tarkoitettu rakennettavaksi South Stream -kaasuputki, jonka pitäisi kuljettaa kaasua Mustanmeren pohjaa pitkin Balkanille, Keski-Eurooppaan ja Italiaan. Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen vastine on ollut suunnitelma rakentaa Kaspianmeren alueen kaasua Turkin kautta Eurooppaan kuljettava Nabucco. South Stream on kohdannut monia poliittisia vaikeuksia, kun taas Nabuccon ongelmana on ollut saada riittävästi toimituskapasiteettia Euroopan maiden tarpeisiin ilman Iranin apua.

Alpo Juntunen on esitellyt kattavasti Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittiset doktriinit ja konseptit teoksessaan *Venäjän imperiumin paluu*. Venäjän ulkopoliittisessa konseptissa määritetään Venäjän tavoitteeksi saavuttaa sellainen asema, joka Neuvostoliitolla oli ennen vuotta 1991. Venäjä vastustaa yksinapaista maailmaa ja pyrkii moninapaiseen järjestelmään, joka olisi vakaa ja tasapainoinen. Yhdysvaltojen pyrkimys yksinapaiseen maailmaan ja sen harjoittama yksipuolinen hegemonia-politiikka ovat uhka Venäjän kansalliselle edulle. Osana tavoitettaan saada alueensa hegemonin asema Venäjä pyrkii ”suomettamaan” entisen Neuvostoliiton maiden ulkopoliittiset linjat. Tämä tarkoittaa sitä, että lähialueiden valtioiden ulkopoliittikka olisi Venäjän kontrollissa. Tässä mallissa Venäjä sallisi vaikutuspiiriinsä kuuluville maille laajan liikkumavaran siinä, miten ne järjestävät sisä- ja talouspolitiikkansa, mutta Venäjällä olisi viimeinen sana niiden ulkopoliittisesta suuntauksesta.

Venäjän turvallisuuskonseptin mukaan sotilaallisella alalla kansallisiin intresseihin kuuluvat riippumattomuuden, suvereniteetin, valtiollisuuden ja alueellisen kokonaisuuden puolustaminen sekä Venäjää tai sen liittolaisia vastaan kohdistuvan sotilaallisen aggression ehkäiseminen. Venäjä pitää turvallisuutensa suurimpina uhkina Naton laajenemista itään ja ulkomaisten tukikohtien ilmaantumista Venäjän rajojen välittömään läheisyyteen. Venäjä ei myöskään salli voimatas-

painon rikkoutumista rajojensa läheisyydessä. Tämä viittaa esimerkiksi sellaiseen tilanteeseen, jossa ulkomaisia joukkoja sijoitettaisiin Venäjän rajojen läheisyyteen ilman YK:n vahvistusta. Tasapaino voisi Venäjän mielestä rikkoutua myös silloin, jos Venäjän välittömään läheisyyteen kehittyisi sotilaallinen tyhjiö. Tämän lisäksi Venäjä katsoo oikeudekseen huolehtia ulkomailla asuvista kansalaisistaan. Venäjä katsoo uhkaksi kansalaistensa syrjinnän ulkomailla sekä heidän oikeuksiensa, vapauksiensa ja laillisten etujensa polkemisen.

Ulko-, turvallisuus- ja sotilaspoliittisissa konsepteissa ja doktriineissa esitetyillä uhkakuville on selkeä kosketuspinta vuoden 2008 Georgian sotaan sekä vuoden 2014 Ukrainan kriisiin. Venäjä on Ukrainan kriisissä pyrkinyt välttämään Naton laajenemista rajoillensa sekä estämään Venäjälle strategisesti tärkeän Krimin tukikohdan päättymistä Naton haltuun. Georgian Nato-jäsenyydessä Venäjän vastustusta lisää Kiinan kanssa jaettu pelko Naton vaikutusvallan lisääntymisestä Iranin lähiympäristössä. Sen pelätään johtavan lopulta hyökkäykseen Irania vastaan, mikä tuhoaisi alueen vakauden. Näiden seikkojen perusteella voidaan todeta, että Venäjän geopoliittisiin uhkakuviin perustuva toimintalinja on ennustettava.

PALUU IMPERIALISTISEEN MENNEISYYTEEN?

Vladimir Putinin mukaan Neuvostoliiton hajoaminen oli aikakautemme suurin geopoliittinen katastrofi, joka jätti miljoonat venäläiset Venäjän rajojen ulkopuolelle. Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä Venäjä menetti myös läntiset ja eteläiset turvallisuusvyöhykkeensä. Vahvistuttuaan uudelleen Venäjä on jälleen kiinnittänyt huomion reuna-alueisiinsa. Monet Neuvostoliiton vaikutuspiiristä eronneet maat ovat liittyneet läntisiin organisaatioihin, jolloin ne ovat saaneet sotilaallista tukea Yhdysvalloilta. Naton levittäytymisen entisille Neuvostoliiton alueille on

Venäjällä katsottu palauttaneen kylmän sodan aikaisen tilanteen, jolloin lännen katsottiin uhanneen Neuvostoliiton johtamaa liittoumaa.

Sotilaallisen turvallisuuden takaaminen on Venäjän politiikan keskeisimpiä tehtäviä, ja siksi maan sotilaallinen voima pyritään voimistamaan riittävän vahvaksi. Hakeakseen kiistämätöntä sotilaallista ylivoimaisuutta lähialueillaan Venäjä on kasvattanut vahvasti puolustusbudjettiaan ja uudistanut asevoimiaan Putinin ensimmäisestä valtakaudesta lähtien. Tämä näkyy siten, että maan puolustusbudjetti on kasvanut 29 miljardista Yhdysvaltain dollarista vuonna 2000 aina 64 miljardiin dollariin vuonna 2011. Vuosien 2011–2020 varusteluohjelman mukaan aseistusta ja muuta kalustoa uudistetaan vuosittain noin 9–11 prosenttia, jolloin vuonna 2020 nykyaikaisen aseistuksen osuus olisi noin 70 prosenttia. Onko Venäjän uudelleen varustautuminen sitten uhka sen naapurimaille? Ei välttämättä, sillä kyseessä on ennen kaikkea asevoimien kuntoon laittaminen sen jälkeen, kun niiden isku-kyky 1990-luvulla romuttui. Tehoa asevoimien uudistuksesta vie myös korruptio.

Australialaisen Victorian yliopiston politiikan tutkimuksen professori R. B. J. Walker ei pidä Venäjän nousua uhkana Suomelle tai esimerkiksi Yhdysvalloille. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia tutkineen Walkerin mukaan maailma on aiempaa huomattavasti monimutkaisempi kokonaisuus, jossa valtioiden ja niiden liittojen intressit yhtä aikaa törmäävät ja risteävät. Suomi on Venäjään pikemminkin monitasoisessa riippuvuussuhteessa. Walkerin mukaan Suomi tarvitsee Venäjää. Hän ei usko, että nykyinen Venäjä olisi Suomelle uhka. Päinvastoin Suomi ja Venäjä tekevät laajaa yhteistyötä kaupan alalla ja joutuvat työskentelemään yhdessä myös arktisella alueella, jonka geopoliittinen painoarvo kasvaa jatkuvasti. Suomessa, kuten muualla maailmassa, on hänen mukaansa tarvetta poliittisen tilan ja ajan uudelleenmäärittelyyn. Maailmasta ei tule kosmopoliittista kaikkien yhteistä yhteisöä, mutta se ei myöskään hänen mukaansa ole enää vain kansallisvaltioiden keski-

näisen kamppailun ja vihollisuuksien areena.

Suomen entisen Moskovon-suurlähettilään Heikki Talvitien mielestä Suomen ja Venäjän turvallisuusasemassa juuri mikään ei ole olennaisesti muuttunut. Venäjän intressit Suomen suunnalla ovat yhä puolustukselliset. Talvitien mukaan Venäjän kannalta on olennaista, kuka kontrolloi Suomen aluetta. Jos se on Suomi, niin mitään uhkaa ei kohdistu Venäjään. Silloin Venäjäkään ei hänen mukaansa uhkaa Suomea. Jos sen sijaan Suomi luovuttaa alueensa kontrollin Venäjän sotilaalliselle vastavoimalle tai jos Suomi luopuu suvereenisuudestaan, niin silloin Suomen alueesta tulee Venäjälle turvallisuusuhka ja sitä kautta myös Venäjän uhka Suomea kohtaan realisoituu.

SUOMI RAJAMAANA VAI YHTEISTYÖALUEEN JATKUMONA?

Venäjä on Suomelle ensisijaisesti mahdollisuus. Suomen kannalta Venäjän potentiaali niin kauppakumppanina kuin halvan energian tuottajana on merkittävä. Suomen maantieteellisen sijainnin kannalta on tärkeää, että maamme voi tehdä tehokkaasti yhteistyötä kaikkiin ilmansuuntiin. Muussa tapauksessa Suomen uhkana on joutua rajamaaksi ja taantua periferiaksi. Mahdollisen länsimaiden ja Venäjän välisen konfliktin sattuessa Suomi kärsisi joka tapauksessa valtavia vahinkoja, minkä vuoksi Suomen tulee pyrkiä jäämään siitä sivuun.

Venäjä hylkäsi 1990-luvun epäonnistuneiden markkinatalousuudistusten jälkeen länsimaisen käsityksen demokratiasta ja liberaalista taloudesta. Siitä lähtien länsimaat ja Venäjä ovat olleet törmäyskurssilla myös geopoliittisesti. Natolla on ollut pyrkimys laajeta Venäjän rajoille, minkä Venäjä on halunnut estää. Ukrainan kriisin eskaloituminen helmikuussa 2014 on vienyt Euroopan uuden kylmän sodan partaalle. Kauppapakkotteet ja kasvava sotilaallinen jännite eivät ole ainakaan Suomen etu.

Venäjää on turha pyrkiä eristämään ulkopuolisesta maailmasta. Maailma on muuttunut, ja nousevissa talouksissa on paljon potentiaalisia yhteistyökumppaneita Venäjälle. Venäjä onkin viime vuosien aikana rakentanut liittolaissuhteita niin Aasiaan, Lähi-Itään, Afrikkaan kuin Latinalaiseen Amerikkaan. Venäjä on osa nousevista talouksista koostuvaa BRICS-yhteenliittymää, jonka tarkoituksena on olla tasapainottava voima länsimaille maailmanpolitiikassa. Venäjä on Kiinan ohella jäsenenä Shanghain yhteistyöjärjestössä, jonka tarkkailijajäseninä ovat myös Intia ja Iran. Venäjä toimii lisäksi johtavana valtiona kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestössä, johon kuuluvat myös Armenia, Kazakstan, Kirgisia, Tadžikistan ja Valko-Venäjä.

Venäjää ei tule aliarvioida, mutta ei myöskään yliarvioida. Se on liian heikko niin poliittisesti, sotilaallisesti kuin taloudellisestikaan ottaakseen johtavan suurvallan aseman Euroopassa tai Aasiassa yksinään. Tämän vuoksi Venäjä tarvitsee liittolaisia. Venäjä sijaitsee geopolittisesti äärimmäisen tärkeällä paikalla Euraasian sydänmaalla, joka yhdistää Aasian Eurooppaan. Tämän vuoksi Venäjän kumppanuudesta käydään tulevaisuudessa vielä kovaa kilpaa.

Venäjän eristäminen Euroopasta ei ole ainakaan Euroopan maiden etu. Ukrainan kriisin aiheuttaman Venäjän ja länsimaiden välikon jälkeen Venäjä ja Kiina solmivat toukokuussa 2014 energiasopimuksen, jonka mukaan Venäjä toimittaa kaasua Kiinaan ainakin seuraavat 30 vuotta. Sopimuksen arvo on lähes 300 miljardia euroa, ja Venäjä sitoutuu siinä toimittamaan Kiinaan vuosittain 38 miljardia kuutiometriä kaasua.

Kiina on ollut huimassa kasvuvauhdissa niin taloudellisesti, poliittisesti kuin sotilaallisestikin. Venäjän ja Kiinan strateginen liitto merkitsi Kiinan nousua vääjäämättömästi maailman johtavaksi suurvallaksi. Tässä liittolaissuhteessa Venäjä voisi hyödyntää Kiinan valtavaa teollisuus- ja kulutuspotentiaalia ja Kiina voisi turvata kasvupotentiaalinsa Venäjän valtaviin energiatoimitusten avulla. Kiina ja Venäjä olisivat

yhdessä liian vahvoja länsimaille.

Euroopan ja Venäjän suhteissa on nähtävissä geopolitiikan klassisista teorioista peräisin oleva kamppailu maavaltujen ja merivaltujen välillä. Yhdysvallat on kiinnostunut nykyisin Venäjän reuna- tai kehysvaltioista, kuten Georgiasta ja Ukrainasta. On mahdollista, että Yhdysvallat ajattelee BRICS-maiden nousun aiheuttamassa paineessa Zbigniew Brzezinskin ohjeiden mukaisesti pystyvän pysymään ainoana maailmanvaltana ainoastaan, jos se onnistuu eristämään Venäjän Itä-Euroopasta. Euroatlanttisesta liitosta on haluttu Yhdysvaltojen vallan tae länsimaiden alueella. Jo Brzezinski neuvoi Yhdysvaltoja vapauttamaan Ukrainan Venäjän vaikutuspiiristä.

Yhdysvallat on aloittanut kansainvälisen oikeuden vastaisia sotia esimerkiksi entisessä Jugoslaviassa ja Irakissa, ja se käy parhaillaan tukemiensa ryhmien avulla sijaissotia ainakin Syriassa. Kansainvälinen oikeus on herkkä järjestelmä, joka on tiiviissä vuorovaikutussuhteessa kansainvälisen politiikan kanssa. Niinpä yhden suurvallan rankaisematta jääneet rikkomukset antavat tilaa myös toisille suurvalloille tehdä omia rikkomuksiaan.

Venäjä on selkeästi rikkonut kansainvälistä oikeutta liittämällä Krimin itseensä. Kansainvälisen oikeuden monimutkaisen luonteen vuoksi Venäjää on kuitenkin vaikea asettaa siitä tuomiolle ottamatta käsittelyyn myös muiden suurvaltojen rikkomuksia. Kun kansainvälisen oikeuden uskottavuus kärsii, astuu tilalle kylmä suurvaltapolitiikka. Venäjä onkin käyttänyt hyväkseen kansainvälisen oikeusjärjestelmän rappiota vastatessaan omiin turvallisuusuhkiinsa.

Venäjän geopolittisiin uhkakuviin perustuva toimintalinja on ollut ennustettava. Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittisissa konsepteissa ja doktriineissa esitetyillä uhkakuilla on selkeä kosketuspinta vuoden 2008 Georgian sotaan sekä vuoden 2014 Ukrainan kriisiin. Ei ole kuitenkaan olemassa mitään viitteitä siitä, että Venäjä tavoittelisi aktiiv-

visesti alueidensa laajentamista. Venäjällä ei ole aluevaatimuksia, jotka tähtäisivät Neuvostoliiton alueen yhtenäisyyden palauttamiseen.

Venäjän tavoitteena on kaikkien muiden suurvaltojen tavoin rakentaa omaa vaikutuspiiriään lähialueillaan. Suomessa koettuun Venäjän uhkaan vaikuttaa paljolti se, miten täällä suhtaudutaan Venäjän pyrkimykseen saavuttaa poliittinen, taloudellinen, sotilaallinen ja kulttuurinen johtajuus lähialueellaan. On mahdollista, että Venäjä kokee Suomen kuuluvan vaikutuspiiriinsä. Toisin kuin usein Suomessa, tästä ei pitäisi häkeltyä vaan analyttisesti punnita, mitä Suomen kuuluminen Venäjän vaikutuspiiriin tarkoittaisi verrattuna euroatlanttiseen etupiiriin. Mitä vaikutuksia sillä olisi Suomen itsenäisyyteen sisä- ja ulkopoliittisesti, taloudellisesti tai kielen ja kulttuurin kannalta?

Historiasta vertailukohtaa ottaen voidaan todeta, että kun Suomi oli läheisessä yhteydessä Venäjään sekä autonomian aikana vuosina 1809–1917 että sotien jälkeen vuosina 1945–1991, Suomi sai pitää oman länsimaisen yhteiskuntamallinsa samalla hyötyen Venäjälle suuntautuvasta kaupasta laajasti. Sen sijaan ulko- ja turvallisuuspoliittisesti Venäjä ja Neuvostoliitto pyrkivät pitämään Suomen otteessaan. Timo Vihavainen on todennut kirjassaan *Itäraja häviää*, että Venäjän ja Suomen suhteita on edistänyt riittävä erillisuus. Vaikka 1800-luvulla Venäjän tsaari hallitsi Suomea, ei venäläisyys tunkeutunut Suomeen juuri lainkaan.

Nykyinen euroatlanttinen malli, jossa Yhdysvallat vastaa Euroopan turvallisuudesta, näyttää johtavan väijäämättä konfliktiin. Naton pyrkimys laajentua Venäjän rajoille ja Venäjän pyrkimys vastaavasti estää tämä merkitsee sitä, että lopulta toinen osapuoli joutuu joustamaan tavalla tai toisella. Koska suursodalla olisi koko Euroopalle katastrofaaliset vaikutukset ja koska Venäjä on taantuvalla Euroopalle tärkeä yhteistyökumppani, tulee Euroopassa tulevaisuudessa etsiä vaihtoehtoisia geopoliittisia malleja.

Konfliktia Euroopan ja Venäjän välille luo myös länsimaalaisten ylimielinen suhtautuminen Venäjään. Euroopassa tulee luopua kuvittelusta, että länsimaiden liberaalidemokratiaan tai markkinatalouteen liittyvät käytännöt olisivat sellaisenaan sovellettavissa Venäjällä. Venäjä on valinnut kehittyäkseen uuden suunnan 1990-luvun epäonnistuneiden markkinatalousuudistusten jälkeen. Jos länsimaat haluavat tehdä siitä ongelman, seuraa siitä vain konflikti ja Venäjän vahvempi suuntautuminen itään.

Euroopassa tulee omaksua sivilisaatiopohjainen ajattelutapa, jossa kulttuurialueiden annetaan kehittyä omaehtoisesti omaan suuntaansa. Euroopan mahdollisuus Venäjällä on uuseuraasialainen suuntaus, jonka kannattajien tavoitteena on luoda Venäjän johtamasta Euraasiasta tasapainottava tekijä Euroopan ja Aasian välille. Euroopan on mahdollista saada Venäjästä hyvä kumppani, kunhan uuseuraasialaisuuden kannattajien vaatimus Venäjän omaleimaisuudesta hyväksytään.

Vuonna 2008 alkanut finanssikriisi ja sitä seurannut euroalueen velkakriisi ovat heikentäneet länsimaita. Eurokriisiin liittyvän julkisen keskustelun vähäisyyden vuoksi myös kriisin mahdolliset geopoliittiset vaikutukset ovat jääneet vähälle huomiolle. Suomen Perustan ja ajatuspaja Liberan julkaisemien selvitysten sekä lukuisten muiden talousasiantuntijoiden mukaan liittovaltiokehitys voi pelastaa euron, mutta sen hintana Suomelle olisi päätösvallan siirtyminen kansalliselta tasolta EU-tasolle sekä erilaiset pysyvät yhteisvastuun muodot tulonsiirtoineen. Suomessa onkin runsaasti tarvetta analyysille siitä, mitä vaikutuksia euroalueen hajoamisella olisi muuten kuin taloudellisesti. Voisiko euroalueen hajoamisesta johtuva epävakaus luoda otollisen tilaisuuden Venäjän aluelajennuksille? Vai voisiko se avata mahdollisuuden tasapainoisempiin Euroopan ja Venäjän välisiin suhteisiin?

Eurooppa ja Venäjä voivat ylläpitää tulevaisuudessa vakaita keskinäisiä suhteita, jos Euroopan unioni ja Nato tyytyvät nykyisiin vaikutus-

piireihinsä eivätkä pyri laajenemaan lähemmäs Venäjän rajoja. Toinen vaihtoehto on uusi Euroopan geopolitiittinen järjestys, jossa Euroopan maat ovat tiiviissä yhteistyössä Venäjän kanssa, mutta kunnioittavat toistensa erityislaatuista sivilisaatiopohjaisen ajatuksen mukaisesti. Jos Euroopan unionina ilmenevä Euroopan yhdistymishanke epäonnistuu, Saksa ja Ranska voivat luoda läheisemmät yhteistyösuhteet Venäjän kanssa. Euroopan ja Venäjän yhteisen sävelen löytämistä helpottaa se, että Aasiaan suuntautuminen on ollut Venäjälle vain pakon sanelema toiseksi paras vaihtoehto, kun välit länteen ovat viilentyneet. Venäjällä kytee syvä epäluottamus Kiinaan, joka saattaa potentiaalisesti havitella Siperian luonnonvaroja itselleen.

Eurooppa ja Venäjä voivat olla kumppaneita, vaikka niillä on erilaiset arvot. Venäjä ja Eurooppa voivat hyötyä keskinäisestä yhteistyöstään kauppa- ja energiapolitiikassa ja täydentää hyvin toistensa vahvuuksia. Venäjä voi tulevaisuudessa olla Euroopalle tärkeä tuki tasapainotettaessa Kiinan geopolitiittisen aseman nousua. Tärkeitä strategisen yhteistyön aiheita voivat olla myös kansainvälisen terrorismin ja islamilaisen maailman epävakauden hallinta.

Venäjä on Euroopalle ensisijaisesti geopolitiittinen mahdollisuus. Potentiaalinen valjastamiseksi nykyinen euroatlanttinen järjestelmä on kuitenkin korvattava, sillä se luo suuren jännitteen Euroopan ja Euroasian välille. Osana euroatlanttista järjestelmää Suomen vaarana on jäädä sivilisaatioiden rajamaana tuhoisan konfliktin tantereeksi. Euroopan on oman etunsa vuoksi lähennyttävä Venäjää. Samuel Huntingtonin ajatusten mukaisesti sivilisaatioiden välisiä konflikteja on mahdollista ehkäistä keskittymällä kulttuuripiirejä yhdistäviin aiheisiin. Tässä Venäjän ja Euroopan yhdistävillä yhteistyöalueilla voi olla suuri rooli. Euroopan ja Venäjän välisiä suhteita on mahdollistaa lämmittää yhteisten erityistalousalueiden, kuten Kaliningradin ja Karjalan tasavallan, avulla.

Suomen tai Euroopan ei kuitenkaan pidä sortua sinisilmäisyy-

teen. Suurvaltapolitiikan raadollisuus ei ole kadonnut vuosisatojen aikana mihinkään. Sen vuoksi vain riittävä voima ja siten sotilaallisen voimankäytön tekeminen riittävän epämieluisaksi vaihtoehdoksi takaa, että Euroopan ja Venäjän välisten suhteiden imperialismiin aave on mahdollista taltuttaa. Venäjän tasapainottamiseksi Yhdysvaltojen geopolitiittisista tavoitteista on perusteltua, että itsenäisen Euroopan sivilisaation sotilaallinen voima kerätään yhteen. Euroopan ja Venäjän välinen yhteistyö on joka tapauksessa välttämätöntä. Muuten niiden molempien maailmanlaajuinen vaikutusvalta jatkaa laskuaan.

*"Ihanteellinen tilanne Saksalle olisi kolmiliitto
sekä Ranskan että Venäjän kanssa"*

Kirjallisuusluettelo:

Blombergs, Fred, Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012: Euroopan vakaus rakenteellisen, uskklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta, (1993).

Huntington, Samuel P.: The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order (1996).

Juntunen, Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot (2003).

Juntunen, Alpo: Venäjän imperiumin paluu (2009).

Koivisto, Mauno: Venäjän idea (2001).

Leclercq, Arnaud: La Russie puissance d'Eurasie. Histoire géopolitique des origines à Poutine (2012).

Mäkinen, Sirke: Russian Geopolitical Visions and Argumentation (2008).

Stiglitz, Joseph E.: Globalisaation sivutuotteet (2002).

Vihavainen, Timo: Ryssäviha. Venäjä-pelon historia (2013).

Suomen Perusta -ajatuspajan julkaisuja

Miten euroalue kehittyy? (2013)

Euro vai ei? – Eurokriisi ja Suomen vaihtoehdot (2013)

Kunnat kuntoon! – Puheenvuoroja kuntien ongelmista ja mahdollisuuksista (2014)

Kohti parempaa Eurooppaa (2014)

Suomen talous ja talouspolitiikan linja –
Miten Suomi saadaan uudelleen nousuun? (2014)

Vapaaehtoinen ruotsi on hyvinvointietu – Suomenkielisten
näkökulma kielipolitiikkaan (2014)

Venäjä: uhka vai mahdollisuus – Avointa keskustelua Suomen
Venäjä-suhteesta (2014)